

Małgorzata Byrska-Fudali*, Marcin M. Przybyła**

Badania ratownicze na stanowisku 2 w Modlniczce, gm. Wielka Wieś

Abstract

Byrska-Fudali M., Przybyła M. 2012. Rescue research at site 2 in Modlniczka, Wielka Wieś commune. *Raport 2007-2008 (1)*. Warszawa, 509-553.

The multicultural settlement in Modlniczka, site 2 (AZP 101-55/57), Wielka Wieś commune, małopolskie voivodeship, was excavated by the Kraków Team for Motorway-Related Excavation Works. The Team discovered 5288 immobile objects and 146 069 artefacts of various type, with the oldest dating back to the Mesolithic period and the youngest – to the Middle Ages. In the Neolithic period, a settlement and a cremation burial site of the Linear Band Pottery culture existed in the area of the site, later replaced by small settlements of the Pleszów-Modlnica group of the Lengyel culture, the Wyciąże-Złotniki group and the Lublin-Volhynia. Between the end of the Bronze Age and the Early La Tène period, a large settlement of the Lusatian culture existed here. Apart from typical settlement artefacts, the site featured human burials within the settlement and objects containing human remains, including some that showed signs of cannibalism. A settlement of the Przeworsk culture existed in the area of the site in the Late pre-Roman period and during the Roman influence period. This settlement featured artefacts typical of a Celtic culture, as well as items from the territory of the Roman Empire. The old river bed of the Wedonka, located in the area of the site, featured unusual wooden items related to the late pre-Roman period, a sacrificial hollow from the Roman influence period and a deposit of human remains and grave equipment dating back to both the late pre-Roman period and the Roman influence period. The youngest items found in Modlniczka come from the early Middle Ages, 10th–13th century.

Keywords: Linear Band Pottery culture, cremation burial site, Pleszów-Modlnica group of the Lengyel culture, Wyciąże-Złotniki group, Lublin-Volhynia culture, Lusatian culture, Hallstatt period, Early La Tène period, Przeworsk culture, Late pre-Roman period, Roman period, Celtic artefacts, Roman items

Stanowisko 2 w Modlniczce (AZP 101-55/57), gm. Wielka Wieś, woj. małopolskie położone jest bezpośrednio na północ od Krakowa, w dolinie Wedonki – małego dopływu Rudawy – w najbardziej wschodniej części Rowu Krzeszowickiego (Ryc. 1, 2). W podziale fizycznogeograficznym obszar ten należy do prowincji małopolskiej makroregionu Wyżyny Krakowsko-Częstochowskiej i mezoregionu Wyżyny Krakowskiej (Kalicki 2011, 2).

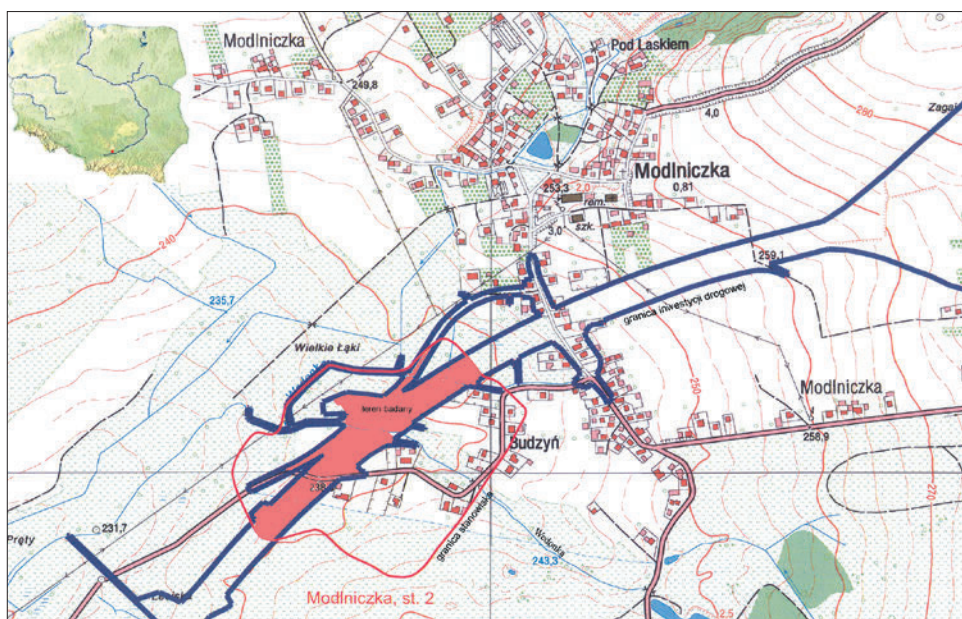
Stanowisko zostało odkryte w trakcie badań konserwatorskich prowadzonych przez A. Krausa w 1974 roku. W 2007 roku Krakowski Zespół do Badań Autostrad przeprowadził na jego terenie badania sondażowe, a następnie, od maja do listopada 2008 roku, oraz na niewielką skalę w sierpniu 2010 roku, szerokopłaszczyznowe

badania ratownicze. Związane one były z planowaną przez Generalną Dyрекcję Dróg Krajowych i Autostrad budową północnej obwodnicy Krakowa tj. odcinka drogi ekspresowej S-7. Kierownikami ekip prowadzących badania byli A. Małyś, M. Byrska-Fudali, K. Peschel, G. Pryc i M. M. Przybyła. Łącznie badaniami objęto obszar 401,84 ara (Ryc. 3).

Pokrywa glebowa większej części stanowiska, poza samym dnem doliny, składała się z piasków, żwirów i glin. Spowodowało to, że obiekty nieruchome nie zawsze były dobrze zachowane i zadowalająco czytelne. Piaszczyste podłoże wpłynęło również negatywnie na obecność szczątków organicznych. Zachowane były one w dobrym stanie jedynie w silnie nasyconych treści organicznych utworach aluwialnych na dnie doliny

* Firma archeologiczna „Walkiria”, e-mail: mbyrska@interia.pl

** Firma archeologiczna „Pryncypat”, e-mail: archeo.pryncypat@interia.pl

Ryc. 1. Modniczka, stan. 2, gm. Wielka Wieś, woj. małopolskie. Położenie stanowiska i lokalizacja badanego obszaru

Fig. 1. Modniczka, site 2, Wielka Wieś commune, małopolskie voivodeship. Location of the site and the investigated area

i w wypełniskach niektórych obiektów. Na całym obszarze stanowiska obecna była warstwa kulturowa. Jej miąższość była najmniejsza na wierzchołkach (kilka do kilkunastu centymetrów), największa natomiast na stokach i dnie doliny (średnio około 0,5 m). Łagodne ukształtowanie dna doliny wpłynęło na ograniczenie procesów stokowych. W żadnej części stanowiska nie zaobserwowano obecności warstwy akumulacyjnej, zawierającej zabytki przemieszczone z wyższych partii stanowiska. Wyjątek stanowi niewielkie zagłębienie, równoległe do doliny Wedonki, istniejące w południowej

części stanowiska. Zostało ono utworzone przez niewielki ciek wodny, oznaczony numerami 1638, 2688 i 2736.

Na stanowisku w Modniczce odkryto łącznie 5288 obiektów nieruchomości oraz 146 069 zabytków ruchomych różnego rodzaju. Przebadano ponadto 408 obiektów, które w trakcie analizy okazały się utworami naturalnymi oraz 8 obiektów współczesnych. Najstarszymi chronologicznie znaleziskami na stanowisku były liczne wyroby mezolityczne. Ostatnią fazę jej funkcjonowania prezentowały pojedyncze obiekty z okresu wczesnego średniowiecza.

Ryc. 2. Modniczka, stan. 2, gm. Wielka Wieś, woj. małopolskie. Zdjęcie lotnicze stanowiska podczas prowadzenia badań archeologicznych

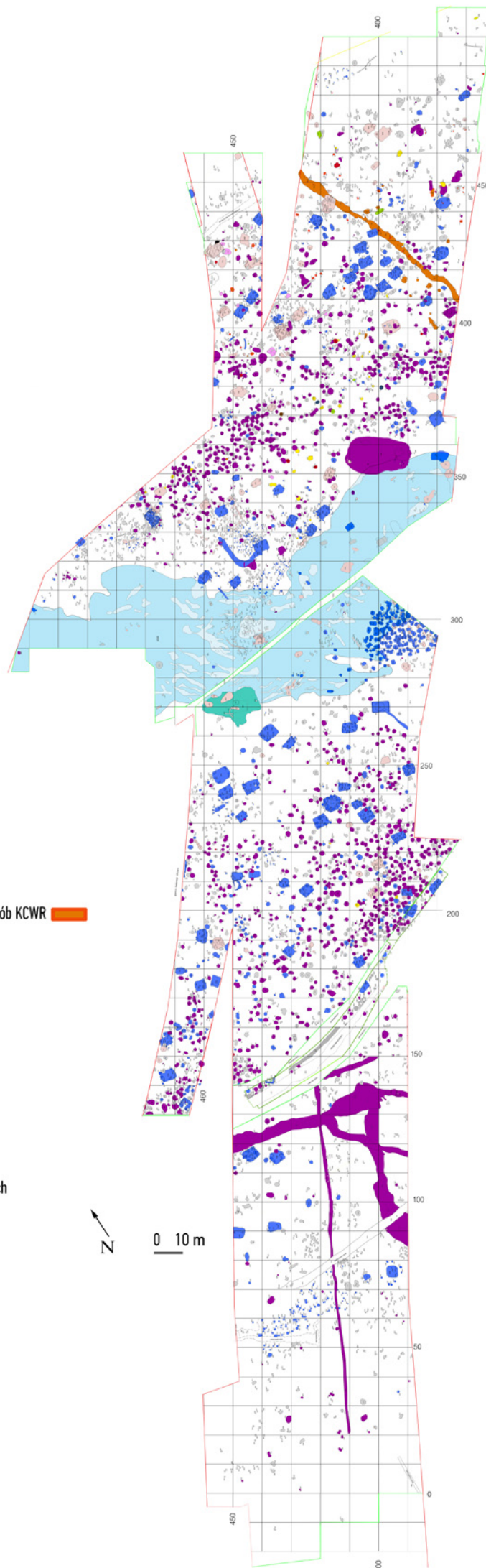
Fig. 2. Modniczka, site 2, Wielka Wieś commune, małopolskie voivodeship. Aerial photo of the site with archaeological works in progress

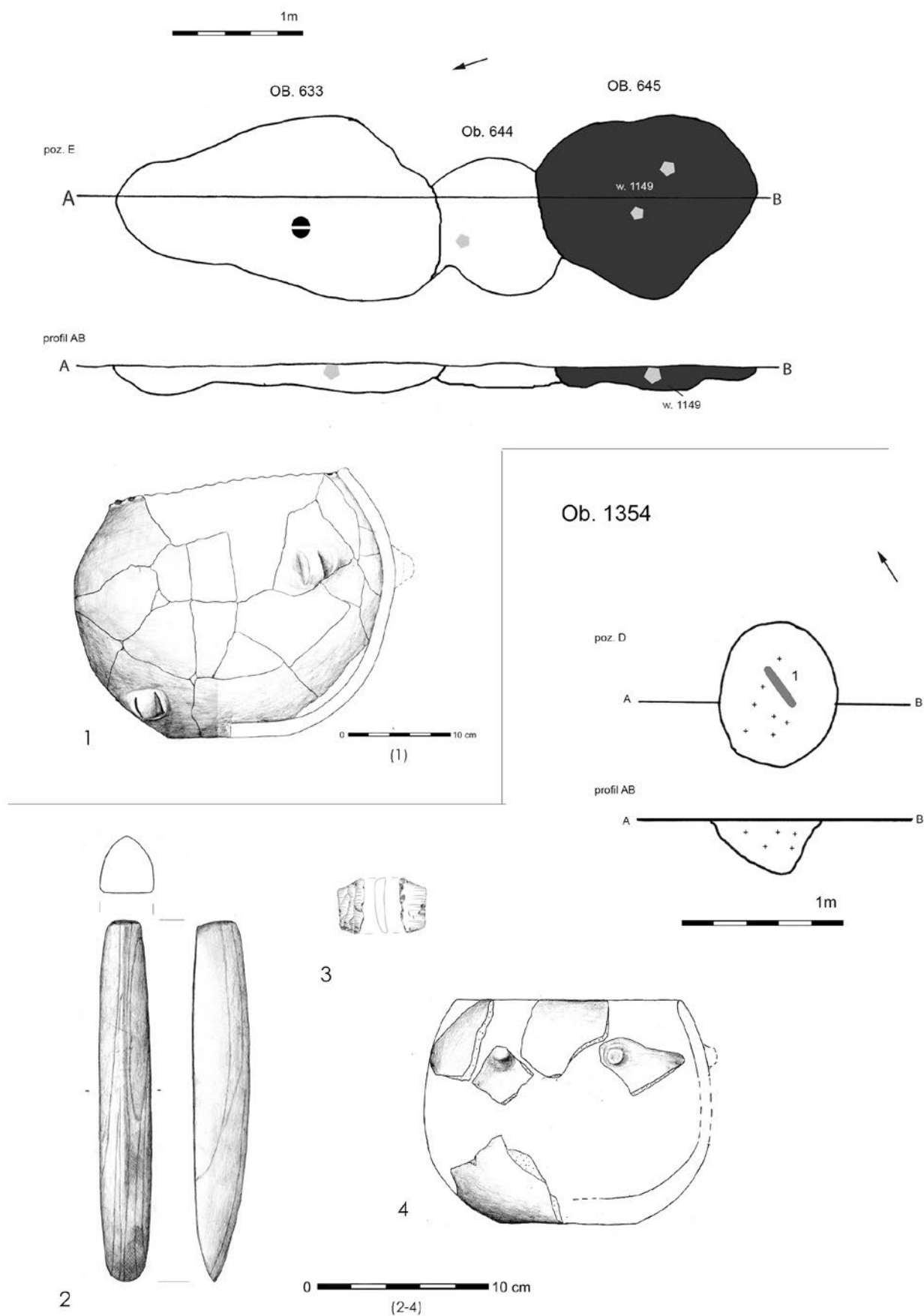
Ryc. 3. Modlniczka, stan. 2,
gm. Wielka Wieś, woj. małopolskie.
Plan badanej części stanowiska
z zaznaczoną chronologią obiektów

Fig. 3. Modlniczka, site 2, Wielka
Wieś commune, małopolskie
voivodeship. Plan of the investigated
part of the site with the chronology
of the artefacts marked

0 10 m

Ryc. 4. Modlniczka, stan. 2, gm. Wielka Wieś, woj. małopolskie. Jama 644 i grób ciałałpalny 1354 kultury ceramiki wstęgowej rytej: ceramika (1, 4); kamień (2); krzemień (3)

Fig. 4. Modlniczka, site 2, Wielka Wieś commune, małopolskie voivodeship. Hollow 644 and cremation grave 1354 of the Linear Band Pottery culture: pottery (1, 4), stone (2), flint (3)

▪ OSADA I CMENTARZYSKO KULTURY CERAMIKI WSTĘGOWEJ RYTEJ

Na stanowisku odkryto pozostałości osady związanej z wczesną fazą (zofipolską) rozwoju kultury ceramiki wstępowej rytej (dalej: KCWR). Z obiektów i warstwy kulturowej pozyskano 860 fragmentów naczyń, pochodzących niemal wyłącznie z czarek, mis i naczyń z szyją, fragment ceramicznego ołtarzyka, ponad 40 wyrobów krzemiennych, 15 ciosel kamiennych i ich fragmentów, oraz 19 obiektów ziemnych o charakterze gospodarczym (Ryc. 4). Można je łączyć z fazą zofipolską, a nieliczne także nutową KCWR (Czekaj-Zastawny, Przybyła 2012, 11-31). Wszystkie obiekty osadowe grupowały się w północno-wschodniej części stanowiska, na obszarze o powierzchni ok. 0,8 ha. Wśród nich przeważały koliste i owalne jamy o niewielkiej miąższości. Większość obiektów tworzyło wyraźne skupienie na arach 390-410/370-390, które mogło być pozostałością gospodarstwa lub też strefą gospodarczą, funkcjonującą na peryferiach pobliskiej osady w Modlnicy. Najciekawszym obiektem odkrytym na terenie osady z fazy zofipolskiej jest rów 1156. Został on uchwycony na długości 72 m – między północną a południową granicą badanego terenu.

Cmentarzysko KCWR ulokowane było, podobnie jak starsza osada tej kultury, w północno-wschodniej części stanowiska w Modlniczce. Na badanym terenie natrafiono na 39 grobów ciałopalnych. Wszystkie pochówki były bardzo silnie zniszczone z powodu niekorzystnych warunków glebowych oraz bardzo intensywnego osadnictwa młodszych kultur. W wielu wypadkach rekonstrukcja pierwotnego wyposażenia grobu, a nawet jego lokalizacji, możliwa była tylko na podstawie analizy planigrafii zabytków z warstwy kulturowej. W trakcie badań wykopaliskowych wszystkie zabytki, a także kości, fragmenty polepy, kamienie itp. lokalizowane były poziomo z dokładnością do centymetra, a pionowo z dokładnością do 10 cm. Pozwoliło to na wiarygodną rekonstrukcję struktur prahistorycznych, nawet jeśli nie były one czytelne w trakcie badań terenowych.

Wszystkie groby na cmentarzysku w Modlniczce to pochówki ciałopalne, jamowe (Ryc. 4, 5). W 16 z nich natrafiono na dary grobowe. Tylko 9 z nich wyposażonych było w ceramikę, natomiast aż w 14 znaleziono ciosła i motyki kamienne oraz narzędzia krzemienne. Brak wyposażenia pozostałych zależał w znacznej mierze od stopnia ich zniszczenia. Potwierdzeniem tego była obecność w warstwie kulturowej zabytków KCWR noszących ślady przepalenia, analogicznie jak większość wyposażenia.

Ryc. 5. Modlniczka, stan. 2, gm. Wielka Wieś, woj. małopolskie. Grób ciałopalny 1087 kultury ceramiki wstępowej rytej

Fig. 5. Modlniczka, site 2, Wielka Wieś commune, małopolskie voivodeship. Cremation grave 1087 of the Linear Band Pottery culture

Funkcjonowanie cmentarzyska należy łączyć przede wszystkim z fazą nutową rozwoju KCWR. Związanych z nią jest 9 grobów. Tylko jeden grób zawierał ceramikę datowaną na fazę żelazowską. Pozostałe pochówki nie zawierały elementów datujących lub były pozbawione wyposażenia.

Warto zaznaczyć, że cmentarzysko w Modlniczce jest pierwszym stanowiskiem zawierającym pewne groby ciałopalne KCWR, a jednocześnie pierwszym cmentarzyskiem KCWR w Polsce – dotychczas znane pochówki odkrywano w obrębie osad. Ponadto jest jedynym w kontekście całego zasięgu tej kultury cmentarzyskiem składającym się wyłącznie z grobów ciałopalnych, przy całkowitym braku grobów szkieletowych (Czekaj-Zastawny, *et al.* 2011; Czekaj-Zastawny, Przybyła 2012, 31-50).

▪ MŁODSZE FAZY NEOLITU – GRUPA PLESZOWSKO-MODLNICKA KULTURY LENDZIELSKIEJ, GRUPA WYCIĄŻE-ZŁOTNIKI, KULTURA LUBELSKO-WOŁYŃSKA, KULTURA CERAMIKI SZNUROWEJ

Na stanowisku Modlniczka 2 odkryto ponad 4000 fragmentów ceramiki, zabytki krzemienne i kamienne oraz kilkadziesiąt obiektów ziemnych młodszych ugrupowań kulturowych z okresu neolitu (Czekaj-Zastawny, Przybyła 2012, 131-261).

Najliczniej reprezentowane wśród nich znaleziska należy łączyć z grupą pleszowsko-modlnicką kultury lendzielskiej. Wiązać z nią należy 948 fragmentów ceramiki oraz 15 obiektów nieruchomych. Wśród form ceramicznych odkrytych na stanowisku można wymienić puchary na pustej nóżce, misy profilowane i półkuliste,

Ryc. 6. Modlniczka, stan. 2, gm. Wielka Wieś, woj. małopolskie. Jama zasobowa 3365 grupy pleszowsko-modlnickiej kultury lendzielskiej

Fig. 6. Modlniczka, site 2, Wielka Wieś commune, małopolskie voivodeship. Resource hollow 3365 of the Pleszów-Moflnica group of the Lengyel culture

amfory, amforki i garnki. Najciekawszym zabytkiem ceramicznym jest fragment (noga) figurki antropomorficznej. Z grupą pleszowsko-modlnicką kultury lendzielskiej można łączyć 13 obiektów nieruchomych. W rzucie poziomym są one koliste lub owalne, o średnicy rzadko przekraczającej 1 m. Wszystkie jamy cechują się niewielką miąższością, dochodząca do niespełna 1 m (Ryc. 6). W profilu mają kształt przeważnie nieckowaty, wyjątkowo trapezowaty.

Obiekty grupy pleszowsko-modlnickiej koncentrowały się w północno-wschodniej części stanowiska, nie tworząc czytelnych układów przestrzennych.

Kolejną fazę rozwoju cyklu lendzielskiego i polgarskiego, obecną na stanowisku, stanowi grupa Wyciąże-Złotniki. Z omawianą jednostką kulturową można łączyć 344 fragmenty naczyń, a także liczne zabytki krzemienne. Wśród form ceramicznych znajdują się amfory, w tym amfory w typie mleczników, amforki, wazy, garnki, misy półkuliste, stożkowate i profilowane, puchary na pustej nóżce, czarki oraz pojedyncze naczynie faszowate. Największe znaczenie wśród odkrytych naczyń mają fragmenty amfory i misy profilowanej wyposażone w ucha typu Scheibhenkel. Pochodzenie tego typu uch wiąże się z terenami Kotliny Karpackiej. Są one uważane za jeden z wyznaczników fazy B kultury Bodrogkeresztur oraz grupy Hunyadihalom (Raczky 1995, 55). Ich obecność wśród materiałów z Modlniczki pozwala datować je na fazę schyłkową rozwoju grupy Wyciąże-Złotniki.

Z grupą Wyciąże-Złotniki związanych jest 10 obiektów ziemnych. Obok jam o charakterystyce zbliżonej do jam grupy pleszowsko-modlnickiej odkryto także dwa obiekty o wyjątkowym charakterze. Pierwszym z nich jest obiekt 1125/1126, zawierający depozyt półsurowca krzemienia (Ryc. 7). Obiekt miał postać

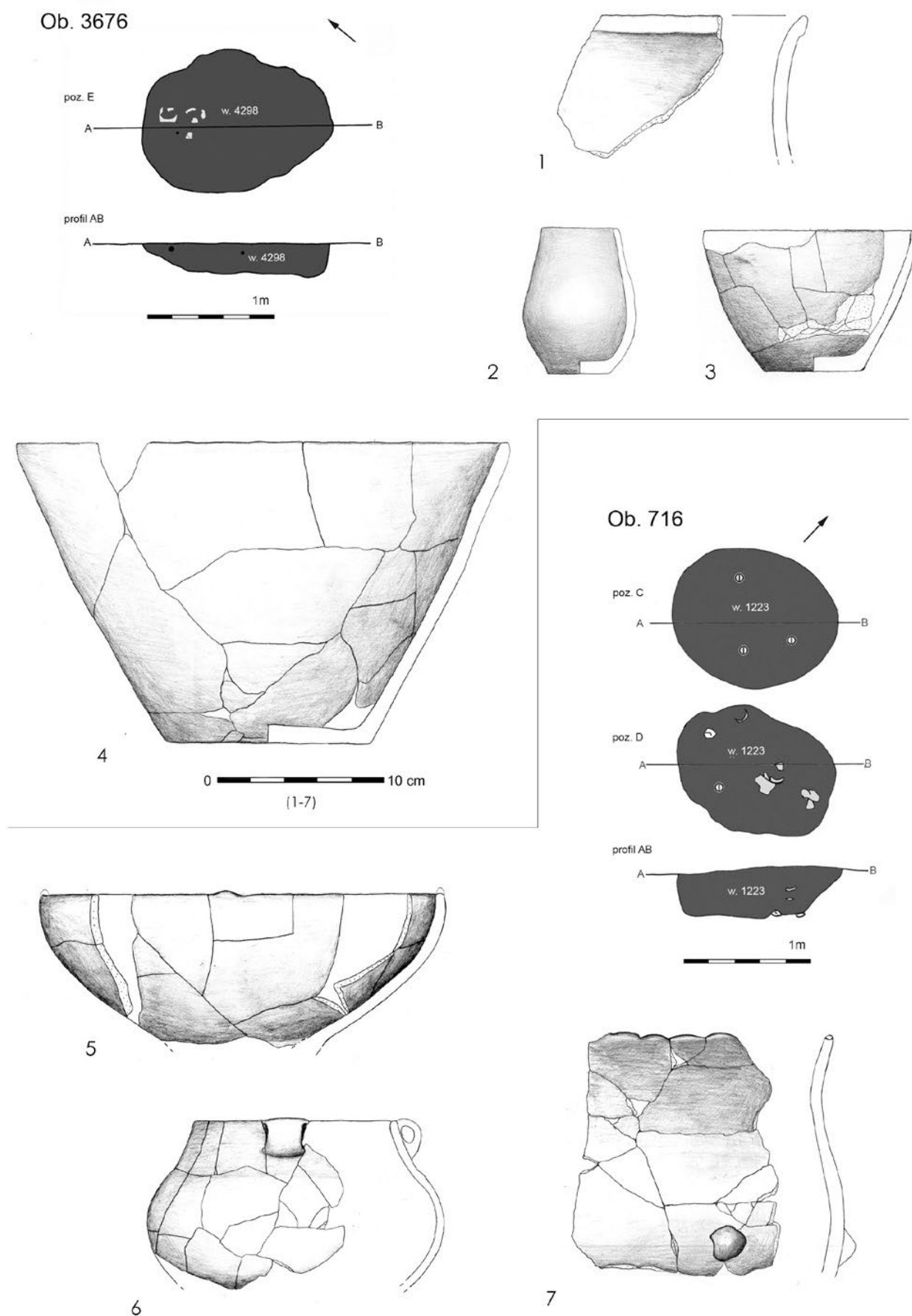
dwóch skupień, zawierających 32 wyroby krzemienne – w większości duże wióry, częściowo tworzące składankę, pochodzące z jednego cyklu produkcyjnego. Drugi to obiekt 3676. Znalezione w nim zachowane w całości: małą misę stożkowatą, dużą misę stożkowatą, naczynie faszowate oraz fragment wylewu dużej amfory. Zarówno rozmiary jamy, jej kształt, orientacja, jak i zestaw zachowanych w całości naczyń pozwalają przypuszczać, że jest ona pozostałością grobu szkieletowego, w którym szkielet uległ całkowitemu rozkładowi (Ryc. 8).

Obiekty grupy Wyciąże-Złotniki koncentrowały się w północno-wschodniej części stanowiska. Wszystkie obiekty tej grupy znajdowały się w znacznym rozproszeniu, nie tworząc czytelnych układów przestrzennych.

Poza materiałami grupy Wyciąże-Złotniki na stanowisku odkryto 2 jamy zawierające materiały rozwijającej się w tym samym czasie III fazy rozwojowej kultury lubelsko-wołyńskiej. Wśród jej materiałów ceramicznych można wyróżnić czarki, wazę szerokootworową, naczynie doniczkowate, puchar na pustej nóżce zdobiony występami plastycznymi na krawędzi wylewu (Ryc. 8) oraz garnki zdobione dołkami palcowymi na wewnętrznej krawędzi wylewu. Osada w Modlniczce jest najbardziej na zachód wysuniętym stanowiskiem zawierającym materiały kultury lubelsko-wołyńskiej.

W Modlniczce odkryto również ponad 2000 fragmentów ceramiki, najczęściej drobnych i niecharakterystycznych oraz 37 obiektów, których nie można z całą pewnością łączyć z konkretną jednostką cyklu lendzielskiego i polgarskiego, w związku z czym trzeba je określić jako należące ogólnie do wyżej wymienionego cyklu.

Poza materiałami omówionych grup kulturowych na stanowisku znaleziono nieliczne materiały zabytkowe kultury malickiej, kultury pucharów lejkowatych, kultury ceramiki sznurowej oraz kultury mierzanowickiej

Ryc. 7. Modlniczka, stan. 2, gm. Wielka Wieś, woj. małopolskie. Domniemany grób szkieletowy 3676 grupy Wyciąże-Złotniki, oraz jama 716 kultury lubelsko-wołyńskiej: ceramika (1-7)

Fig. 7. Modlniczka, site 2, Wielka Wieś commune, małopolskie voivodeship. Supposedly a skeleton grave 3676 of the Wyciąże-Złotniki group and hollow 716 of the Lublin-Volhynia culture: pottery (1-7)

Ryc. 8. Modlniczka, stan. 2, gm. Wielka Wieś, woj. małopolskie. Część depozytu wiórów krzemienych z obiektu 1125/1126 grupy Wyciąże-Złotniki

Fig. 8. Modlniczka, site 2, Wielka Wieś commune, małopolskie voivodeship. Elements of the flint chips deposit in object 1125/1126 of the Wyciąże-Złotniki group

w postaci fragmentów ceramiki, narzędzi krzemienych i kamiennych. Na szczególną uwagę zasługują pojedyncze fragmenty ceramiki kultury ceramiki sznurowej, w tym 1 pochodzący z garnka z falistą listwą plastyczną (Wellenleistentopf). Naczynia takie są jedną z form charakterystycznych dla ceramiki osadowej tej kultury, w jej najstarszej fazie rozwojowej (Krautwurst 2002, 89).

■ OSADA KULTURY ŁUŻYCKIEJ ZE SCHYŁKU EPOKI BRĄZU I Z WCZESNEJ EPOKI ŻELAZA

Na stanowisku zarejestrowano 1324 obiekty związane z kulturą łużycką (dalej: KŁ). Dodatkowo można z nią wiązać z dużą dozą prawdopodobieństwa 1141 dalszych jam, pozbawionych materiału zabytkowego. Z obiektów i warstwy kulturowej pozyskano 60 580 fragmentów ceramiki KŁ (liczone przed wyklejeniem) oraz znaczną liczbę innych zabytków glinianych, kamiennych, kościanych, rogowych i metalowych.

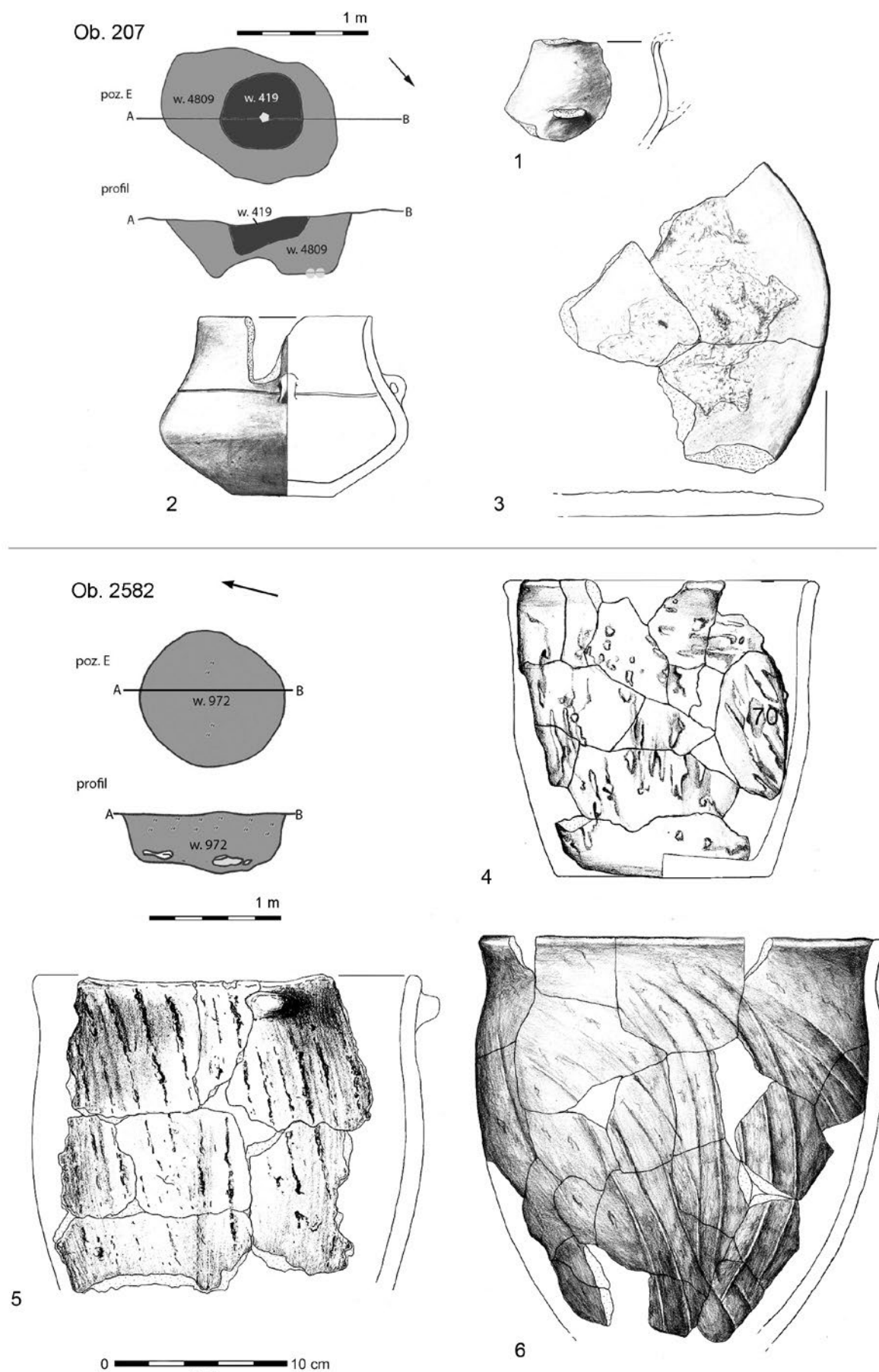
Zdecydowaną większość inwentarza zabytkowego stanowi ceramika naczyniowa, wśród której dominują formy typowe dla grupy górnośląsko-małopolskiej KŁ. Znajdują się tu naczynia tzw. stołowe, cienko-, średnio- i grubościennie, starannie wykonane, o gładkich powierzchniach. Są to przede wszystkim wazy (tzn. naczynia o dwustożkowatym brzuścu i wyodrębnionej stożkowej lub cylindrycznej szyi), misy profilowane i półkuliste, czerpaki profilowane i półkuliste, a także czarki, kubki oraz nieliczne formy nietypowe. Drugą grupę stanowią naczynia tzw. kuchenne, przeważnie grubościennie, o powierzchni zewnętrznej najczęściej chropowatej i obmazywanej. Zaliczono doń garnki, placki oraz nieliczne kubki chropowate.

Niektóre typy naczyń łączą cechy obu wymienionych grup. Należą do nich naczynia wazowate (tzn. naczynia o dwustożkowatym brzuścu i wyodrębnionej stożkowej lub cylindrycznej szyi oraz chropowatej dolnej części brzuśca) oraz misy profilowane i półkuliste o chropowatej całej powierzchni lub tylko dolnej partii brzuśca.

Większość typów ceramiki prezentuje formy typowe dla fazy klasycznej grupy górnośląsko-małopolskiej KŁ, a więc są datowane na V okres epoki brązu i okres halsztacki C (Ryc. 9). Stosunkowo nieliczne formy naczyń oraz rodzaje ornamentu można łączyć wyłącznie z wczesną epoką żelaza. Należą do nich naczynia zdobione ornamentem odcisków skośnie żłobkowanego naszyjnika, datowane zapewne na młodszą część okresu halsztackiego (Ryc. 10:8; 11:6).

Wydaje się, że z młodszym odcinkiem wczesnej epoki żelaza związane są wysokie kubki profilowane i donicowate (Ryc. 11:3), choć nie wykluczone, że formy takie spotyka się również w zespołach wcześniejszych. Prawdopodobnie wyłącznie z okresem HaC należy łączyć grupę naczyń wazowatych i waz zdobionych guzkami obwiedzionymi łukowatymi żłobkami (Ryc. 10:5; 11:5, 6). Obecność naczyń tego typu można rozpatrywać jako wynik zaadoptowania przez społeczności z zachodniej Małopolski pewnego bardzo długotrwałego „pakietu” cech stylistycznych, do którego powstania doszło na terenie Kotliny Karpackiej (Przybyła, Przybyła 2010, 530-550).

Z okresem halsztackim C należy łączyć również nieliczne zabytki pochodzące spoza środowiska grupy górnośląsko-małopolskiej. Rzadkim przykładem importu z obszaru Śląska są pojedyncze fragmenty ceramiki malowanej. Pochodzą one z 2 naczyń. Pierwsze

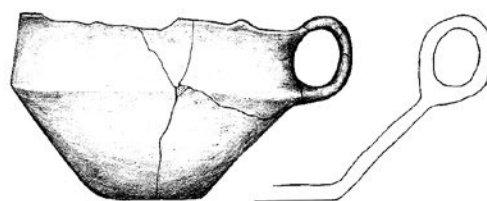

Ryc. 9. Modlniczka, stan. 2, gm. Wielka Wieś, woj. małopolskie. Jamy 207 i 2582 kultury łużyckiej datowane na V okres epoki brązu – fazę HaC: ceramika (1-6)

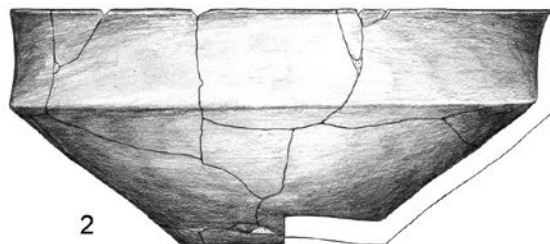
Fig. 9. Modlniczka, site 2, Wielka Wieś commune, małopolskie voivodeship. Hollows 207 and 2582 of the Lusatian culture, dated to the period of the Bronze Age, the HaC phase: pottery (1-6)

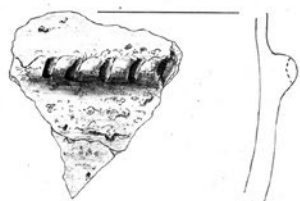
Ob. 1260

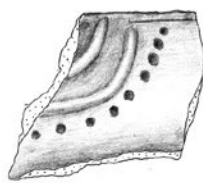
1

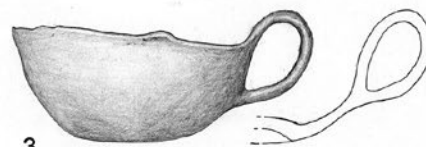
2

4

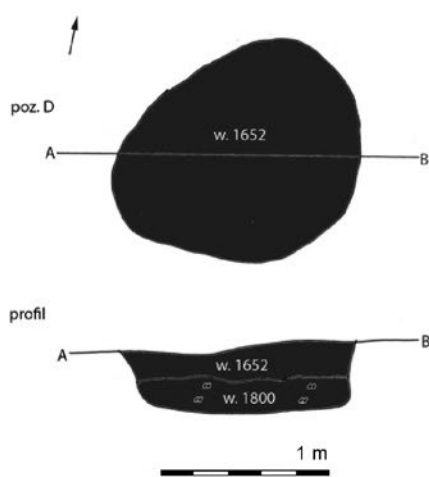

5

3

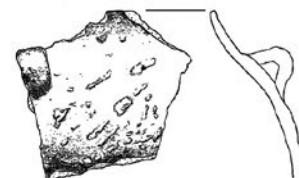
Ob. 3099

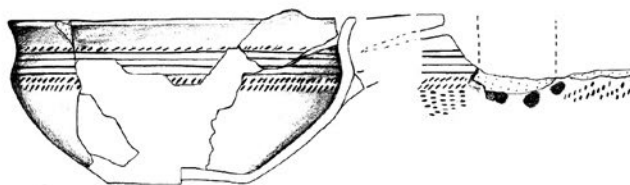
0 (1-8) 10 cm

6

7

8

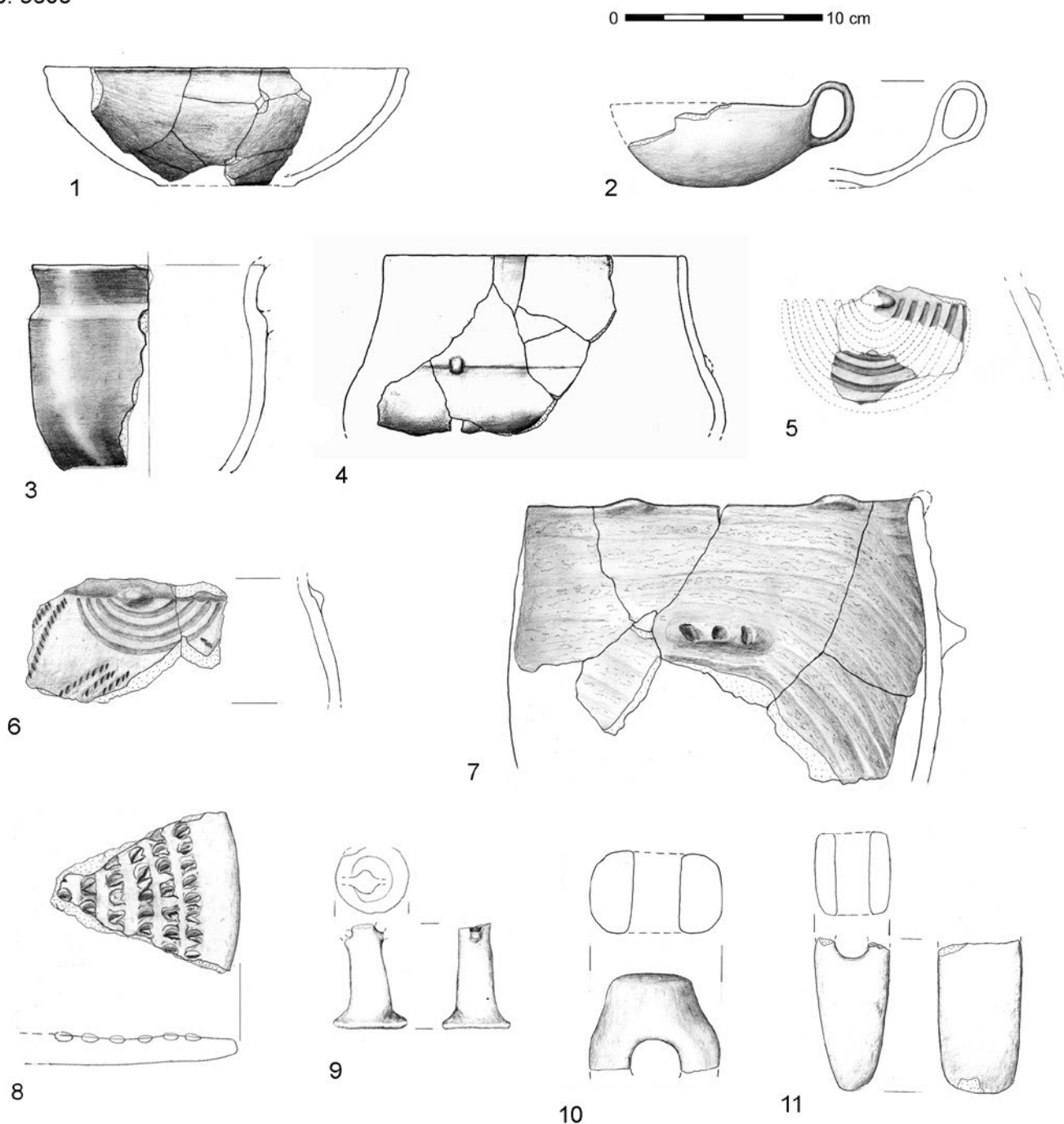
Ryc. 10. Modlniczka, stan. 2, gm. Wielka Wieś, woj. małopolskie. Rekonstrukcja pochówku zbiorowego w jamie 1260 kultury łużyckiej datowanej na okres HaC, oraz jama 3099 datowana na okres HaD: ceramika (1-8)

Fig. 10. Modlniczka, site 2, Wielka Wieś commune, małopolskie voivodeship. Reconstruction of a mass burial in hollow 1260 of the Lusatian culture dated to the HaC phase and hollow 3099 dated to the HaC phase: pottery (1-8)

z nich to czerpak ze śladami czerwonego barwnika. Wydaje się, że omawiany czerpak można zaliczyć do grupy 3 halsztackiej ceramiki malowanej (ceramika wielobarwna) – według S. Alfawickiej (1970, 43). Kolejny fragment pochodzi z brzuśca lub szyi niemożliwego do określenia naczynia malowanego farbą czerwoną i czarną, które należy zapewne do grupy 2 ceramiki czerwono-czarnej.

Zabytkiem wskazującym na inny kierunek kontaktów interregionalnych populacji z Modlniczki jest fragment kubka zdobionego ornamentem stempelkowym (Ryc. 12). Naczynie to można traktować jako import ze środowiska kultury Basarabi, rozwijającej się w dorzeczu

Ob. 3808

Ryc. 11. Modlniczka, stan. 2, gm. Wielka Wieś, woj. małopolskie. Wybór zabytków z jamy ofiarnej 3808 kultury łużyckiej z wczesnej epoki żelaza: ceramika (1-9); kamień (10, 11)

Fig. 11. Modlniczka, site 2, Wielka Wieś commune, małopolskie voivodeship. Selection of artefacts from sacrifice hollow 3808 of the Lusatian culture, Early Iron Age: pottery (1-9), stone (10, 11)

środkowego Dunaju. Pojedyncze znaleziska ceramiki tego typu znane są w południowej Polsce (Przybyła, Przybyła 2010; ryc. 14).

Stosunkowo dobrymi datownikami są niektóre formy naczyń pochodzące z najmłodszych zespołów omawianej kultury odkrytych na stanowisku. Niski kubek profilowany (Ryc. 13:1) posiada bardzo dobre analogie

zarówno w kulturze łużyckiej, jak i pomorskiej, gdzie formy takie są datowane na schyłek okresu halszackiego i wczesny okres lateński. Kubki takie odkryto na niezbyt odległym cmentarzysku „łużycko-pomorskim” w Krakowie-Pleszowie, stanowisko 17 (Poleska 2006, ryc. 3/obiekt 1403:4; 6/obiekt 1423:3), funkcjonującym od okresu HaD₃ do fazy LtB₁ (Poleska 2006, 30, 31). Naczynia o bardzo zbliżonej morfologii, różniące się między sobą wielkością i proporcjami, są uważane za typowe formy dla lateńskiej fazy kultury pomorskiej w środkowej Polsce (Jadczykowa 1995, ryc. 9). Dwustożkowate kubki ze słabo wyodrębnioną szyją, zdobione ornamentem bruzdowym (Ryc. 13:7),

Ryc. 12. Modlniczka, stan. 2, gm. Wielka Wieś, woj. małopolskie. Fragment naczynia kultury Basarabi pochodzący z osady kultury lużyckiej

Fig. 12. Modlniczka, site 2, Wielka Wieś commune, małopolskie voivodeship. Fragment of a Basarabi culture vessel from the Lusatian culture settlement

wystąpiły na wczesnolateńskiej osadzie KŁ na stanowisku 11 w Grabku, gdzie wyróżniono je jako typ VB (Muzolf 2002, ryc. 105). Bardziej rozpowszechnione są w kulturze pomorskiej. Bardzo podobny kubek znaleziono na przykład na datowanym na okres halsztacki D i starszy okres przedrzymski cmentarzysku w Korytnicy, pow. jędrzejowski (Arct, Matoga 1995, ryc. 10:e). Również garnki pochodzące z zespołów związanych z okresem halsztackim D i wczesnym okresem lateńskim posiadają cechy pozwalające odróżnić je od starszych naczyń tego typu. Znajdują się wśród nich przysadziste, silnie baniaste formy z krótką, wyodrębnioną szyjką (Ryc. 10:7; 13:1, 6) oraz formy wiadrowate, charakteryzujące się obmazywaniem palcowym sięgającym do samego dna naczynia (Ryc. 13:8). Cechą odróżniającą garnki wczesnolateńskie od starszych jest brak starannego opracowania i wygładzenia powierzchni wewnętrznych, co utrudnia z kolei ich rozróżnienie od części naczyń kultury przeworskiej.

Pozostałe formy naczyń posiadają dłuższą chronologię. Wydaje się jednak, że można zaobserwować pewne zmiany we frekwencji ich występowania. Na przykład wazy zdobione najbardziej typowym ornamentem, składającym się z pionowych linii rytych i naprzemianległych grup skośnych żłobków, spotyka się bardzo licznie na stanowiskach z fazy klasycznej, natomiast w okresie HaD ich frekwencja wyraźnie spada. Nie są natomiast zupełnie spotykane na stanowiskach datowanych na okres HaD-LtAB. Uwaga ta dotyczy zresztą większości naczyń zdobionych ornamentem rytym, których frekwencja, a także ilość wątków ornamentacyjnych spada w trakcie trwania

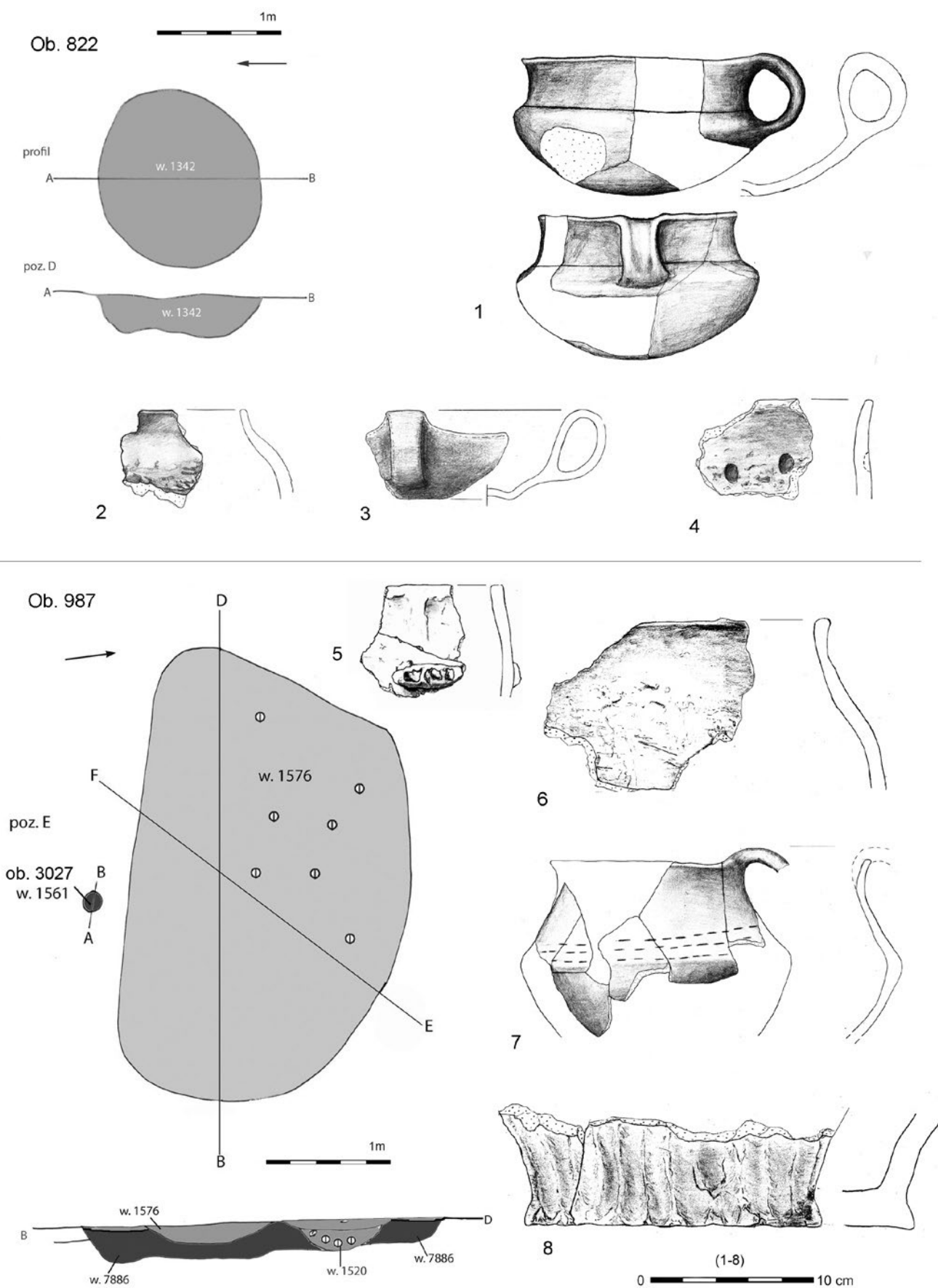
wczesnej epoki żelaza. Podobne spostrzeżenia dotyczą mis półkulistych. Bez wątplenia są formą długotrwałą, starszą niż faza klasyczna grupy górnośląsko-małopolskiej. Wydaje się jednak, że okres największego natężenia występowania prostych form niezdobionych (Ryc. 11:1) przypada na okres halsztacki i wczesny okres lateński. Jeszcze wyraźniej rysuje się chronologia mis o pogrubionym, zagiętym do środka lub T-kształtnym wylewie. Występują one przede wszystkim na stanowiskach fazy schyłkowej kultury lużyckiej. Ta sama uwaga odnosi się również do mis płytkich oraz stożkowatych. Prawdopodobnie formą wyraźnie związaną z fazą późną jest również misa z uszkiem obejmującym wylew naczynia.

Poza ceramiką naczyniową na stanowisku odkryto innego rodzaju wyroby gliniane. Jedne z najbardziej interesujących są tzw. formy stemplowate. W Modlniczce znaleziono 8 fragmentów przedmiotów, które można określić tą nazwą (Ryc. 14). Wszystkie mają postać glinianego cylindra zakończonego na dole w przybliżeniu kolistą tarczką – podstawką. Jak można sądzić, wszystkie posiadały po dwu stronach cylindrycznego korpusu rodzaj podłużnych „skrzydełek”, poprzebijanych na granicy z korpusem rzędem poziomych otworków. Wszystkie zabytki zachowały się bez górnej partii, zawsze wyraźnie odłamanej. Ich wielkość była zróżnicowana. Identyczne zabytki nie są znane poza stanowiskiem w Modlniczce. W KŁ na terenie Śląska dość popularne są natomiast bardzo zbliżone formy, pozbawione jednak „skrzydełek”. Liczne proste formy stemplowate wystąpiły również na cmentarzysku górnośląsko-małopolskim w Przeczycach (Szydłowska 1968, tab. 16:h; 26:m; 28:m; 36:s; 48:n). Jak się wydaje, ramy chronologiczne ich występowania można określić na okres HaC-D.

Najbardziej efektywnym wyrobem glinianym jest bez wątpienia miniaturowe naczynie w kształcie buta (Ryc. 15). Naczynia takie są spotykane w KŁ. Obecnie znanych jest co najmniej 30 znalezisk tego typu z jej terenu (Gedl 1991, ryc. 1). Żaden nie stanowi jednak dokładnej analogii dla znaleziska z Modlniczki, które wyróżnia się wyjątkowym realizmem odwzorowania pierwowzoru, czyli skórzanego chodaka, jakie znane są m.in. z kopalni soli w Hallstatt w Austrii (Birkham 1999, ryc. 635, 636) oraz w Dürrnberg w Niemczech (Birkham 1999, ryc. 637).

W Modlniczce odkryto także kilka drobnych fragmentów wyrobów ceramicznych, będących być może fragmentami figurek zoo- i antropomorficznych, oraz 3 łyżki gliniane.

Z innego rodzaju zabytków glinianych można jeszcze wymienić ułamek uchwytu grzechotki, fragment modelu dużego koła szprychowego, zawieszkę glinianą

Ryc. 13. Modlniczka, stan. 2, gm. Wielka Wieś, woj. małopolskie. Jama 822 i budynek zagłębiony 987 kultury łużyckiej datowane na schyłek fazy HaD i wczesny okres lateński: ceramika (1-8)

Fig. 13. Modlniczka, site 2, Wielka Wieś commune, małopolskie voivodeship. Hollow 822 and dugout building 987 of the Lusatian culture dated to the end of the HaD phase and the Early La Tène period: pottery (1-8)

Ryc. 14. Modlniczka, stan. 2, gm. Wielka Wieś, woj. małopolskie. Wybór glinianych „form stemplowatych” kultury łużyckiej

Fig. 14. Modlniczka, site 2, Wielka Wieś commune, małopolskie voivodeship. Selection of clay “stamp forms” of the Lusatian culture

(Ryc. 10:6) w kształcie czteroramiennej gwiazdy z opuszczonymi bocznymi ramionami, 2 małe gliniane różki z taśmowatym uchem oraz liczne krążki gliniane. Wszystkie wymienione zabytki posiadają dobre analogie na stanowiskach fazy klasycznej grupy górnośląsko-małopolskiej KŁ.

Na stanowisku znaleziono stosunkowo niewiele, bo zaledwie 11 zabytków wykonanych z brązu. Niemal wszystkie z nich to ozdoby i części stroju.

W wypełniku jednego z obiektów znaleziono uszkodzoną płaską zawieszkę brązową w formie trójkąta z okrągłym uszkiem (Ryc. 16:3). Zabytki tego typu są formą rozpowszechnioną w KŁ, zwłaszcza w grupie górnośląsko-małopolskiej, występującą w jej fazie klasycznej oraz w okresie HaD (Szydłowska 1968, tab. 72:g; Gedl 1991, tab. 8:13). Innymi zabytkami typowymi dla grupy górnośląsko-małopolskiej znalezionymi w Modlniczce są: mały guzek brązowy (Ryc. 16:5) i dwa niewielkie skręty brązowe (Ryc. 16:4). Oba typy zabytków należały do ozdób głowy jako elementy diademu i zawieszki skroniowe (Szydłowska 1963, 44-67; Bukowski 1993, 73-79).

Zabytkami brązowymi najliczniej występującymi na stanowisku są szpile. Cztery z nich prezentują typ o główce rozklepanej i zwiniętej w uszko. Omawiane zabytki należą do typu o największym zasięgu terytorialnym i chronologicznym w KŁ. Studia nad zabytkami tego typu w sąsiedniej grupie tarnobrzesckiej dowiodły jednak, że szpile o trzonie częściowo tordowanym (Ryc. 16:2) należy wiązać z rozwiniętą wczesną epoką żelaza (Niemiec 2006, 125-126).

Jedna ze znalezionych na stanowisku szpil nie posiada dobrych analogii w kulturze łużyckiej (Ryc. 16:1). Ma ona główkę w kształcie stożka o owalnej podstawie, zdobionej na całej powierzchni dookołymi żłobkami. Najbardziej zbliżone do niej wydają się być szpile o główce dwustożkowatej, popularne na

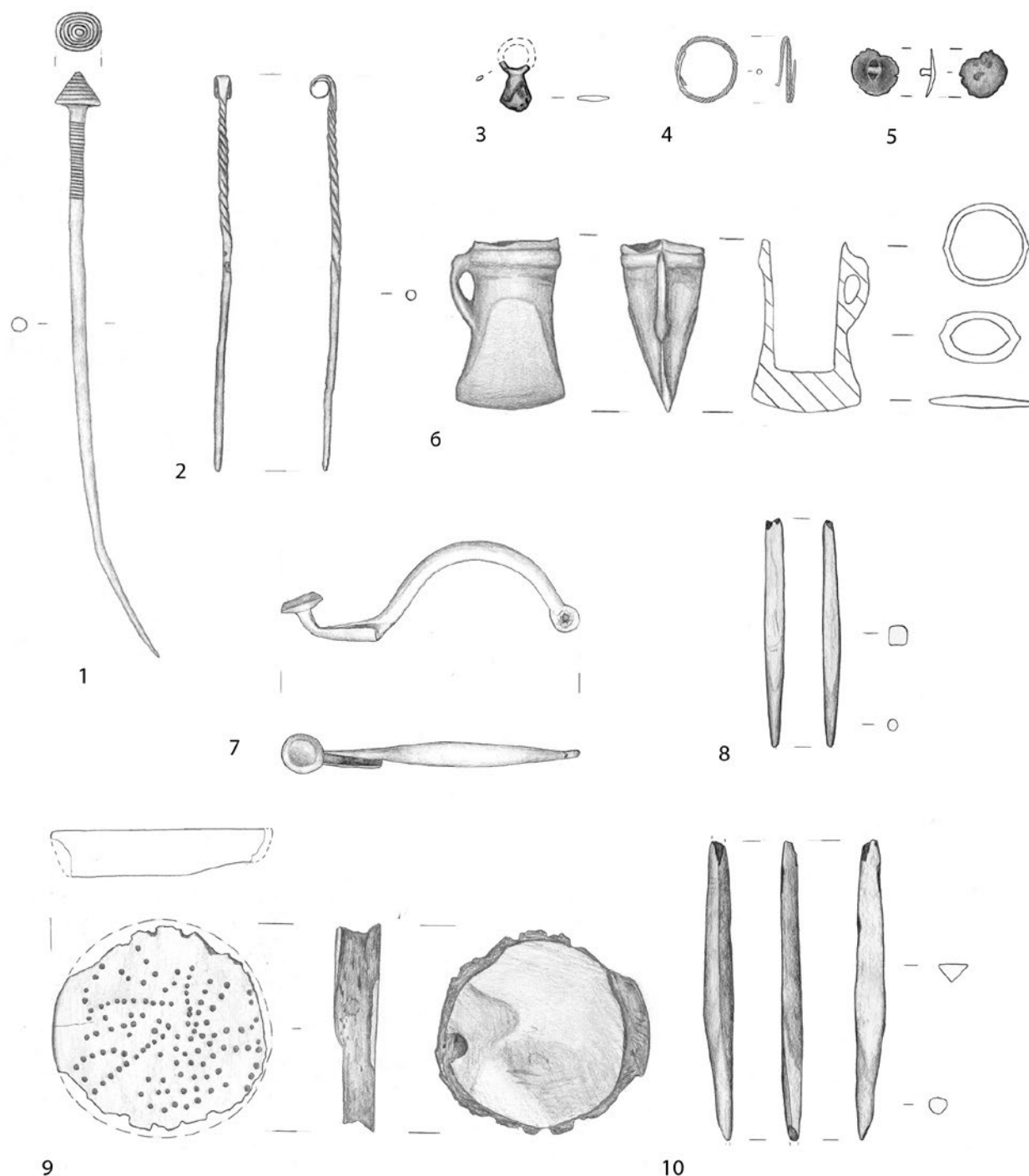

Ryc. 15. Modlniczka, stan. 2, gm. Wielka Wieś, woj. małopolskie. Gliniany model buta z obiektu kultury łużyckiej

Fig. 15. Modlniczka, site 2, Wielka Wieś commune, małopolskie voivodeship. A clay shoe model found in a Lusatian culture object

terenach zakarpackich, gdzie datowane są głównie na IV okres epoki brązu, trafiają się jednak jeszcze w początkach V okresu tej epoki (Řihovský 1979, 121). Szpila z Modlniczki przypomina także pod względem uformowania główki i rodzaju ornamentu niektóre egzemplarze szpil z małą główką wazowatą, znane z terenów alpejskich (Trachsel 2004, ryc. 164). Różni się jednak od nich brakiem dolnej części główki w kształcie spłaszczonej kuli. Zabytki tego typu były używane w okresie HaB₂-HaC₁, ale okres ich największego rozpowszechnienia przypada na HaB₃ (Trachsel 2004, 265).

W warstwie kulturowej znaleziono jedyną na stanowisku fibulę KŁ (Ryc. 16:7). Zapinka prezentuje formę bimetaliczną. Kabłąk, nóżkę i pochewkę wykonano z brązu, natomiast sprężynkę i jej trzpień z żelaza. Omawianą fibulę należy określić jako typ z ozdobną nóżką, znany w niemieckojęzycznej literaturze jako Fusszierfibel, a w starszej literaturze polskiej jako typ Certosa lub pseudo-Certosa. Na terenach Polski ich występowanie można datować na okres HaD₃. Bardzo prawdopodobne jest również ich dalsze trwanie w początkach okresu wczesnolateńskiego (Woźniak 1995, 202).

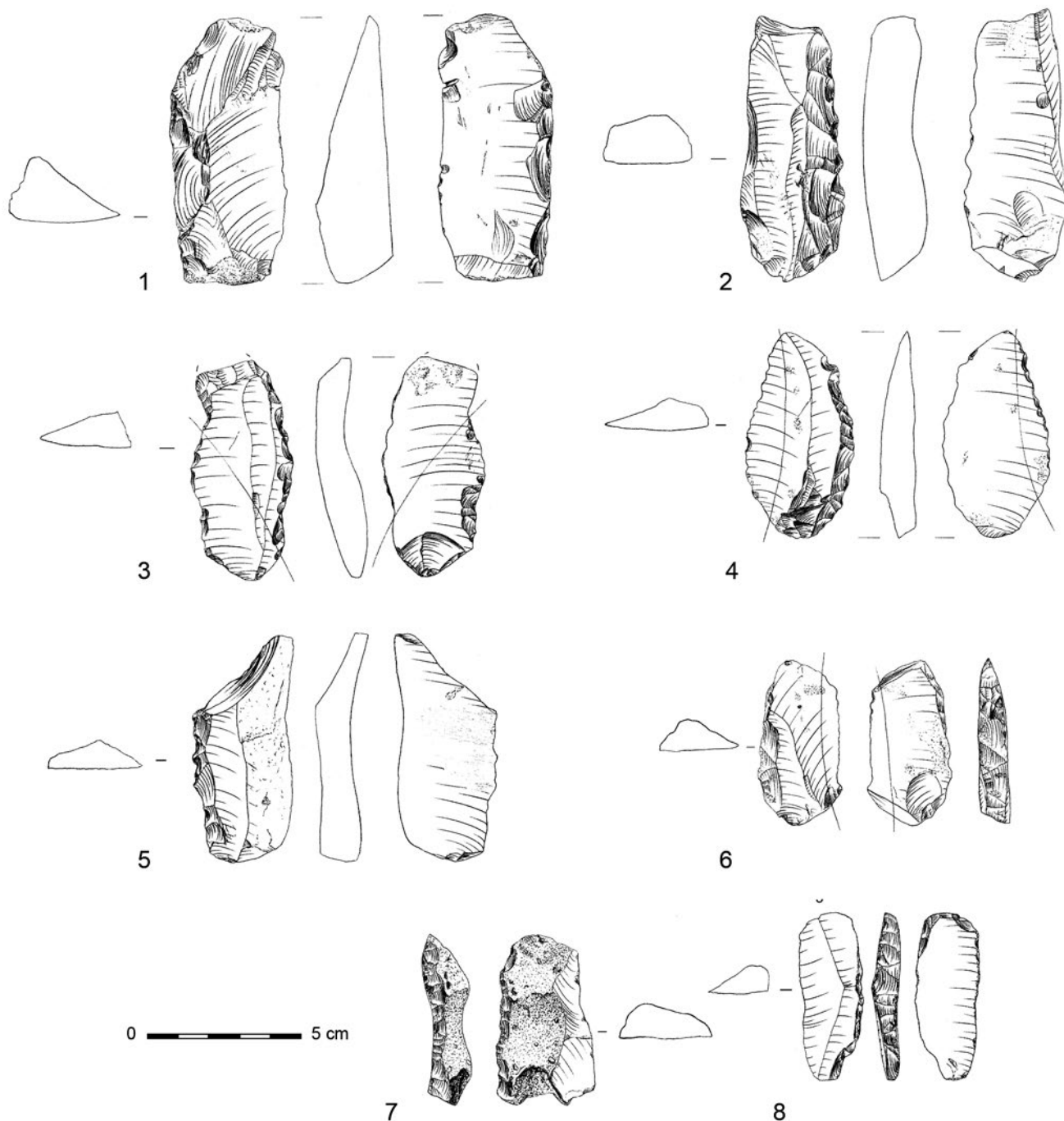

Ryc. 16. Modliczka, stan. 2, gm. Wielka Wieś, woj. małopolskie. Wybór zabytków kultury łużyckiej z obiektów i warstwy kulturowej: brąz (1-7); róg/kość (8-10)

Fig. 16. Modliczka, site 2, Wielka Wieś commune, małopolskie voivodeship. Selection of Lusatian culture artefacts found in the objects and the cultural strata: bronze (1-7), horn/bone (8-10)

Jedynym narzędziem brązowym odkrytym na stanowisku jest siekierka tulejkowata z uszkiem, pochodząca z obiektu 4235 (Ryc. 16:6). Zabytek ten nie posiada dokładnej analogii na terenie Polski. Identyczna siekierka znana jest natomiast ze skarbu znalezionej na grodzisku Hradisko pri Nemeckej na Słowacji, datowanego na okres HaB₃ (Oždáni 2009, 25-27). Analogiczne siekierki występują również na Morawach, w Czechach i w Rumunii (Řihovský 1992, 95-97).

W obiektach KŁ znaleziono 6 wyrobów żelaznych. Niestety, niemal wszystkie bez wyjątku są to drobne, amorficzne fragmenty przedmiotów, których pierwotnej formy, funkcji ani chronologii nie da się określić. Wyjątkiem jest przedmiot w formie wydłużonej pętli o długości ok. 5,5 cm, wykonany z pręta o przekroju kwadratowym. Można domniemywać, że zabytek ten jest fragmentem elementu uprząży końskiej w kształcie wydłużonej litery Ω. Zabytki takie są stosunkowo często obecne we wczesnej epoce żelaza w zespołach kultury pomorskiej, na przykład w Warszawie-Henrykowie i w Kulbinie, pow. siedlecki. Datuje się je na okres HaD

Ryc. 17. Modlniczka, stan. 2, gm. Wielka Wieś, woj. małopolskie. Krzemienne narzędzia tylkowe z osady kultury łużyckiej

Fig. 17. Modlniczka, site 2, Wielka Wieś commune, małopolskie voivodeship. Flint tools with one blunted edge found in the Lusatian culture settlement

i wczesny okres lateński (Czopek 1992, 76, ryc. 20: d, i, j; ryc. 25).

Na stanowisku znaleziono 15 wyrobów z kości i rogu. Dwa z nich należy uznać za groty strzał (Ryc. 16:8, 10). W rzucie poziomym mają one formę wydłużoną, wrzecionowatą. Groty z Modlniczki mieszczą się w obrębie typu X B według Fogla, występującego w okresie halsztackim C oraz liczniej w okresie halsztackim D (Fogel 1979, 121). Wyjątkowym zabytkiem jest kolista tarczka wykonana z bydlęcej łopatki (Ryc. 16:9). Jej górna powierzchnia została starannie wygładzona i pokryta ornamentem w postaci linii o zróżnicowanym przebiegu, utworzonych przez nawiercone dolki

o średnicy ok. 0,3 cm. Bardzo podobna, choć pozbawiona ornamentu płytka została znaleziona na cmentarzystku w Przeczycach w grobie 89 (tzw. grób szamana, Szydłowska 1968, tab. 13b).

Najliczniejszą grupę znalezisk stanowią narzędzia, które można określić jako szydła, przebijaki i ostrza kopienicze. Omówione zabytki są formami dobrze znanymi w KŁ (Drzewicz 2004, tab. X; XI). Ponadto

Ryc. 18. Modlniczka, stan. 2, gm. Wielka Wieś, woj. małopolskie. Skupisko jam kultury łużyckiej

Fig. 18. Modlniczka, site 2, Wielka Wieś commune, małopolskie voivodeship. A group of Lusatian culture hollows

Ryc. 19. Modlniczka, stan. 2, gm. Wielka Wieś, woj. małopolskie. Piec 51 kultury łużyckiej z konstrukcją kamienną

Fig. 19. Modlniczka, site 2, Wielka Wieś commune, małopolskie voivodeship. Stone furnace 51 of the Lusatian culture

znaleziono znaczną liczbę fragmentów kości i rogu noszących ślady nacinania i obrabiania.

W wypełniakach dwóch obiektów KŁ, tj. 3808 i 7056, znaleziono kilkadziesiąt fragmentów drewna. Pierwszy z obiektów był olbrzymią jamą odpadkową zlokalizowaną na brzegu starorzecza. Jego wypełniko przykryło warstwę fragmentów drewna, głównie, jak się wydaje, gałęzi drzew liściastych, zalegających pierwotnie zapewne w wilgotnych osadach przy brzegu rzeki. Znalezione w spągu obiektu 3808 drewno zachowało się bardzo słabo. Tylko jeden fragment nosił ślady obróbki – cięcia. Jest to odcinek gałęzi lub niewielkiego pnia wygiętego łukowato. Został on okorowany i ścieniony na jednym z końców. W obiekcie 7056, który prawdopodobnie pełnił funkcję jamy ofiarnej, znaleziono kilkanaście fragmentów prętów drewnianych o przekroju okrągłym, będących pozostałościami gałęzi drzew liściastych.

Tworzyły one rodzaj szalunku wzdłuż ścian obiektu. Zachowały się jedynie ich dolne części, również w bardzo złym stanie. Tylko jeden z omawianych fragmentów nosi wyraźne ślady obróbki – rozpoławiania i strugania przy obu końcach i w części środkowej. Jest on w przekroju półokrągły, a w rzucie poziomym podłużny prostokątny. Na dnie obiektu znaleziono obrabiany fragment drewna. Jest to prostokątna deseczka, a właściwie fragment dranczy. Jeden jej koniec jest celowo ścięty. W jednej trzeciej długości, na stronie dolnej i górnej, znajdują się dość głębokie, V-kształtne, poprzeczne nacięcia.

Na stanowisku znaleziono stosunkowo nieliczne zabytki kamienne łączone z KŁ, z których dwa można określić jako płyty szlifierskie. Wykonane zostały z drobnziarnistego piaskowca. W jednym z obiektów znaleziono natomiast całe żarno nieckowate wykonane z drobnokrystalicznego granitu.

Bardzo ciekawymi zabytkami są fragmenty 3 toporów kamiennych, znalezione w obiektach KŁ (Ryc. 11:10, 11). Posiadają one dobre analogie w zespołach grobowych grupy górnośląsko-malopolskiej (Prokopowicz 1960, tab. IV:5, 6; Szydłowska 1968, tab. 100:a; Galińska-Hrebendowa 1989, tab. XLIX:f; Gedl 1996, ryc. 42:a). Topory kamienne były wytwarzane przez cały okres rozwoju KŁ. Uważa się, że zwłaszcza wczesna epoka żelaza jest okresem „renesansu” produkcji narzędzi kamiennych (Mierzwiński 2003, 140).

Z osadnictwem KŁ wiązać należy kilkaset wyrobów krzemienianych. Odkryto je aż w 337 obiektach łżyckich. Wśród nich na specjalną uwagę zasługuje grupa 35 noży tylcowych oraz wkładek z tyłcem (Ryc. 17). Narzędzia te wykonywane były na lokalnym, słabej jakości, surowcu jurajskim, zbliżonym typem do surowca innych narzędzi łżyckich. Wśród pozostałych narzędzi przeważają odłupki retuszowane grubym nieregularnym retuszem, wykonany twardym tłuczkiem. Elementem krzemieniarstwa łżyckiego są również rdzenie krążkowe i rdzenie odłpkowe o piętach przygotowanych (Trela-Kieferling, Zajac 2011).

Na stanowisku zarejestrowano 1323 obiekty nieruchome związane z KŁ (Ryc. 1). Zdecydowana większość z nich należała do kategorii jam osadowych. Odkryto 1181 tego typu obiektów. Niemal wszystkie z nich w rzucie poziomym posiadały kształt kolisty lub owalny (Ryc. 18). Nieliczne miały kształt nieregularny lub zbliżony do czworokątnego. Ich średnica (lub długość) wahała się od 0,7 do ponad 2 m, jednak w przypadku zdecydowanej większości obiektów wynosi około 1 m. W profilu najczęściej miały kształt nieckowaty. Nieliczne tylko posiadały profile prostokątne lub trapezowate. Ich miąższość wahała się od kilkunastu centymetrów do nieco ponad 1 m. Zdecydowana większość jam posiadała wypełnisko jedno- lub dwuwarstwowe. W znacznym stopniu jest to niewątpliwie efekt silnego przemycia lekkiego, piaszczysto-żwirowego podłoża. Liczne obiekty zawierały drobne fragmenty polepy.

Na stanowisku odkryto również 1141 jam różnego rodzaju, nie zawierających materiałów zabytkowych. Ich charakterystyka najczęściej odpowiada specyfice obiektów kultury łżyckiej. Bardzo podobne obiekty były jednak użytkowane zarówno przez przedstawicieli wcześniejszych kultury neolitycznych, jak i kultury przeworskiej.

Bardzo nieliczną kategorię obiektów nieruchomych stanowiły jamy posłupowe – z KŁ można łączyć zaledwie 84 obiekty tego typu. W rzucie poziomym miały one kształt zbliżony do kolistego, owalny lub nieregularny. Ich średnica wahała się od 0,3 do 0,7 m. W profilu miały kształt workowaty lub nieckowaty. Ich głębokość

rzadko przekraczała 0,5 m. Nie tworzyły one żadnych czytelnych skupień ani układów przestrzennych.

W Modlnicze odkryto 20 palenisk oraz 5 pieców KŁ. Paleniska podzielono na dwie kategorie. W pierwszej mieszczą się obiekty mające formę niewielkich, płtykich jam nieckowatych w profilu. W rzucie poziomym miały kształt owalny lub kolisty, o średnicy około 1 m, wyjątkowo ponad 2 m. Ich miąższość nie przekraczała 0,3 m. Są one pozostałościami niewielkich palenisk zagłębionych nieznacznie w ziemi. Owalne palenisko 7401 (piec?) jako jedyny obiekt KŁ dostarczyło znacznej liczby fragmentów polepy konstrukcyjnej. Noszą one odciski zarówno cienkich prętów drewnianych, jak i większych fragmentów drewna o powierzchniach płaskich i zaokrąglonych. Jak się wydaje, odciski takie mogą pochodzić z konstrukcji typu szkieletowego, zapewne w formie kopuły.

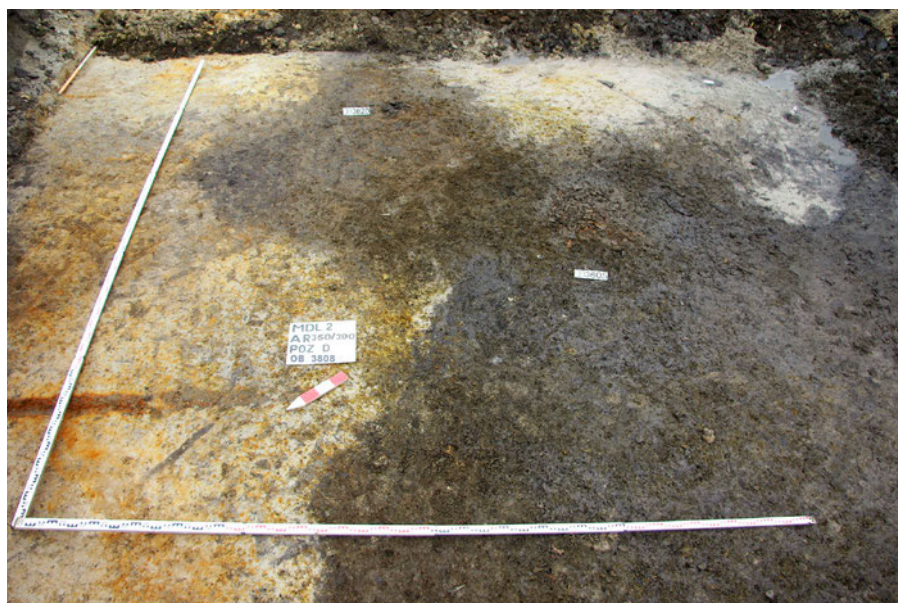
Do drugiej kategorii palenisk zaliczono obiekty wyróżniające się obecnością małych i średnich kamieni wapiennych, najczęściej skupionych w centralnej części stropu wypełniska. Przypominają one pod tym względem liczne tego typu paleniska z okresu przedrzymskiego i wpływów rzymskich, różnią się jednak od nich owalnym, a nie czworokątnym kształtem.

Najmniej liczną grupę obiektów związanych z paleniem ognia stanowią piece. Dwa spośród nich przypominają zwykle paleniska, posiadają jednak ścianki wylepione gliną. Są to obiekty 1521 i 1524. Oba mają postać prostokątnej jamy o wymiarach około 1 × 0,7 m, bardzo płtykiej, nieckowatej w profilu. Przylegały do nich mniejsze owalne jamy, będące zapewne rodzajami jam przypieczowych. Ścianki obu pieców wylepione były warstwą gliny. Nie jest jasne, czy obiekty te posiadały również jakiś rodzaj kopuły, jednak brak większej ilości polepy przeczy tej ewentualności. W wypełnisku obiektów obecne były niewielkie kamienie wapienne. Konstrukcje kamienne posiadały natomiast 3 kolejne piece. Były to obiekty 51 (Ryc. 19), 139 i 885. Miały one kształt jam wypełnionych kolistymi brukami tworzonymi przez przepalone kamienie wapienne. Dwóm z nich towarzyszyły jamy przypieczowe.

Jedynymi obiektami mieszkalnymi związanymi w sposób całkowicie pewny z KŁ są trzy budynki zagłębione, oznaczone jako obiekty 987 (Ryc. 13), 3786 i 7397. Dwa z nich (987 i 7397) należą do najmłodszej fazy funkcjonowania osady w Modlnicze, datowanej na wczesny okres lateński. Precyzyjna chronologia obiektu 3786 jest trudna do ustalenia. Być może jako zagłębiony obiekt mieszkalny można interpretować również dużą, nieregularną jamę 6125. W sposób nie całkiem pewny, można łączyć z kulturą łżycką również półziemiankę 7531.

Ryc. 20. Modlniczka, stan. 2, gm. Wielka Wieś, woj. małopolskie. Część jamy ofiarnej 3808 z widocznym skupiskiem kości ludzkich – obiektem 3605

Fig. 20. Modlniczka, site 2, Wielka Wieś commune, małopolskie voivodeship. Part of sacrificial hollow 3808 with visible human bones – object 3605

Ryc. 21. Modlniczka, stan. 2, gm. Wielka Wieś, woj. małopolskie. Jama ofiarna kultury łużyckiej – obiekt 7056

Fig. 21. Modlniczka, site 2, Wielka Wieś commune, małopolskie voivodeship. Sacrificial hollow of the Lusatian culture – object 7056

Budynki zagłębione miały postać płytkich półziemianek o niezbyt regularnym kształcie. Ich długość wynosiła 3-4 m, a szerokość 2-4 m. Odkryto w nich ślady pojedynczych słupów.

Jak się wydaje, budynki tego typu rozpowszechniają się na ziemiach polskich nie wcześniej niż w okresie halszackim D, kiedy to pojawiają się na osadach kultury łużyckiej i pomorskiej (Niesiołowska-Hoffman 1963; Muzolf 2002, 121; Grygiel *et al.* 2009, 202-207).

Na tle zunifikowanej masy jam KŁ wyróżnia się kilka obiektów o nietypowej formie i funkcji. Pod pewnymi względami najciekawszy z nich jest obiekt 3808 (Ryc. 20). Miał on postać rozległego, nieckowatego zagłębienia zlokalizowanego na granicy starorzecza. Na poziomie odkrycia miał on nieregularny kształt o długości 18 m i szerokości do 13 m. Niżej obiekt przybrał kształt zbliżony do prostokąta o wymiarach 17 × 13 m. Zawierał on bardzo dużą liczbę materiałów zabytkowych (Ryc.

11). Znalaziono w nim około 6500 fragmentów ceramiki, liczne narzędzia krzemienne, dwa topory kamienne oraz szpilę i zawieszkę brązową. Wśród ceramiki dość liczne były wyroby nietypowe – formy stemplowate, naczynia miniaturowe, lampka oliwna i naczynie wanienkowate.

W obiekcie 3808 odkryto ponadto aż 1217 kości zwierzęcych, należących do bydła, świni, kozy/owcy, psa, kota, zająca i konia (Ablamowicz 2011). Wiele z nich można określić jako szczątki pokonsumpcyjne. Najbardziej niezwykła jest jednak obecność w obiekcie kości ludzkich. Znajdowały się w nim szczątki prawdopodobnie 5 osób dorosłych i dzieci. Niektóre kości ludzkie noszą ślady typowe dla szczątków pokonsumpcyjnych, co pozwala na wysunięcie tezy o obecności na stanowisku praktyk kaniibalistycznych (Szczepanek 2011).

Kolejny nietypowy obiekt, 7056, który można określić jako jamę ofiarną, odkryto na północnym skraju badanego terenu, w odległości około 50 m od najbliższego

Ryc. 22. Modlniczka, stan. 2, gm. Wielka Wieś, woj. małopolskie. Pochówek szkieletowy kultury łużyckiej – obiekt 7776

Fig. 22. Modlniczka, site 2, Wielka Wieś commune, małopolskie voivodeship. Skeletal burial of the Lusatian culture – object 7776

skupiska obiektów osadowych KŁ. Obiekt był lokalizowany w obrębie szeroko rozumianego koryta kopalnego ciekłu wodnego. Miał zarys kołisty o średnicy 150 cm. Jego zachowana głębokość wynosiła ok. 30 cm. W profilu był zbliżony do prostokąta. Wzdłuż ścian były pionowo powbijane pręty drewniane, zachowane fragmentarycznie (Ryc. 21). Obiekt zawierał ponad 100 kości bydła, owcy/kozy i świni, w tym liczne fragmenty czaszek.

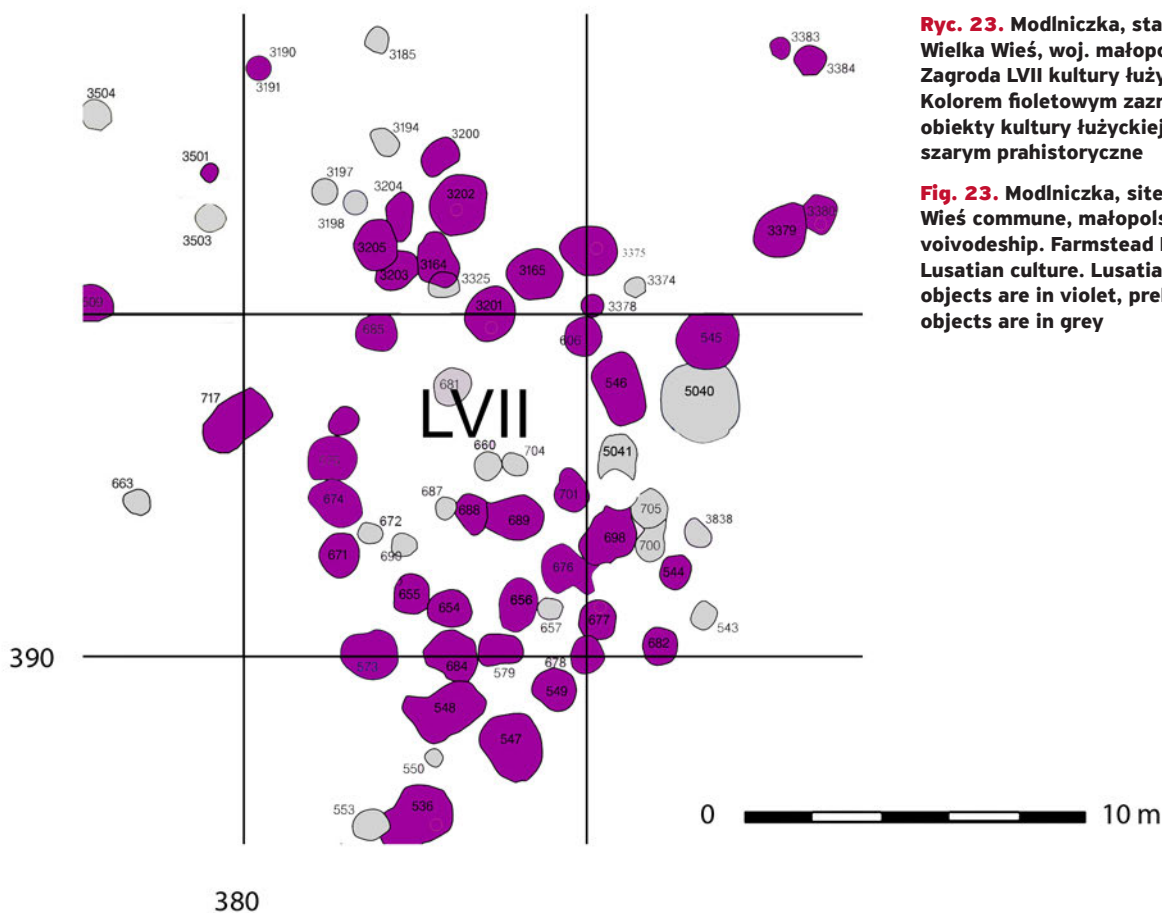
Ostatnią kategorię nietypowych obiektów stanowią pochówki ludzkie. Najbardziej spektakularnym z nich jest pochówek zbiorowy w jamie 1260 (Ryc. 10). Zdeponowane w niej szkielety 4 osób zostały raczej wrzucone do jamy odpadkowej, niż w niej pochowane. Zostały jednak wyposażone w dary grobowe w postaci naczyń ceramicznych, a orientacja ciał jest zgodna z praktykami pogrzebowymi grupy górnośląsko-małopolskiej KŁ.

Kolejne pochówki odkryte w Modlniczce tworzą małe zgrupowanie w północno-wschodniej części stanowiska, w pobliżu omówionego wyżej obiektu 7056. Tworzą one niewielkie, izolowane cmentarzysko o powierzchni około 0,5 ara. Jest ono zlokalizowane poza właściwym terenem osady, ponad 30 m od najbliższego skupiska obiektów KŁ. W jego skład wchodzi 6 grobów; trzy z nich to jamowe groby ciałopalne (obiekty 7032, 7775, 7777). Grób 7778 prezentuje taką samą formę, zawiera jednak kilka niespalonych paliczek innego osobnika. Pozostałe 2 groby należy określić jako birytualne, odmiennych jednak typów. Grób 7776 jest w zasadzie grobem szkieletowym, do którego dołożono niewielką ilość spalonych szczątków innego osobnika, wysypanych w okolicy miednicy szkieletu (Ryc. 22).

Z kolei grób 7774 jest jamowym grobem ciałopalnym, do którego dołożono pewną liczbę kości niespalonych innego osobnika. Wszystkie groby były w zasadzie nie wyposażone. Jedynie w wypełniskach dwu z nich znaleziono nieliczne fragmenty ceramiki, które pozwalają łączyć je z kulturą łużycką.

Najbardziej uderzającą cechą osady w Modlniczce jest całkowity niemal brak obiektów, które można uznać za relikty obiektów mieszkalnych. Pojedyncze półziemianki związane są jedynie ze schyłkową fazą KŁ. Natomiast dla całego długiego okresu, począwszy od założenia osady w V okresie epoki brązu, aż do schyłku okresu HaD, nie jest znany żaden relikw budynku. Faktu tego nie można wytłumaczyć zniszczeniem ich śladów przez późniejsze intensywne osadnictwo ani przez wpływ czynników naturalnych (erozja). Wydaje się, że przez większość okresu istnienia osady w Modlniczce jej mieszkańcy użytkowali zarówno budynki mieszkalne, jak i gospodarce takiego typu, który nie pozostawia żadnych śladów uchwytnych archeologicznie. W tej sytuacji najbardziej prawdopodobne wydaje się stwierdzenie, że na stanowisku dominować musiały budynki o konstrukcji zrębowej (wieńcowej). W przypadku KŁ, w sposób właściwie wyjątkowy, dysponujemy potwierdzeniem istnienia tego typu budowli. Nieliczne budynki zrębowe, zachowane w dolnych partiach, odkryte zostały na grodzisku w Biskupinie, gdzie łączone są z jego II fazą budowlaną. Technika zrębowa była tam również stosowana przy naprawie domów sumikowo-łatkowych (Grossman 2006, 104, 105, ryc. 10).

Analiza układu jam KŁ pozwoliła na podjęcie próby wyznaczenia 64 skupisk obiektów będących pozos-

Ryc. 23. Modlniczka, stan. 2, gm. Wielka Wieś, woj. małopolskie. Zagroda LVII kultury łużyckiej. Kolorem fioletowym zaznaczono obiekty kultury łużyckiej, kolorem szarym prahistoryczne

Fig. 23. Modlniczka, site 2, Wielka Wieś commune, małopolskie voivodeship. Farmstead LVII of the Lusatian culture. Lusatian culture objects are in violet, prehistoric objects are in grey

tałościami zagród mieszkalnych oraz kilka innych skupisk obiektów. Wyjątkowy charakter ma skupisko XLI, znajdujące się w granicach starorzecza Wedonki. W jego skład wchodziło kilka grobów ciałałpalnych i birytualnych. Trudno uznać za pozostałość gospodarstwa również skupisko LXVIII. Jego centrum stanowi pochówek zbiorowy, tj. obiekt 1260. Towarzyszą mu 4 inne, mniejsze jamy.

Wydaje się, że typowa zagroda mieszkalna miała kształt owalny lub zbliżony do prostokątnego. Jej wymiary były zróżnicowane. Zasadniczo jednak mieściły się w granicach: długość 10-18 m, szerokość 6-14 m (Ryc. 23). W skład zagród wchodziło od kilku do około 30 obiektów. W przypadku dobrze czytelnych struktur większość jam znajdowała się na granicy ich zasięgu. Wydaje się zatem, że jej kształt i wielkość była z góry określona. W wielu wypadkach zagrody posiadają mniej regularny kształt, a część obiektów nie mieści się w zakładanym układzie.

Omawiane zagrody zlokalizowane były na obu łagodnych stokach doliny rzeki, poza jedynie samym jej dnem. Zajmowały również tereny wysoczyzn po obu stronach doliny. Płynąca jej dnem rzeka Wedonka była ciekim typu roztokowego, składającym się z wielu łączących się i rozdzielających mniejszych koryt, częściowo tylko sobie współczesnych. Umożliwiło to wy-

korzystywanie w różnych okresach prahistorii różnych partii szeroko rozumianego starorzecza. W okresie trwania kultury łużyckiej obszar ten, zapewne poza granicami czynnych koryt, był wykorzystywany m.in. w celach rytualnych.

Podsumowując, należy stwierdzić, że rozmiary i granice osady na osi prostopadłej do doliny zostały w całości rozpoznane. Długość osady od granicy południowej do północnej wynosiła około 500 m. Rozpoznano nie tylko jej właściwą część mieszkalną, ale również peryferia. Centralną część obszaru stanowiska stanowiło dno doliny rzecznej. Zostało ono w całości przebadane archeologicznie. Jak się okazało, z przyczyn praktycznych było ono wyłączone ze strefy właściwego zasiedlenia. Okazało się jednak, że zawierało nietypowe obiekty o funkcji prawdopodobnie rytualnej. Niewątpliwie rzeka i jej brzegi były również miejscem działalności ludzkiej o zróżnicowanym charakterze, mającej całkowicie użytkowy wymiar.

Analiza zabytków ruchomych znalezionych na stanowisku pozwoliła określić ramy chronologiczne stanowiska. Najstarszym dobrym datownikiem znalezionym na osadzie jest brązowa siekierka z tuleją i nietypowa szpila ze stożkowatą, karbowaną główką. Zabytki te można wiązać z okresem HaB3. Oznacza to, że początek istnienia osady należy łączyć z fazą Prokocim-

Skotniki, według podziału chronologicznego KŁ na terenie podkrakowskim (Gedl 1982, 25-26). Stosunkowo precyzyjnie można również datować koniec osadnictwa KŁ na stanowisku. Spośród zabytków metalowych najpóźniejszym datownikiem jest bimetaliczna zapinka z ozdobną nóżką. Należy ją wiązać z fazą HaD₃ lub początkiem okresu lateńskiego. Na stanowisku znane są również materiały ceramiczne typowe dla okresu z okresu lateńskiego A-B. Najmłodsze materiały z osady w Modlniczce należy zaliczyć do najpóźniejszej fazy rozwojowej KŁ w rejonie podkrakowskim, określanej nazwą Biskupice-Tyńiec (Gedl 1982, 20-28).

Analiza zabytków ruchomych pozwoliła na dokonanie podziału chronologicznego zagród i skupisk obiektów obecnych na stanowisku. Na łączną liczbę 71 skupisk obiektów, 43 można łączyć w sposób prawdopodobny z rozwiniętą wczesną epoką żelaza (młodsza część okresu HaC i okres HaD), a 3 dalsze datować na wczesny okres lateński. Pozostałe 24 nie zawierało żadnych zabytków, które można byłoby dowodnie łączyć z okresem późniejszym niż faza Prokocim-Skotniki, a więc z V okresem epoki brązu i wczesnym okresem HaC. Skupisko XLI, będące faktycznie małym cmentarzyskiem birtualnym, zawiera zbyt nieliczne zabytki, aby można było określić jego chronologię.

Pomiędzy V okresem epoki brązu, a fazą HaD osadnictwo KŁ zajmowało cały teren stanowiska. Następowaly zapewne lokalne przesunięcia w organizacji wewnętrznej osady, nie można jednak wyróżnić stref związanych wyłącznie z któryś z okresów chronologicznych. We wczesnym okresie lateńskim zamieszkała powierzchnia osady zmniejsza się do zaledwie kilkunastu arów.

■ OSADA KULTURY PRZEWORSKIEJ

Z młodszym okresem przedrzymskim związane są 442 zabytki nieruchome i ok. 8400 fragmentów ceramiki. Natomiast z okresu wpływów rzymskich pochodzi 1431 obiektów nieruchomych oraz 63 520 zabytków ceramicznych. Badania wykopaliskowe dostarczyły obok ceramiki niezwykle bogatego zestawu przedmiotów związanych z codziennym życiem mieszkańców osady. Są to części stroju, ozdoby, monety, przedmioty codziennego użytku i różnego rodzaju narzędzia.

Osada w Modlniczce w swojej najstarszej fazie posiada bardzo szczególny charakter. W tym okresie widoczny jest silny wpływ kultury lateńskiej, co manifestuje się występowaniem celtyckiej ceramiki toczonej, a także zwiększonym udziałem wśród ceramiki lepionej ręcznie form naczyń bliskich kulturze lateńskiej. Wśród zabytków celtyckich należy wymienić ceramikę grafitową. Znana jest

ze stanowiska w Modlniczce w liczbie 18 fragmentów. Jest to ceramika z dużą ilością ziaren grafitu w domieszce, co sprawia, że powierzchnie tych naczyń posiadają stalowoszarą barwę. Wśród ceramiki grafitowej występują fragmenty pogrubionych brzegów situl. Jedna z situl, o prawdopodobnie najstarszej chronologii, zdobiona jest na szyjce ornamentem ukośnych żłobków. W rejonie podkrakowskim ceramika grafitowa jest najliczniejsza w najstarszej fazie osadnictwa celtyckiego, ale występuje też w młodszych fazach (Poleska 2006, 77-78). Uważa się powszechnie, że analogie i wzorce dla produkcji ceramiki grafitowej z rejonu Małopolski znajdują się na terenie osadnictwa celtyckiego na Morawach (Meduna 1980). Ornament na szyjkach situl, najczęściej w postaci stempelków, łączy się z okresem od 2. do 4. horyzontu osadniczego – LT B1-Lt C1 (Meduna 1980, 140 i n.).

Celtycką ceramikę malowaną reprezentuje 106 fragmentów. Wszystkie skorupy to niewielkie fragmenty naczyń, głównie brzuśców. W trzech przypadkach zachowały się niewielkie fragmenty wylewów naczyń, które można określić jako misy półkoliste.

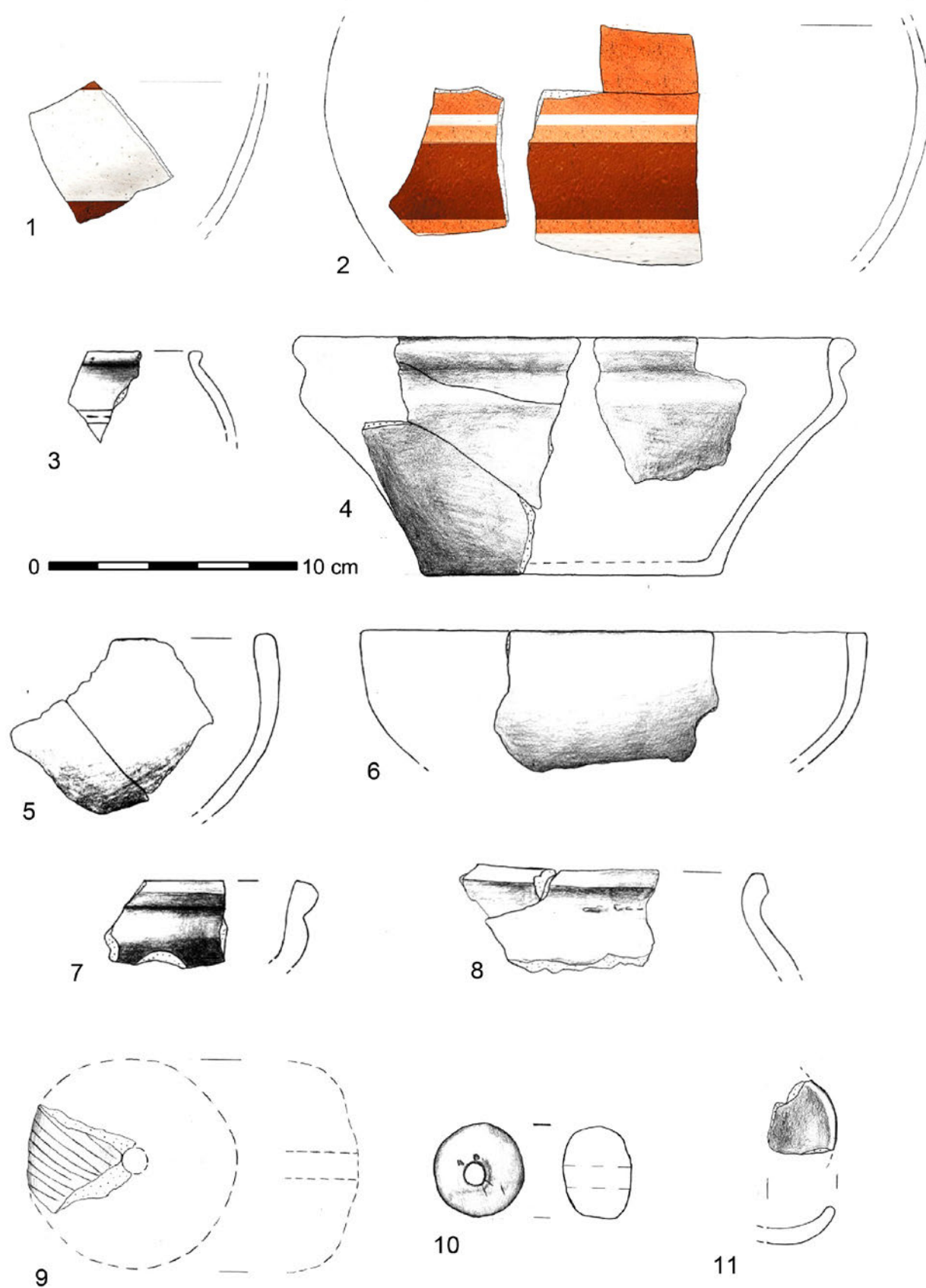
Malowanie na naczyńiach celtyckich z Modlniczki najczęściej przybiera formę jednobarwnego pokrycia naczyń czerwoną farbą lub w postaci poziomych pasów barwy czerwonej, białej, ciemnoszarej. Ceramika malowana wystąpiła najliczniej w obiektach 776 i 777 (Ryc. 24), gdzie znaleziono ją w towarzystwie ceramiki ręcznie lepionej, charakterystycznej dla kultury przeworskiej fazy A₃. Na okazach z Modlniczki spotykamy też zdobienie w postaci ornamentu geometrycznego. Są to proste motywy kratki, linii, jodełki, linii falistych i zygzakowatych.

Na stanowisku odkryto nieliczną serię celtyckiej ceramiki siwej toczonej. Fragmenty ceramiki siwej o szorstkich powierzchniach pochodzą z garnków dużych rozmiarów. Są to baniaste naczynia z wąską szyjką, zdobione rytą linią falistą. Forma dużego baniastego garnka jest jedną z najmłodszych odmian naczyń toczonych szorstkich, pojawiającą się w późnym okresie lateńskim. Analogiczne egzemplarze pochodzą z osady w Budapeszcie (Bónis 1969, ryc. 29:14, 15). Występują też w kulturze puchowskiej (Pieta 1982, tab. XXXV:4).

Z osady znanych jest ok. 80 fragmentów ceramiki, które pochodzą z naczyń zasobowych typu dolium. Na terenie grupy tyńieckiej naczynia zasobowe wykonane przy użyciu koła licznie reprezentowane są na osadach pochodzących z późnej fazy (Poleska, Tobiła 1987, tab. VII:4; XV:16).

Na osadzie w Modlniczce z młodszego okresu przedrzymskiego reprezentowany jest głównie przez ceramikę ręcznie lepioną, typową dla kultury przeworskiej.

Ob. 777

Ryc. 24. Modlniczka, stan. 2, gm. Wielka Wieś, woj. małopolskie. Wybór zabytków ceramicznych z obiektu 777 z fazy A3 młodszego okresu przedrzymskiego kultury przeworskiej

Fig. 24. Modlniczka, site 2, Wielka Wieś commune, małopolskie voivodeship. Selection of pottery from object 777 dated to phase A3 of the Late pre-Roman period of the Przeworsk culture

Wśród materiału występuje zarówno ceramika o gładkich powierzchniach, jak i naczynia tzw. „grubej roboty”. Wśród form naczyń można wymienić: naczynia odwrotnie gruszkowate, garnki o brzuścu baniastym lub o zaokrąglonym profilu, naczynia jajowate, naczynia o profilu esowatym, naczynie o brzuścu dwustożkowatym, różne odmiany kubków, waz, mis oraz nieliczne pokrywki i naczynia sitowate. Brzegi naczyń najczęściej posiadają facetowaną krawędź, czasem pogrubliczną lub prostą.

W grupie ceramiki kuchennej charakterystyczna dla osady w Modlniczce jest zwłaszcza duża liczba mis, przeważnie o kształcie półkolistym (Ryc. 24:5, 6). Formę takiej misy można wiązać z wpływem form naczyń celtyckich. Uzupełnieniem tego inwentarza są fragmenty naczyń lepionych ręcznie, zdobionych ornamentem grzebykowym na brzuścu, które imitują celtyckie situle grafitowe.

W okresie wpływów rzymskich inwentarz ceramiczny kultury przeworskiej tworzą zarówno naczynia lepione ręcznie, jak i wykonane przy pomocy koła garncarskiego. Te ostatnie stanowią 48% ceramiki z okresu wpływów rzymskich. Zestaw form naczyń ręcznie lepionych przedstawia typowy inwentarz kultury przeworskiej: garnki o zaokrąglonym lub esowatym profilu, garnki o brzuścu dwustożkowatym, garnki jajowate, kubki i pucharki, duża grupa mis i nieliczne wazy (Ryc. 25; 26:6).

Naczynia wykonane przy pomocy koła garncarskiego reprezentuje ceramika tzw. siwa o gładkich powierzchniach, ceramika siwa o szorstkich powierzchniach oraz ceramika zasobowa. Grupa ceramiki wykonanej przy pomocy koła prezentuje zestaw form charakterystycznych dla kultury przeworskiej. Analogie form można wskazać na terenie osady produkcyjnej w Igołomi (Dobrzańska 1990), a także na innych osadach kultury przeworskiej, m.in. w Jakuszowicach (Rodzińska-Nowak 2006). Są to misy, czarki i wazy, w tym także misy z „krezowatym” wylewem, garnki, pucharki, formy faszowate, pojedyncze dzbany (Ryc. 26:1-5, 7, 17). Na osadzie w Modlniczce odkryto liczne fragmenty szerokokołnierzowych naczyń zasobowych, nazywanych także typem Krausengefässe.

Niewielka grupa naczyń toczonych na kole, odkryta w komorze pieca 166 i w jego okolicy, wyróżnia się odmiennymi cechami technologicznymi. W tym przypadku do masy garncarskiej dodano drobny piasek i szamat, przez co powierzchnie naczyń są delikatnie szorstkie. Zestaw form jest bardzo nietypowy, nie znajduje ścisłych analogii na terenie kultury przeworskiej.

Warto wspomnieć o odkryciu podczas badań fragmentów ceramiki terra sigillata. Większość z nich pochodzi z wypełniska depozytu 2537. Są to drobne

przepalone fragmenty. Pochodzą prawdopodobnie z trzech naczyń. Poza tym terra sigillata znaleziona została w chacie 4612 oraz w palenisku 7004. Ceramika ta pochodzi z warsztatów w Lezoux, z Pfaffenhofen, z Westerndorf oraz z Rheinzabern.

Podczas badań pozyskano liczne zabytki metalowe. Z zabytków stanowiących części stroju najliczniej reprezentowane są zapinki. Wśród nich znalazła się zapinka prowincjonalnorzymska typu Almgren 236c (Ryc. 27:2). Najwcześniejszą chronologię posiadają zapinki typu 68 IV grupy (Ryc. 27:1) oraz typu 49 serii głównej III grupy Almgrena (Ryc. 27:3). Najliczniej wystąpiły zapinki V grupy Almgrena. Odkryto ich łącznie 9 sztuk. Wśród nich znalazły się: brązowa zapinka 7 serii, brązowa zapinka typu 129 (Ryc. 27:4), dwie prawie identyczne zapinki brązowe 8 serii, zbliżone do typu A.128.

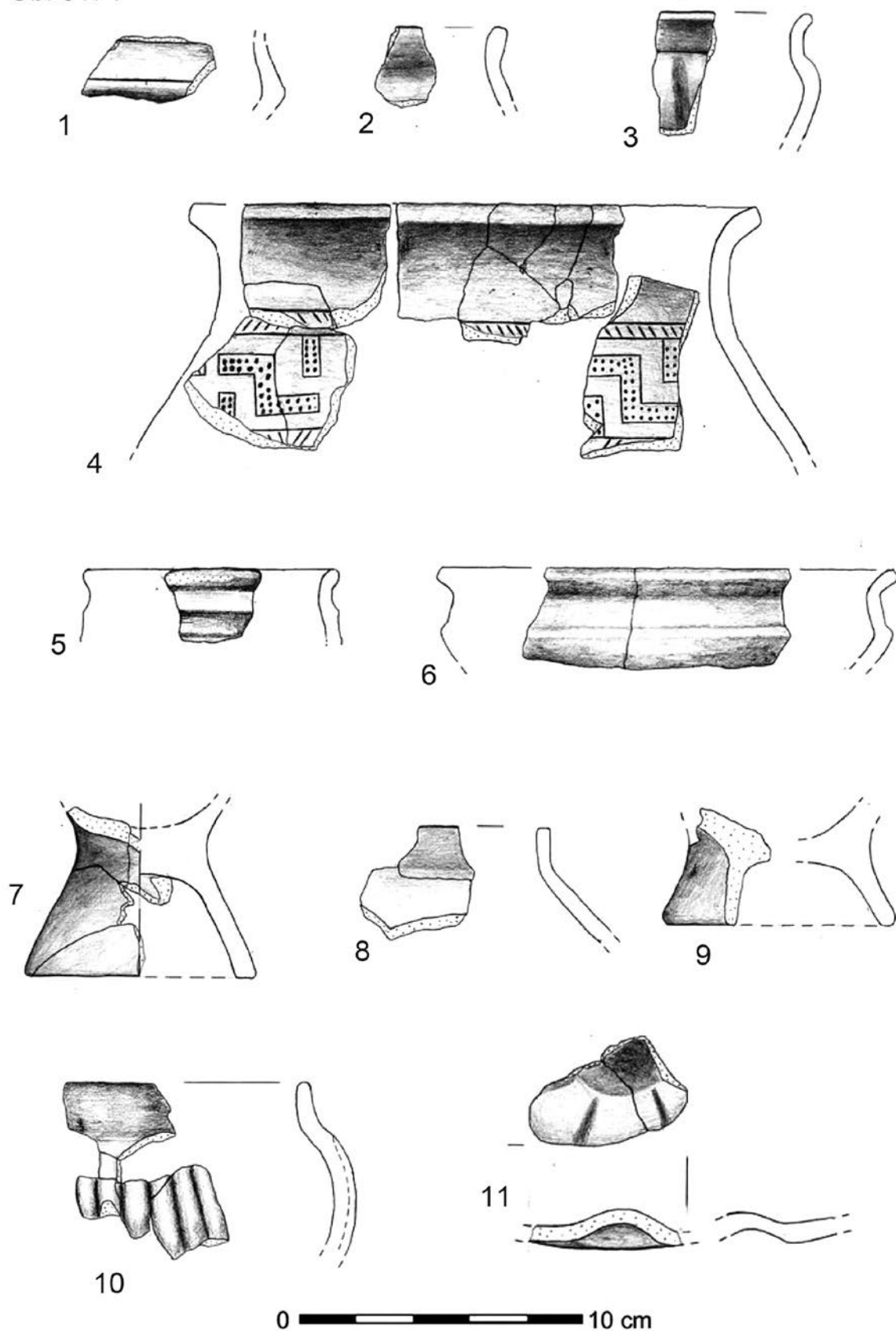
Na terenie stanowiska odkryto dwie zapinki z wysoką pochewką i górną cięciwą, tzw. „sarmackie”. Zapinka z obiektu 4530 reprezentuje późniejszą odmianę z cięciwą, opartą na profilowanym guzku na końcu kabłąka (Ryc. 27:5).

Drugą liczną grupę fibul w Modlniczce stanowią zapinki z podwiniętą nóżką VI grupy Almgrena. Pozyskano dwie prawie kompletne zapinki typu 158 z czterozwojową sprężyną i górną cięciwą (Ryc. 27:7). Interesujący brązowy egzemplarz zapinki z podwiniętą nóżką znaleziono w obrębie warstwy kulturowej. Niestety, zachował się tylko fragment. Zapinka ta wyróżnia się facetowaniem na nóżce i delikatnie rytymi liniami poprzecznymi na nóżce i kabłąku (Ryc. 27:8). Na podstawie analogii można stwierdzić, że jest to prawdopodobnie forma A.158 lub ewentualnie A.162.

Fragment masywnej dużej zapinki typu A.158 znaleziono w obrębie warstwy kulturowej (Ryc. 27:9). Zapinki tego typu o najpóźniejszej chronologii wyróżniają się dużymi rozmiarami, w fazie D mogą posiadać długość przekraczającą 10 cm (Godłowski 1981, 101).

Na osadzie odkryto 6 fragmentów przedmiotów przypominających kształtem zapinki ze schodkowatym występem, pochodne od zapinek jednodzielnych z podwiniętą nóżką (Ryc. 27:6). Wszystkie egzemplarze zachowane są w niewielkich fragmentach pochewki i części nóżki. Posiadają też nietypową dla zapinek prostą linię pochewki i kabłąka. Sytuację taką można wytłumaczyć faktem, że byłyby to odpady produkcyjne przedmiotów wytwarzanych na osadzie. Przemawia za tą hipotezą także duża liczba form jednego typu, podczas gdy inne typy zapinek występują na osadzie w liczbie 1-2 egzemplarze. Liczniejsze są tylko zapinki VI grupy, ale każda przedstawia nieco odmienną formę. Zapinki ze schodkowatym występem stanowią lokalny

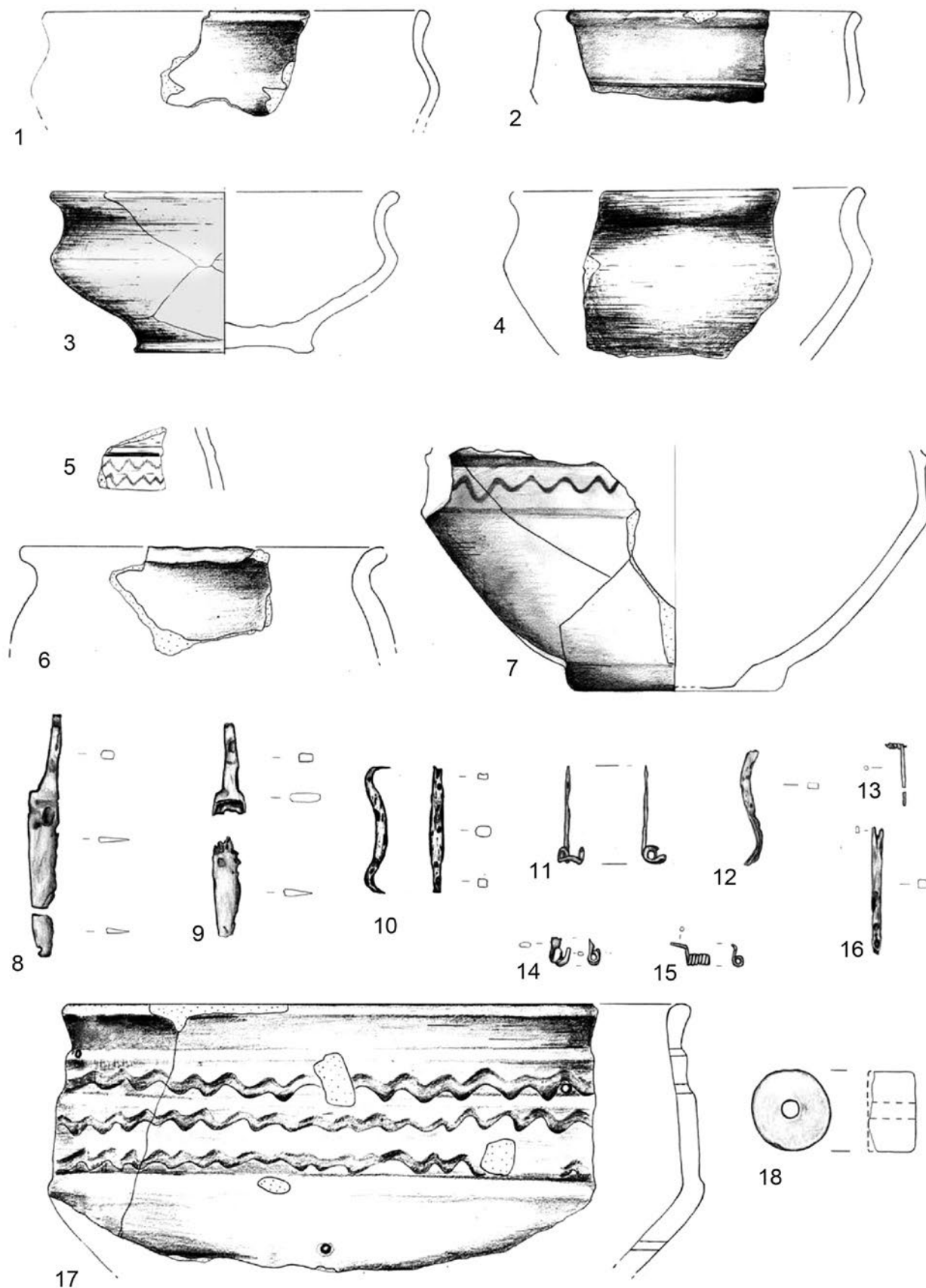
Ob. 6174

Ryc. 25. Modlniczka, stan. 2, gm. Wielka Wieś, woj. małopolskie. Wybór zabytków ceramicznych z grobu ciałopalnego 6174 kultury przeworskiej z fazy B1 okresu wpływów rzymskich

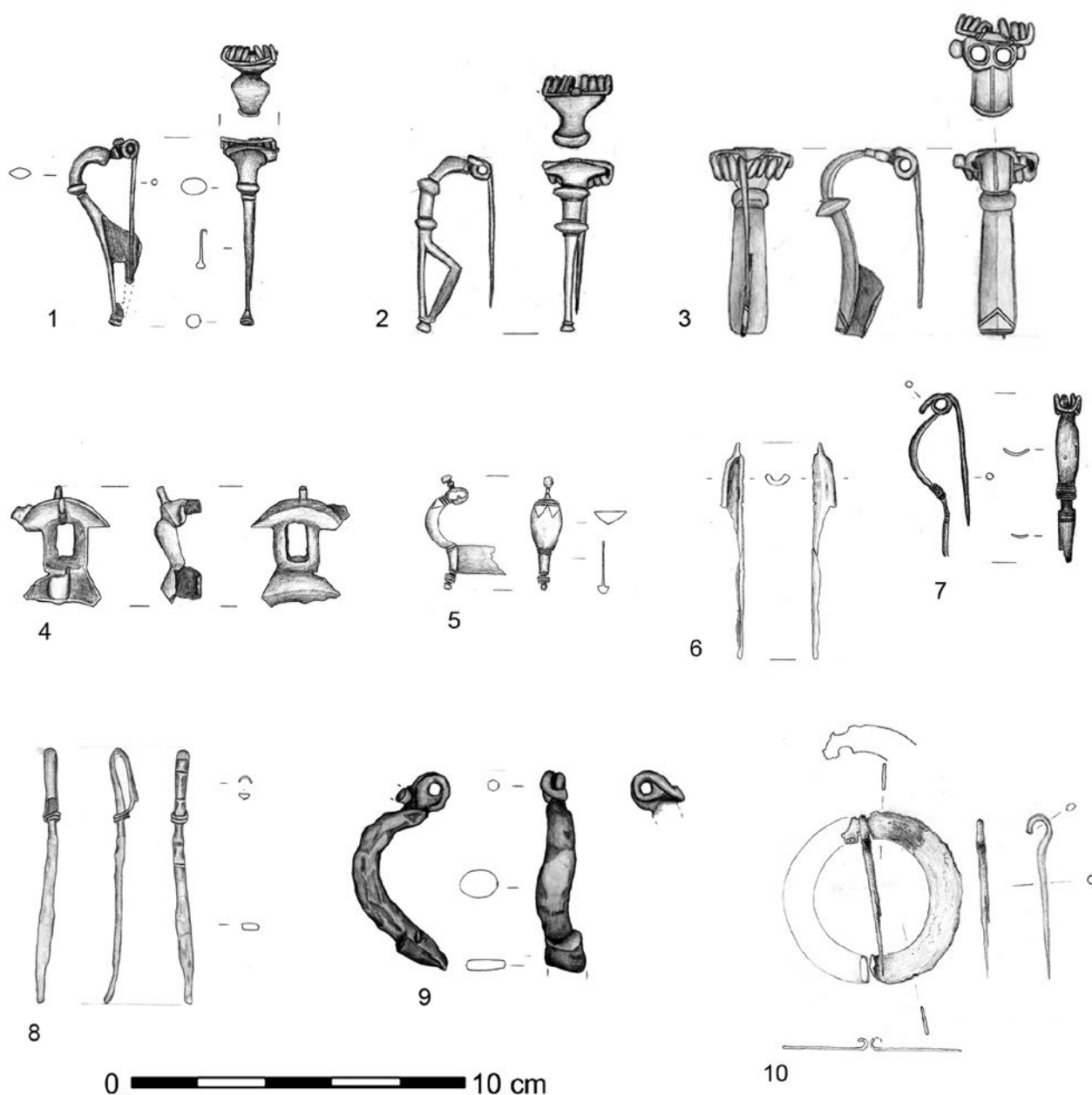
Fig. 25. Modlniczka, site 2, Wielka Wieś commune, małopolskie voivodeship. Selection of pottery from cremation grave 6174 of the Przeworsk culture, phase B1 of the Roman period

Ob. 4327

Ryc. 26. Modlniczka, stan. 2, gm. Wielka Wieś, woj. małopolskie. Wybór zabytków z budynku zagłębionego 4327 kultury przeworskiej z fazy C okresu wpływów rzymskich

Fig. 26. Modlniczka, site 2, Wielka Wieś commune, małopolskie voivodeship. Selection of artefacts from dugout building 4327 of the Przeworsk culture, phase C of the Roman period

Ryc. 27. Modlniczka, stan. 2, gm. Wielka Wieś, woj. małopolskie. Wybór zapinek kultury przeworskiej: stop miedzi (1-5, 7, 8, 10); żelazo (6, 9)

Fig. 27. Modlniczka, site 2, Wielka Wieś commune, małopolskie voivodship. Selection of Przeworsk culture clasps: copper alloy (1-5, 7, 8, 10), iron (6, 9)

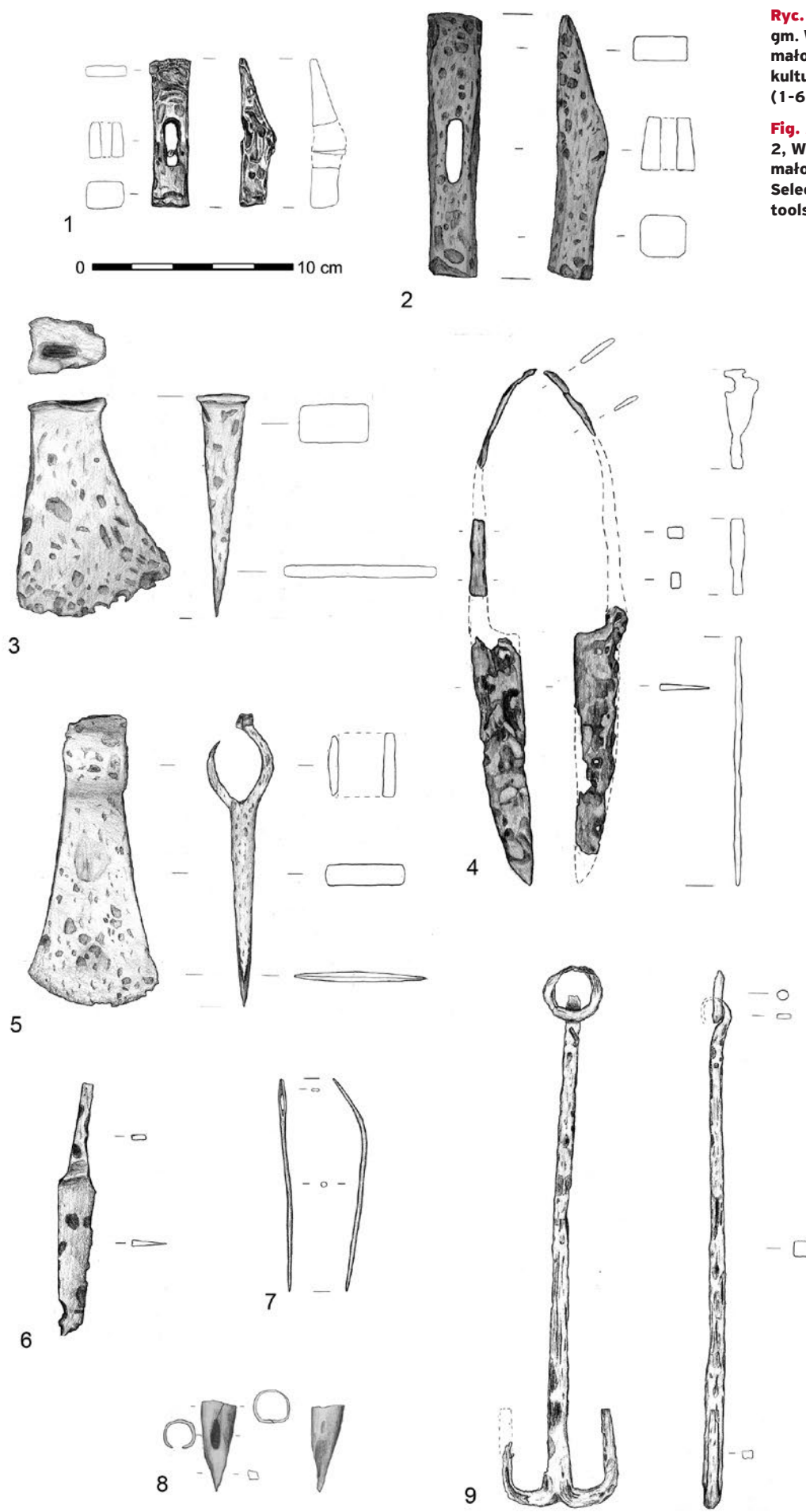
wariant zapinek w kulturze przeworskiej i spotykane są od fazy C1a (Godłowski 1977, 28-29).

W górnej części zasypiska obiektu 442 odkryto zapinkę podkowiastą (Ryc. 27:10). Forma ta wykonana jest z płaskiej brązowej niezdobionej blaszki. Szpila zamocowana została na półkolistych wcięciach kabłąka, końce zapinki są zrolowane. Zapinki podkowiaste spotykane są na terenie kultur kręgu zachodniobałtyjskiego już od początku okresu późnorzymskiego. Wśród okazów zbliżonych kształtem kabłąka nie znajdujemy jednak egzemplarzy wykonanych z płaskiej blaszki (Jabłońska 1992). Najbliższy formalnie zapince z Modlniczki

egzemplarz odkryto na cmentarzysku w miejscowości Tylkowo, na terenie grupy olsztyńskiej. Zapinka jest datowana na VI-VII wiek (Nowakowski 2003, 143, 144, ryc. 2).

Bardzo interesującym zabytkiem jest złoty wisiołek, odkryty w wypełniku depozytu bagiennego 2537. Posiada kształt stożkowaty i od strony podstawy stożka zakończony jest uchwytem wykonanym z dwóch krzyżujących się kabłączków. Długość jego wynosi niewiele ponad 1 cm. Wykonany jest ze zwiniętego cienkiego złotego drucika i dodatkowo zdobiony granulacją. Zabytek ten jest bardzo wyjątkowy i nie posiada analogii na terenie kultury przeworskiej.

Wśród innych zabytków stanowiących elementy stroju można wyliczyć nieliczne części pasa: sprzączki, luźno znalezione kolce od sprzączek, okucie końca pasa, dwie szpile – jedna żelazna, druga brązowa.

Ryc. 28. Modlniczka, stan. 2, gm. Wielka Wieś, woj. małopolskie. Wybór narzędzi kultury przeworskiej: żelazo (1-6, 8); brąz (7)

Fig. 28. Modlniczka, site 2, Wielka Wieś commune, małopolskie voivodeship. Selection of Przeworsk culture tools: iron (1-6, 8), bronze (7)

Ryc. 29. Modlniczka, stan. 2, gm. Wielka Wieś, woj. małopolskie. Zabytki drewniane kultury przeworskiej: przetyczka dyszla oraz szprycha koła wozu bezpośrednio po wykopaniu

Fig. 29. Modlniczka, site 2, Wielka Wieś commune, małopolskie voivodeship. Wooden artefacts of the Przeworsk culture: cart wheel spoke and shaft pin immediately after uncovering

Z terenu osady pochodzą dwie złote monety celtyckie. Pierwsza z nich to 1/8 statera. Jest to rzadki rodzaj emisji określanej jako typ Pełczyśka. Najprawdopodobniej były one wybijane przez ludność celtycką na terenie Małopolski w początkach fazy LT D1. Druga moneta nominalnie spełnia formalnie kryteria statera bojskiego. Wykonana została ze stopu, w którym dominujący udział ilościowy ma srebro, o czym przekonuje zarówno barwa powierzchni, jak i stosunkowo niska waga. Nie ma ona ścisłych analogii w celtyckim kręgu mennicznym (Byrska-Fudali *et al.* 2009).

Z osadnictwem z okresu wpływów rzymskich związane jest z kolei znalezisko 8 monet rzymskich. Najstarszą z nich jest denar Wespazjana, najmłodszą – denar Septymiusza Sewera.

Na stanowisku znaleziono bardzo nieliczne elementy uzbrojenia. Należą do nich grot strzały, kółeczko z kolczugi i blaszkowata nakładka na głowicę miecza. Odkryto też zabytki, które należały do wyposażenia

Ryc. 30. Modlniczka, stan. 2, gm. Wielka Wieś, woj. małopolskie. Półfabrykat niecki drewnianej kultury przeworskiej bezpośrednio po wykopaniu

Fig. 30. Modlniczka, site 2, Wielka Wieś commune, małopolskie voivodeship. Semi-finished product of a wooden hollow of the Przeworsk culture immediately after uncovering

jeźdźca. Są to elementy rzędu końskiego w postaci dwóch wędzideł żelaznych, znalezionych w wypełniku obiektu 4523 datowanego na fazę B okresu wpływów rzymskich i obiektu 4327 datowanego na fazę C tego okresu.

Najliczniejszą kategorię zabytków metalowych na stanowisku stanowią przedmioty, które można określić ogólnie jako przedmioty codziennego użytku i narzędzia. Zdecydowana większość z nich wykonana została z żelaza, jedynie pojedyncze były zabytkami brązowymi. Do interesujących przedmiotów należy górna część brązowego klucza profilowanego i bogato zdobionego ornamentem rytym, który został odkryty w wypełniku półziemianki 2510. Z obiektu 4398 pochodzi duży żelazny klucz kotwicowaty (Ryc. 28:9), należący do typu D według podziału A. Kokowskiego (1997, 14, 26, ryc. 42).

Wśród narzędzi należy wymienić fragmentarycznie zachowane nożyce (Ryc. 28:4), 28 fragmentów noży (Ryc. 28:6), liczne gwoździe, nity, igły (Ryc. 28:7), skoble, kowadełka, krzesiwa sztabkowate, fragmenty 2 pilników, dwa młotki (Ryc. 28:1, 2), tulejowate dłuto, skoble, ósemkowate żelazne ogniwo łańcucha. Stosunkowo liczną i zróżnicowaną kategorię zabytków stanowią różnego rodzaju narzędzia pełniące rolę przebijaka lub szydła. Ciekawymi narzędziami służącymi do wybijania otworów są trzy przebijaki z tuleją (Ryc. 28:8). Omawiane zabytki przypominają w ogólnym zarysie toki broni drzewcowej. Różnią się od nich przekrojem i ukształtowaniem części pracującej. Do niezbyt często spotykanych zabytków należą również: fragment piły, okucie radlicy, fragment sierpa oraz dwie siekiery – jedna zachowana w całości, a druga fragmentarycznie (Ryc. 28:3, 5).

Bardzo licznie reprezentowaną kategorię zabytków są paciorki szklane. W większości pochodzą z depozytu bagiennego 2537 (96 egzemplarzy). Paciorki z tego obiektu są silnie przepalone i połamane. Dominują kuliste paciorki I grupy, wyróżnionej przez M. Tempel-

Ryc. 31. Modlniczka, stan. 2, gm. Wielka Wieś, woj. małopolskie. Budynek zagłębiony kultury przeworskiej – obiekt 2738 i obiekty towarzyszące

Fig. 31. Modlniczka, site 2, Wielka Wieś commune, małopolskie voivodeship. Dugout building of the Przeworsk culture: object 2738 and accompanying objects

Ryc. 32. Modlniczka, stan. 2, gm. Wielka Wieś, woj. małopolskie. Budynek zrębowy 1928 kultury przeworskiej, wzniesiony nad piecem z konstrukcją kamienną. Widoczna ścieżka prowadząca do budynku

Fig. 32. Modlniczka, site 2, Wielka Wieś commune, małopolskie voivodeship. Framework building 1928 of the Przeworsk culture erected over a stone furnace. The path leading to the building is visible

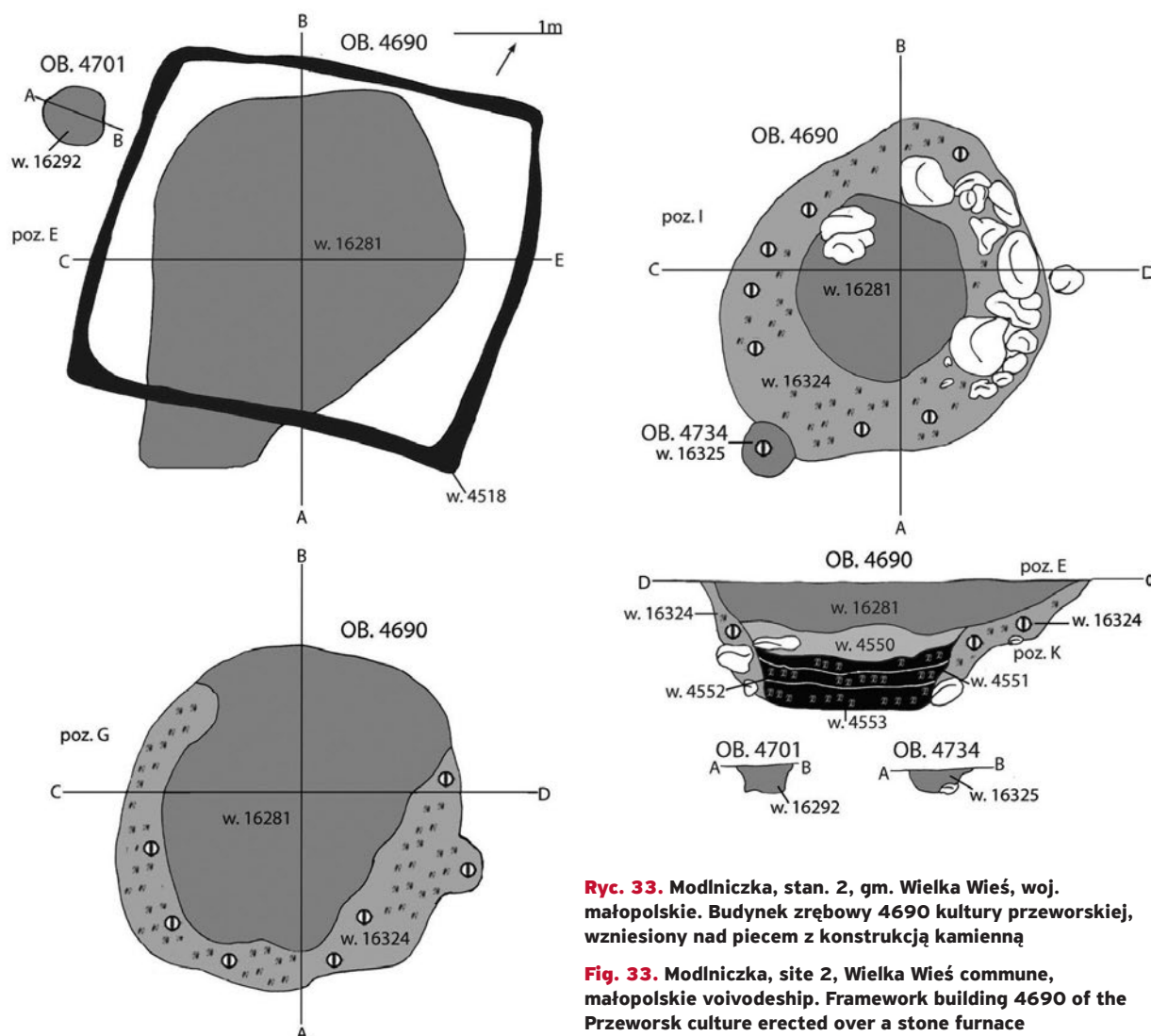
mann-Mączyńską (1985). Licznie występują wielokątne paciorki typu 126 i 129 grupy XIV. Obok nich spotykamy pojedyncze paciorki innych form i typów. Wśród paciorków występują formy charakterystyczne zarówno dla starszego, jak i dla młodszego okresu wpływów rzymskich. W obiekcie 2537 znaleziono także dość liczne płaskie wielokątne paciorki wykonane z chalcedonu.

Z badań na stanowisku Modlniczka 2 pozyskano liczne zabytki wykonane z rogu i kości. Warto odnotować odkrycie 7 łyżew, dwóch szydeł i fragmentów grzebieni. W warstwie kulturowej odkryto bardzo dobrze zachowany jednowarstwowy grzebień o półkolistym ukształtowanym uchwytem. W depozycie kości i wyposażenia grobowego 2537 odkryto 104 bardzo drobne fragmenty grzebieni rogowych. Kilka fragmentów pochodzi z grzebieni jednowarstwowych łączonych

z kilku części nitami, zdecydowana większość to fragmenty grzebieni trójwarstwowych.

Kolejna kategoria zabytków z osady w Modlniczce to przedmioty wykonane z kamienia. Są to dwa kamienne rozcieracze, oselki oraz fragmenty żaren niekowanych i rotacyjnych.

Zabagnione starorzecze Wedonki dostarczyło wyjątkowej w skali całej kultury przeworskiej serii znalezisk przedmiotów drewnianych, datowanych dendrochronologicznie w większości na I i II wiek p.n.e. Obok dużej liczby belek, palików i dranic wystąpiły także wyroby drewniane, posiadające bardziej rozbudowaną formę. Jako przykłady można wymienić podłużne przedmioty o trójkątnym przekroju, z wydzielonym uchwytem, które określane są jako drewniane miecze do rozbijania lnu. Niemal identyczne zabytki odkryto

Ryc. 33. Modlniczka, stan. 2, gm. Wielka Wieś, woj. małopolskie. Budynek zrębowy 4690 kultury przeworskiej, wzniesiony nad piecem z konstrukcją kamienną

Fig. 33. Modlniczka, site 2, Wielka Wieś commune, małopolskie voivodeship. Framework building 4690 of the Przeworsk culture erected over a stone furnace

w dużej liczbie na wczesnośredniowiecznym grodzie na Ostrówku w Opolu (Bukowska-Gedigowa, Gediga, 1986, ryc. 10:7; 15:12; 96:13). Bardzo ciekawymi zabytkami są dwa drewniane czopy (Ryc. 29:b). Zabytki te można uznać za część konstrukcji wozów drewnianych. Identyczne czopy – przetyczki znane są ze stanowiska bagiennego w Tranbær w Danii, datowanego na fazę C1b okresu wpływów rzymskich (Schovsbo 2007, ryc. 8:5, 33, 71). Kolejnym zabytkiem stanowiącym element wozu jest drewniana szprycha koła (Ryc. 29:a). Części szprychowych kół wozów są dobrze znane na terenie środkowoeuropejskiego Barbaricum w okresie przedrzymskim i rzymskim (Schovsbo 2007, ryc. 19; Engelhardt 1869, ryc. 15:28; Schönfelder 2000, ryc. 120, 122, 123; Makiewicz 1988, ryc. 3:5).

Z wypełniska starorzecza pochodzi również fragment drewnianej miski. Jest to część naczynia o kształcie półkulistym, o średnicy około 20 cm i grubości ścianek około 1 cm. Miska wykonana była przy pomocy tokarki, o czym świadczą widoczne, zwłaszcza na powierzchni wewnętrznej, żłobki po nożu tokarskim.

Użytkowanie drewnianych naczyń przez ludność kultury przeworskiej jest poświadczane odkryciem 2 naczyń drewnianych w jamie na stanowisku Kozanki Podleśne, gm. Świnice Warckie (Czeriak, Kabaciński 2004, ryc. 19). Specyficzną formą naczynia drewnianego jest również odkryty półwytwór niecki (Ryc. 30). Miała ona postać odcinka rozpołowionego pnia, gdzie górna płaska powierzchnia była całkowicie wyrównana, a całości wyrobu nadano regularny owalny kształt w rzucie poziomym oraz nieckowaty w profilu bocznym. Na górnej powierzchni dzieży widoczne są dość zaawansowane ślady drążenia naczynia, zapewne przy pomocy ciosła. Całkowicie wykonane tego rodzaju naczynia drewniane, o zbliżonej do okazu z Modlniczki wielkości, znane są zarówno z wielokrotnie przywoływanych stanowisk w Oberldorli (Behm-Blancke 2003, Fototafel 48:6, ryc. 87:5; 91:1) i Vimose (Engelhardt 1869, ryc. 15:31, 32).

Na stanowisku w Modlniczce odkryto liczne obiekty mieszkalne. Odnotowano pozostałości 111 budynków drewnianych, wzniesionych w różnych konstrukcjach, związanych z osadą kultury przeworskiej. Wśród nich

Ryc. 34. Modlniczka, stan. 2, gm. Wielka Wieś, woj. małopolskie. Fragment dużego budynku słupowego 3710 kultury przeworskiej

Fig. 34. Modlniczka, site 2, Wielka Wieś commune, małopolskie voivodeship. Fragment of a large column building 3710 of the Przeworsk culture

Ryc. 35. Modlniczka, stan. 2, gm. Wielka Wieś, woj. małopolskie. Pozostałości budynku 2803 kultury przeworskiej z pozostałościami elementów drewnianych

Fig. 35. Modlniczka, site 2, Wielka Wieś commune, małopolskie voivodeship. Remains of building 2803 of the Przeworsk culture with remains of wooden elements

zdecydowanie przeważały budynki zagłębione (100 obiektów). Poza tym wystąpiły 4 budynki naziemne o konstrukcji zrębowej i 7 budynków naziemnych o konstrukcji słupowej.

Budynki w typie niezbyt głębokich półziemianek były podstawowymi formami architektonicznymi we wszystkich fazach istnienia osady (Ryc. 31). Wszystkie omawiane budynki prezentowały zbliżone formy. W rzucie poziomym były owalne lub zbliżone do prostokąta. W profilu miały kształt nieckowaty, z płaskim dnem. Jediną istotną cechą pozwalającą na ich rozróżnienie był układ słupów w konstrukcji ścian i dachu. Na tej podstawie podzielono je na 5 typów: typ 1 – budynki zagłębione bez słupów; typ 2 – chaty posiadające dwa słupy umieszczone na środku krótszych ścian; typ 3 – chaty posiadające 4 jamy posłupowe umieszczone w narożnikach; typ 4 – budynki zagłębione, których

konstrukcja opiera się na 4 słupach umieszczonych w narożnikach oraz dwóch słupach ulokowanych na środku ścian szczytowych, sporadycznie posiadają one pojedyncze słupy w centralnej części obiektu; typ 5 – budynki posiadające zmienną (większą niż 6) liczbę słupów, zawsze jednak ustawionych w trzech rzędach – wzdłuż dłuższych ścian oraz na osi budynku. Zdecydowana większość budynków zbudowana była w konstrukcji typu 4 (51 chat).

W zaledwie 8 chatach odkryto pozostałości urządzeń grzewczych. Są to niewielkie, koliste bądź owalne paleniska, posiadające czasem obstawę z kamieni wapiennych. Paleniska w trzech wypadkach ulokowane były w południowo-zachodnim narożniku chaty, w dwóch wypadkach w narożniku północno-zachodnim, raz przy południowej ścianie i dwa razy w pobliżu centrum obiektu.

Ryc. 36. Modlniczka, stan. 2, gm. Wielka Wieś, woj. małopolskie. Zachowana dolna część drewnianego słupa w jamie 2844 kultury przeworskiej

Fig. 36. Modlniczka, site 2, Wielka Wieś commune, małopolskie voivodeship. The preserved bottom part of a wooden column in hollow 2844 of the Przeworsk culture

Ryc. 37. Modlniczka, stan. 2, gm. Wielka Wieś, woj. małopolskie. Część skupiska palenisk kultury przeworskiej

Fig. 37. Modlniczka, site 2, Wielka Wieś commune, małopolskie voivodeship. Part of the group of hearths of the Przeworsk culture

W nielicznych budynkach zagłębionych odkryto relikty dużych pieców. Pozostałość pieca z kopułą glinianą znaleziono w obiekcie 777. Prostokątny piec – obiekt 3893 – składający się z paleniska i jamy przypiecowej, znaleziono w obrębie chaty 4327. W tym przypadku mamy do czynienia z 2 fazami użytkowania obiektu 4327. Istnienie pieca wiąże się z drugą fazą użytkowania obiektu, wyznaczoną przez obecność nowych słupów, powtarzających w ogólnym zarysie starszą konstrukcję. Wydaje się, że wykorzystano wtórnie opuszczony (?) budynek mieszkalny, remontując go i instalując w nim piec.

Na stanowisku Modlniczka 2 odnotowano pozostałości 4 budynków zbudowanych w technice zrębowej. Są to rzadko spotkane na stanowiskach archeologicznych obiekty, gdyż w większości wypadków nie pozostawiają one żadnych uchwytów archeologicznie

śladów. Budynki zrębowe oznaczone numerami 1928 i 4690 (Ryc. 32, 33) wzniesiono nad dużymi piecami ziemnymi, posiadającymi konstrukcje ścian wzniesione z dużych kamieni wapiennych. W obu przypadkach do chat prowadziły ścieżki, które kończyły się przy kopule pieca. Ścieżki te przecinały ściany chat na dłuższej południowej ścianie (Ryc. 32).

Kolejne naziemne budynki zrębowe, oznaczone numerami 143 i 229, były słabiej czytelne i mniej regularne niż wyżej omówione konstrukcje związane z piecami. Ich wzajemna relacja nie jest do końca jasna. Nie ma pewności, czy są to dwa budynki współczesne sobie, czy też po zakończeniu użytkowania jednego zbudowano drugi. Bogaty zbiór zabytków metalowych z wnętrza obu obiektów oraz warstwy kultowej w ich otoczeniu pozwala zastanowić się, czy kompleks obu budynków zrębowych nie mógł pełnić roli kuźni.

Budynek 4690 pochodzi z okresu A3 młodszego okresu przedrzymskiego. Pozostałe trzy obiekty (143, 229 i 1928) datowane są na fazę C okresu wpływów rzymskich.

Na terenie stanowiska odkryto 5 dużych budynków naziemnych o konstrukcji słupowej. Miały one długość 12-35 m i szerokość 5,5-12 m. Ulokowane były w różnych partiach stanowiska. Bardzo duży budynek halowy 5027 był położony na szczycie wierzchołki wznoszącej się wzdłuż południowej krawędzi doliny. Kolejne budynki 5020, 3710 (Ryc. 34), 5028 i 5031 miały mniejsze rozmiary. Znajdowały się w centralnej, położonej na stokach doliny, części osady. Czytelność budynków była tam bardzo ograniczona ze względu na bardzo dużą kumulację różnoczasowych obiektów, w tym licznych jam posłupowych.

Niewielkie budynki słupowe 5026 i 5033 posiadały wymiary 2-3 × 3,2-4 m. Układ słupów przypominał rozplanowanie słupów w półziemiankach typu 4, więc jest prawdopodobne, że są to pozostałości płytkich półziemianek o nie zachowanej części zagłębionej.

Na tle pozostałych budynków z osady w Modlniczce wyjątkowo rysuje się budynek 2803 (Ryc. 35). Ulokowany był na dnie doliny rzecznej, choć zapewne w okresie jego funkcjonowania ta część koryta rzeki nie była aktywna. Na poziomie odkrycia obiekt miał zarys czworokątny o wymiarach 4,8 × 4,6 m. Centralną część obiektu zajmowała ciemna warstwa, stanowiąca być może pozostałość warstwy użytkowej budynku. W jej obrębie zalegały liczne fragmenty drewna. Wśród nich znajdował się fragment drewnianej sochy z konstrukcji budynku. Najprawdopodobniej była ona użyta wtórnie do innych celów niż wspieranie śłemia, ponieważ była celowo obciążona nieco poniżej rozwidlenia, a w jej centralnej części znajdowało się w przybliżeniu czworokątne, płytkie gniazdo. W części północnej wypełniska obiektu znajdowały się bardzo źle zachowane pozostałości ściany plecionkowej. W niektórych jamach posłupowych zachowane były resztki słupów drewnianych (Ryc. 36). Omawiany obiekt nie jest raczej spągkiem budowli zagłębionej w ziemi. Wydaje się, że wybudowanie takiej w obrębie wilgotnych nawarstwień rzecznych było raczej niemożliwe. Raczej był to budynek naziemny, o konstrukcji szkieletowej, ze słupami wspierającymi dach i tworzącymi szkielet nośny ścian, które w całości wypełnione były plecionką. Z budynku uzyskano datę dendrochronologiczną 147 rok p.n.e.

Na stanowisku w Modlniczce zarejestrowano 217 palenisk datowanych na młodszy okres przedrzymski i okres wpływów rzymskich. Obiekty te posiadają bardzo jednolitą charakterystykę (Ryc. 37). Zdecydowana

większość z nich miała kształt zbliżony do prostokąta. Długość przeciętnego paleniska wynosiła od 1 do 1,5 m, a szerokość od 0,7 do 1,2 m. Większość z nich posiadała jednolicie czarne, silnie nasycone węglami drzewnymi wypełnisko. Mniej liczne miały wypełniska dwudzielne, z centralnie umieszczoną jaśniejszą warstwą. W centralnej części stropu wypełniska najczęściej znajdowało się skupisko przepalonych kamieni wapiennych. Około 150 palenisk tworzyło regularne owalne skupisko. Część skupiska pozostała poza granicami badanego terenu. Jego szerokość wynosiła około 25 m, długość prawdopodobnie wynosiła około 40 m. Wielokrotnie odnotowano przypadki przecinania się starszych i młodszych palenisk. Stosunkowo nieliczne paleniska zostały odkryte w innych częściach stanowiska. Czasem tworzyły niewielkie, 2-, 3-obiektowe skupienia, w których dochodziło do przecinania się kolejnych palenisk.

Znacznie mniej licznymi obiektami były piece posiadające rozbudowane konstrukcje kamienne i gliniane. Łącznie na stanowisku odkryto 14 różnego rodzaju pieców datowanych na młodszy okres przedrzymski i okres wpływów rzymskich. Znajdują się wśród nich duże paleniska (obiekty 185 i 777) zawierające znaczne ilości polepy, co może świadczyć, że posiadały pierwotnie jakąś konstrukcję glinianą (kopułę?). Kopułę z polepy posiadał piec 777, umieszczony w niewielkim budynku zagłębionym. Miał on niemal 2 m średnicy, nie posiadał natomiast zupełnie części zagłębionej. Prawdopodobnie miał kształt naziemnego paleniska przykrytego glinianą kopułą. Kopuła ta zbudowana była zapewne w oparciu o szkielet z drewnianych prętów, co poświadczają znaleziska licznych fragmentów polepy z ich odciskami.

Innego rodzaju piece prezentują obiekty 569, 2684, 6291, 1147 i 3044. Posiadały one kształt głębokiej niecki o miąższości do 1,5 m i średnicy ok. 2 m. Obecna w nich liczna polepa wskazuje na istnienie nad nimi jakiegoś rodzaju konstrukcji glinianych.

Kolejne piece, określone numerami 431, 442, 587 i 4690, posiadały ściany wyłożone dużymi kamieniami wapiennymi (Ryc. 38). W rzucie poziomym miały formę kolistą, o średnicy od 2,2 do 2,8 m. Ich głębokość sięgała do 1,5 m. Wypełniska górnych części wszystkich tych pieców składały się niemal w całości z rumoszu polepy, pochodzącej ze zwałonych kopuł. Sądząc po wymiarach bloków polepy, kopuły te musiały mieć znaczne rozmiary. Piec 431 dostarczył znalezisk bardzo licznych fragmentów polepy z odciskami prętów drewnianych, tworzących szkielet kopuły. Piece tego typu występują na osadach kultury przeworskiej. Łączono je z produkcją wapna, jak również interpretowano je jako piece piekarskie i wędzarnicze (Dąbrowscy 1968, 431, 432; ryc. 7, 8, 13-15).

Ryc. 38. Modlniczka, stan. 2, gm. Wielka Wieś, woj. małopolskie. Profil pieca 587 kultury przeworskiej z konstrukcją kamienną

Fig. 38. Modlniczka, site 2, Wielka Wieś commune, małopolskie voivodeship. Profile of stone furnace 587 of the Przeworsk culture

Ryc. 39. Modlniczka, stan. 2, gm. Wielka Wieś, woj. małopolskie. Piec garncarski 166 kultury przeworskiej

Fig. 39. Modlniczka, site 2, Wielka Wieś commune, małopolskie voivodeship. Pottery kiln 166 of the Przeworsk culture

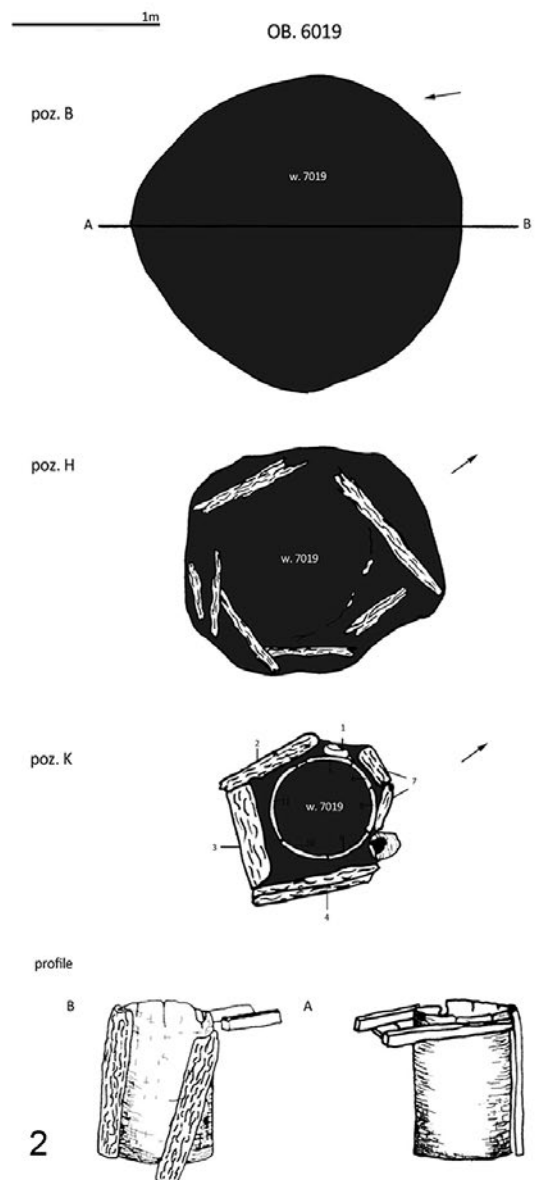
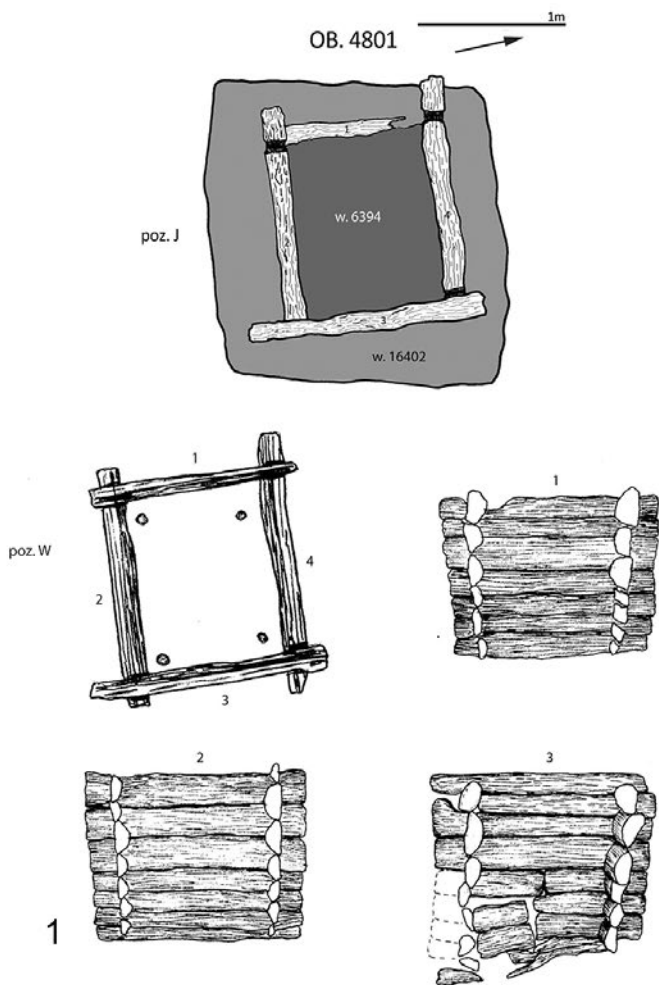
Na stanowisku odkryto i piec garncarski, oznaczony wraz z osobno wydzieloną jamą przypieczową i wlotem pieca jako obiekt 166/167/168 (Ryc. 39). Właściwy piec składał się z wylepionej polepą kopuły, zachowanej do wysokości ok. 40 cm. Średnica kopuły wynosiła 120 cm. W centralnej części kopuły ustawiony był gliniany postument w kształcie walca o średnicy 50 cm i zachowanej wysokości 25 cm. Wlot pieca znajdował się w południowej części obiektu. Miał on postać kanału o długości 140 cm i szerokości 70 cm.

Na stanowisku w Modlniczce odkryto dwie studnie. Obie datowane są na młodszy okres przedrzymski. Pierwszą z nich oznaczono jako obiekt 4801. W rzucie poziomym studnia miała kształt czworokątny o wymiarach 1,6 × 1,5 m (Ryc. 40:1). Zbudowana była w konstrukcji zrębowej „na hak”. Przydenna część studni została wzmocniona 4 pionowymi kołkami o długości ok. 1 m, wbitymi w narożnikach studni. Jeden z kołków

wbitych w dno studni, z drewna dębowego, posiada datę dendrochronologiczną ścięcia drzewa 113 rok p.n.e.

Kolejna studnia – obiekt 6019 – również posiadała zachowaną cembrowinę drewnianą, która wykonana była w całkowicie innej technice (Ryc. 40:2). Prawdopodobnie pierwotnie górna część cembrowiny miała postać czworokątnej skrzyni o wymiarach ok. 100 × 100 cm, składającej się z poziomo ułożonych dranic połączonych metodą „na wcisk”, bez żadnych elementów poziomych. Dolna część cembrowiny została natomiast wykonana z wydrążonego pnia dębu o długości 100 cm i średnicy ok. 50 cm. Znalezione we wnętrzu studni naczynie pozwala łączyć ją z fazą A3 młodszeo okresu przedrzymskiego.

Jednym z najniezwyklejszych odkryć dokonanych na stanowisku jest, wspomniany już wyżej, obiekt 2537, który był ulokowany w centralnej części osady, na skraju starorzecza. Miał on postać nieckowatego zagłębienia

w dnie doliny, o wymiarach 20,5 × 10 m i miąższości 0,6 m, w którym zdeponowane zostały przepalone kości ludzkie wraz z towarzyszącym im elementami wyposażenia. W wypełniku obiektu znaleziono 39 400 drobnych fragmentów ceramiki, przęśliki, szklane paciorki, fragmenty szklanych naczyń, kawałki kościanych grzebieni, nieliczne drobne fragmenty przedmiotów metalowych oraz 23 280 gramów przepalonych kości ludzkich. Wszystkie zabytki były przepalone i miały niewielkie gabaryty. Depozyt powstał poprzez akt jednorazowego zatopienia ogromnego zbioru wyselekcjonowanych elementów wyposażenia grobowego datowanego od młodszego okresu przedrzymskiego, aż po młodszy okres wpływów rzymskich. Należy domniemywać, że omawiane zabytki i szczątki ludzkie były przechowywane w określonym miejscu, a po zakończeniu funkcjonowania osady zostały zdeponowane w bagnie (Byrska-Fudali, Przybyła 2010).

We wschodniej części stanowiska, na skraju osady kultury przeworskiej, natrafiono na odosobniony grób jamowy – obiekt 6174. Zawierał on przepalone kości ludzkie dwóch osobników (jednego osobnika w wieku *infans* i jednego osobnika dorosłego). Z wypełnika jamy pozyskano fragmenty około 11 naczyń. Grób na

Ryc. 40. Modliczka, stan. 2, gm. Wielka Wieś, woj. małopolskie. Studnie 4801 i 6019 kultury przeworskiej z zachowanymi drewnianymi cembrowinami

Fig. 40. Modliczka, site 2, Wielka Wieś commune, małopolskie voivodeship. Wells 4801 and 6019 of the Przeworsk culture with wooden casing preserved

podstawie zalegającego w nim materiału ceramicznego można datować na fazę B1 okresu wpływów rzymskich.

Interesujący obiekt odkryty w obrębie starorzecza 4530. Jest określony jako obiekt 3448. Miał postać dużego, nieregularnego zaciemnienia o wymiarach ok. 340 × 600 cm. Przylegają do niego konstrukcje drewniane numer 3451 i 3453 (Ryc. 41). W jego wypełniku znaleziono fragmenty ceramiki kultury przeworskiej, 5 zachowanych częściowo, silnie przepalonych zapinek brązowych (Ryc. 42), kości zwierzęce oraz fragmenty kaloty czaszki dorosłego człowieka w wieku *maturus*.

Wydaje się, że obiekt 3448 wraz z sąsiadującymi konstrukcjami drewnianymi 3451 i 3453 pełnił rolę miejsca ofiarnego, położonego w zabagnionej części doliny

Ryc. 41. Modlniczka, stan. 2, gm. Wielka Wieś, woj. małopolskie. Konstrukcje drewniane towarzyszące jamie ofiarnej 3448

Fig. 41. Modlniczka, site 2, Wielka Wieś commune, małopolskie voivodeship. Wooden constructions of the Przeworsk culture accompanying sacrificial hollow 3448

rzecznej. Być może składano w nim ofiary z części tusz zwierzęcych. Na pewno rytualny charakter miało natomiast wlanie do niego roztopionych lub nadtopionych części stroju oraz umieszczenie fragmentów ludzkiej czaszki. Obiekt funkcjonował w fazie B₂/C₁ okresu wpływów rzymskich. Wykazuje on związki z miejscami kultowymi i ofiarnymi związanymi ze środowiskiem akwaticznym, znanymi z innych stanowisk na terenie środkowoeuropejskiego Barbaricum (Behm-Blancke 2003; Lund 2002; Bender, Stupnicka 1974).

W trakcie prac wykopaliskowych przebadano cały dostępny odcinek starorzecza Wedonki, określony jako obiekt 4530. W czasach prahistorycznych płynąca tutaj rzeczka miała charakter roztokowy. Płynęła wieloma na przemian rozdzielającymi się i łączącymi korytami, rozdzielonymi łachami piaskowymi i żwirowymi. Rzeczka pełniła rolę osi, w stosunku do której zorganizowane było osadnictwo na stanowisku. Dostarczała wody potrzebnej do celów gospodarczych oraz spożywczych, czego świadectwem jest bardzo mała liczba (dwa obiekty) studni odkrytych na stanowisku. Jej zabagnione dno stanowiło w jakimś stopniu sferę *sacrum* dla mieszkańców osady, czego świadectwem są jamy ofiarne, nietypowe pochówki i depozyt szczątków ludzkich, pochodzące z wczesnej epoki żelaza, młodszego okresu przedrzymskiego i okresu wpływów rzymskich, umieszczone w dnie doliny. Z drugiej jednak strony stosunkowo liczne znaleziska kościanych łyżew wskazują, że rzekę traktowano również jako miejsce zabaw i wypoczynku. Z jej wypełniska pochodzi bardzo wiele, często unikatowych, zabytków ceramicznych, metalowych, rogowych,

kościanych i drewnianych, fragmentów konstrukcji drewnianych oraz szczątków ludzkich i zwierzęcych.

Osada w Modlniczce 2, prezentuje typ osiedla z zabudową nieregularną, rozproszoną, dostosowaną do ukształtowania terenu, bez wyodrębnionego centralnego placu. Chaty datowane na młodszy okres przedrzymski rozrzucone były dość równomiernie na całym obszarze stanowiska. W tym okresie osada zajmowała teren wierzchołwin po obu stronach doliny i oba jej stoki. Chaty datowane w sposób pewny na starszy okres wpływów rzymskich ułożone są na stokach doliny. Dokładne określenie chronologii części budynków jest niemożliwe, w ich wypełniskach znajdowała się jedynie niecharakterystyczna ręcznie lepiona ceramika. Obiekty te prawdopodobnie w większości pochodzą właśnie ze starszego okresu wpływów rzymskich. Wspomniane budynki występują na całym terenie stanowiska, w kierunku południowym przekraczając nawet wznoszącą się wzdłuż krawędzi doliny wierzchowinę i zajmując kolejne obniżenie terenu, gdzie nie zanotowano obecności obiektów z młodszego okresu przedrzymskiego.

Tylko 7 budynków można datować na fazę B-C₁, natomiast aż 40 tego typu obiektów datowanych jest na młodszy i późny okres wpływów rzymskich. Biorąc pod uwagę, że również niektóre chaty datowane ogólnie na okres wpływów rzymskich mogą być łączone z fazą C okresu wpływów rzymskich, trzeba stwierdzić, że z młodszym okresem wpływów rzymskich związana jest około połowa wszystkich budynków znanych na stanowisku. W okresie tym wykorzystywany był praktycznie cały obszar stanowiska.

Ryc. 42. Modlniczka, stan. 2, gm. Wielka Wieś, woj. małopolskie. Częściowo stopione zabytki brązowe kultury przeworskiej z jamy ofiarnej 3448 – obiekty przed konserwacją

Fig. 42. Modlniczka, site 2, Wielka Wieś commune, małopolskie voivodeship. Partially molten bronze artefacts of the Przeworsk culture from sacrificial hollow 3448, prior to conservation

Chaty zawsze budowane były dłuższą osią wzdłuż przebiegu doliny, na osi wschód-zachód. Wydaje się, że właśnie względy praktyczne, związane z morfologią terenu, miały w tym wypadku decydujące znaczenie. Ułożenie niektórych chat w swego rodzaju rzędy również jest wynikiem dążenia do optymalnego wykorzystania ukształtowania terenu. Na przykład różnocozasowe budynki 824, 6797, 6717, 1274, 1349, 1243, 1284 i 6127 tworzą długi ciąg ułożony dokładnie na wypłaszczeniu na szczycie wierzchowiny ograniczającej od północy dolinę Wedonki. Układy budynków pochodzących z różnych faz egzystowania osady poświadczają tradycję użytkowania jednego miejsca. Budynek 3224 z młodszego okresu przedrzymskiego stał w bezpośredniej bliskości chaty 5022 datowanej na okres B2 okresu wpływów rzymskich. W późniejszym okresie oba te budynki zostały przecięte przez chatę 3046 z fazy C.

Pozostałe obiekty, poza wcześniej omówionymi paleniskami, nie tworzą widocznych struktur przestrzennych. Trudno również wskazać na koncentracje dobrze datowanych obiektów w sąsiedztwie chat. Może to wskazywać, że zagrody przynależące do danego budynku (o ile takie istniały) były dość duże lub też znaczna część obszaru osady była wykorzystywana wspólnie, przez całą zamieszkującą ją wspólnotę.

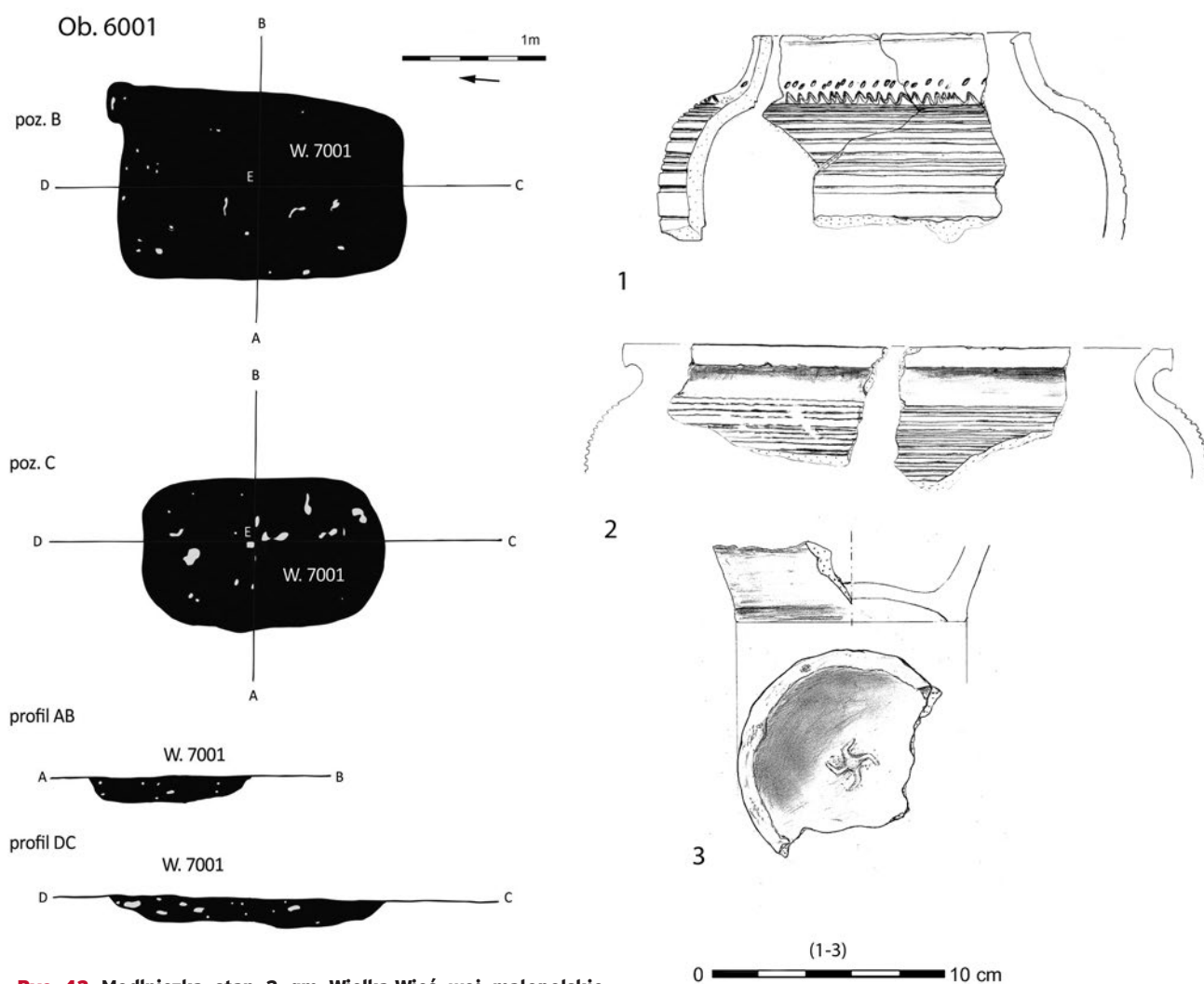
Trudno określić jednoznacznie pierwotne rozmiary osady. Rozpoznano północną i południową granicę, odległe od siebie o niemal 500 m. Rozmiary osady na osi północ-południe były uwarunkowane naturalnym ukształtowaniem terenu. Jej naturalne granice wyznaczone były przez wierzchowiny ciągnące się wzdłuż

krawędzi dolin. Tego typu naturalne ograniczenie nie występowało na osi wschód-zachód. Osada mogła ciągnąć się wzdłuż doliny rzecznej na znacznie większej długości niż wynosiła jej szerokość na osi północ-południe. W trakcie badań powierzchniowych powierzchnię stanowiska określono na 16 ha i wydaje się, że jest to możliwa do zaakceptowania powierzchnia osady kultury przeworskiej.

Początek osadnictwa przeworskiego na stanowisku Modlniczka 2 wyznaczają daty dendochronologiczne, pozyskane z przedmiotów drewnianych wydobytych z wypełniska starorzecza. Najstarsze daty wskazują na okres Lt C2, co odpowiada fazie A1 młodszego okresu przedrzymskiego. Są to: 174 rok p.n.e., 136 rok p.n.e. oraz data pozyskana z przedmiotu drewnianego pochodzącego z obiektu 2803 – 147 rok p.n.e. Z fazy A1 młodszego okresu przedrzymskiego można wskazać jedynie nieliczne zabytki, brak natomiast pewnie datowanych na ten okres obiektów.

Daty dendochronologiczne uzyskane z fragmentów drewna ze śladami obróbki pochodzących z obiektu 3640 wskazują na rok 108 i 94 p.n.e. Potwierdzają więc fazę A2 (LT D1), czytelną już wyraźnie w materiale ceramicznym. Do form najwcześniejszych należą naczynia ręcznie lepiące typu kultury przeworskiej, wykonane w tzw. starszym stylu (Dąbrowska 1988, 28). Najmłodsza uzyskana data dendochronologiczna to rok 20 p.n.e.

Młodszy okres rzymski to epizod rozkwitu kultury przeworskiej w Modlniczce. Z tego okresu pochodzi największa liczba zabytków ruchomych i obiektów.

Ryc. 43. Modlniczka, stan. 2, gm. Wielka Wieś, woj. małopolskie. Wczesnośredniowieczna jama wannowata 6001 oraz wybór znalezionej w niej ceramiki

Fig. 43. Modlniczka, site 2, Wielka Wieś commune, małopolskie voivodeship. Early Middle Ages bathtub-like hollow 6001 and a selection of pottery found inside

Dla ustalenia końca istnienia osady brakuje precyzyjnych datowników. Wśród ceramiki można wskazać formy najliczniej występujące w fazach C₃ i początku fazy D, choć pojawiają się już wcześniej. Do form późnych należy zapinka VI grupy dużych rozmiarów, ale datowanie tej formy także nie jest precyzyjne. Podsumowując, należy przyjąć, że osadnictwo kultury przeworskiej trwało co najmniej do końca fazy C₂ lub nieco dłużej.

■ OKRES Wczesnego Średniowiecza

Sekwencję osadniczą na stanowisku zamyka epizod osadniczy z okresu wczesnego średniowiecza. Jego pozostałością było 5 obiektów ziemnych i 734 zabytki ceramiczne. Najciekawszym z obiektów jest obiekt wannowaty 6001 (Ryc. 43). Ceramika znaleziona na stanowisku datowana jest na okres od X do XII wieku (Ryc. 43:1-3). Pojedyncze fragmenty naczyń pochodzą również z późniejszych faz średniowiecza i z okresu nowożytnego (Kubica-Kabacińska 2011).

Bibliografia

- Ablamowicz R. 2011. *Analiza archeozoologiczna zwierzęcych szczątków kostnych ze stanowiska 2 w Modlniczce, pow. krakowski* (maszynopis w archiwum Krakowskiego Zespołu do Badań Autostrad). Kraków.
- Alfawicka S. 1970. *Ceramika malowana okresu halsztackiego w Polsce* (= *Polskie Towarzystwo Archeologiczne. Biblioteka Archeologiczna* 22). Wrocław.
- Arct J., Matoga A. 1995. Korytnica znana i nieznaną. W: T. Węgrzynowicz (red.), *Kultura pomorska i kultura kloszowych. Razem czy osobno?* Warszawa, 159-170.
- Baitinger H. 2007. Ein Schuhgefäß der Urnenfelderzeit vom Glauberg, Wetteraukreis (Hessen). *Germania* 85, 47-59.
- Behm-Blancke G. 2003. *Heiligtümer der Germanen und ihrer Vorgänger in Thüringen. Die Kultstätte Oberdorla 1*

- (= *Weimaren Monographien zur Ur- und Frühgeschichte* 38.1). Stuttgart.
- Bender W., Stupnicka E. 1974. Z badań archeologiczno-geologicznych stanowiska torfowego w miejscowości Otałążka, pow. Grójec. *Archeologia Polski* 19 (2), 307-358.
- Birkhan H. 1999. *Kelten. Bilder ihrer Kultur*. Wien.
- Bónis E. 1969. *Die späteltische Siedlung Gellérthegey-Tában in Budapest*. Budapest.
- Bukowski Z. 1992. Niektóre szczegóły obrządku grzebalnego w świetle badań cmentarzysk birytualnych kultury łużyckiej na Górnym Śląsku. *Archeologia Polski* 37, 57-88.
- Bukowska-Gedigowa J., Gediga B. 1986. *Wczesnośredniowieczny gród na Ostrówku w Opolu*. Wrocław.
- Byrska-Fudali M., Przybyła M. M. 2010. Bog deposit of burnt human remains from site 2 in Modlniczka, dist. Cracow/ Depozyt bagienny przepalonych szczątków ludzkich ze stanowiska 2 w Modlniczce, pow. krakowski. *Sprawozdania Archeologiczne* 62, 439-489.
- Byrska-Fudali M., Przybyła M. M., Rudnicki M. 2009. Celtic coins found at site 2 in Modlniczka, dist. Cracow. *Sprawozdania Archeologiczne* 61, 273-287.
- Czerniak L., Kabaciński J. 2004. Archeologiczne badania ratownicze Instytutu Archeologii i Etnologii PAN w Poznaniu na trasie autostrad A-1 i A-2 w Wielkopolsce i na Kujawach w roku 2001 i 2002. W: Z. Bukowski (red.), *Raport 2001-2002* (= *Zeszyty Ośrodka Ochrony Dziedzictwa Archeologicznego. Seria B: Materiały Archeologiczne*). Warszawa, 141-155.
- Czekaj-Zastawny A., Przybyła M. M. 2012. *Modlniczka 2, powiat krakowski – cmentarzysko kultury ceramiki wstęgowej rytej i osady neolityczne* (= *Via Archaeologica. Źródła z badań wykopaliskowych na trasie autostrady A4 w Małopolsce*). Kraków.
- Czekaj-Zastawny A., Przybyła M. M., Trela-Kieferling E. 2011. Ciałopalne cmentarzysko kultury ceramiki wstęgowej rytej na stan. 2 w Modlniczce, pow. Kraków. *Praehistorica* 29, 53-68.
- Czopek S. 1992. *Południowo-wschodnia strefa kultury pomorskiej*. Rzeszów.
- Dąbrowska T. 1988. *Wczesne fazy kultury przeworskiej*. Warszawa.
- Dąbrowscy I. i K. 1968. Osada lateńsko-rzymska we wsi Piwonice, pow. Kalisz. *Materiały Starożytne* 11, 423-507.
- Dobrzańska H. 1990. *Osada z późnego okresu rzymskiego w Igołomi, woj. krakowskie I, II*. Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź.
- Drzewicz A. 2004. *Wyroby z kości i poroża z osiedla obronnego ludności kultury łużyckiej w Biskupinie*. Warszawa.
- Engelhardt C. 1869. *Vimose Fundet* (= *Fynske Mosefund* 2). København.
- Fogel J. 1979. *Studia nad uzbrojeniem ludności kultury łużyckiej w dorzeczu Odry i Wisły*. Poznań.
- Gedl M. 1982. *Periodyzacja i chronologia kultury łużyckiej w zachodniej Małopolsce*. W: M. Gedl (red.), *Południowa strefa kultury łużyckiej i powiązania tej kultury z południem*. Kraków–Przemyśl, 11-33.
- Gedl M. 1991. *Die Hallstatteinflüsse auf dem polnischen Gebieten in der Früheisenzeit* (= *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Archeologiczne* 48). Kraków.
- Godłowski K. 1977. *Okres lateński w Europie*. Kraków.
- Godłowski K. 1981. *Kultura przeworska*. W: J. Wielowiejski (red.), *Praehistoria Ziem Polskich 5. Późny okres lateński i okres rzymski*. Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Grossman A. 2006. Rozwiązania konstrukcyjne osady obronnej kultury łużyckiej w Biskupinie – standardy czy nowości? W: B. Gediga, W. Piotrowski (red.), *Architektura i budownictwo epoki brązu i wczesnych okresów epoki żelaza*. Biskupin–Wrocław, 91-121.
- Grygiel M., Pikulski J., Trojan M. 2009. The research on the multicultural site no. 1 in Zagórzycze, com. and distr. Kazimierza Wielka, voiv. Świętokrzyskie during the years 2003 to 2004. *Recherches Archéologiques Nouvelle Serie* 1, 199-257.
- Jabłońska A. 1992. Zapinki podkowiaste z emalią w Europie północno-wschodniej w okresie wpływów rzymskich. *Acta Baltico-Slavica* 21, 116-165.
- Jadczykowa I. 1995. *Lateńska faza kultury pomorskiej w Polsce środkowej*. W: T. Węgrzynowicz, M. Andrzejowska, J. Andrzejowski, E. Radziszewska (red.), *Kultura pomorska i kultura grobów kloszowych. Razem czy osobno?* Warszawa, 141-158.
- Kalicki T. 2011. *Położenie geograficzne stanowiska*. W: A. Czekaj-Zastawny, M. M. Przybyła, *Materiały z okresu neolitu i z wczesnej epoki brązu na stanowisku 2 w Modlniczce, pow. krakowski* (maszynopis w archiwum Krakowskiego Zespołu do Badań Autostrad). Kraków.
- Kubica-Kabacińska E. 2011. *Materiały średniowieczne na stanowisku 2 w Modlniczce, pow. krakowski* (maszynopis w archiwum Krakowskiego Zespołu do Badań Autostrad). Kraków.
- Kokowski A. 1997. *Die Schlossbeschläge und die Schlüssel im Barbaricum in der römischen Kaiserzeit und frühen Völkerwanderungszeit. Klassifizierung, Verbreitung, Chronologie. Klassifikation zabytków archeologicznych 2*. Lublin.
- Krautwurst R. 2002. *Zur Bedeutung der schnurkeramischer wellenleitenkeramik*. W: J. Müller (red.), *Vom Endneolithikum zur Frühbronzezeit: Muster sozialen Wandels?* (= *Universität Forschungen zur prähistorischen Archäologie* 90). Bonn, 89-96.
- Lund J. 2002. *Forlev Nymølle. En offerplads fra yngre førromersk jernalder*. KUMIL, 143-195.

- Makiewicz T. 1988. Opfer und Opferplätze der vorrömischen und römischen Eisenzeit in Polen. *Praehistorische Zeitschrift* 63, 81-112.
- Meduna J. 1980. *Die latenezeitlichen Siedlungen in Mähren*. Praha.
- Mierzwiński A. 2003. *Znaki utrwalone w glinie. Społeczno-obrzędowe aspekty działań wytwórczych końca epoki brązu i wczesnej epoki żelaza. Model nadodrzański*. Wrocław.
- Muzolf B. 2002. Kompleks osadniczy z okresów halsztackiego i lateńskiego. W: R. Grygiel (red.), *Badania archeologiczne na terenie odkrywki „Szczerców” Kopalni Węgla Brunatnego „Bełchatów” S.A.* 2. Łódź, 121-382.
- Niemiec Ł. 2006. Brązowe i żelazne szpile z główką rozklepaną i zwiniętą w uszko w tarnobrzeskiej kulturze łużyckiej. *Materiały i Sprawozdania Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego* 27, 119-176.
- Niesiołowska-Hoffman A. 1963. Ze studiów nad budownictwem plemion kultury łużyckiej. *Slavia Antiqua* 10, 25-130.
- Nowakowski W. 2003. Zapinka podkowiasta i bransoleta mankietowa z Tylkowa. Problem ciągłości kulturowej pomiędzy okresem wpływów rzymskich a późnym okresem wędrówek ludów na Pojezierzu Mazurskim. W: M. Dulnicz (red.), *Słowianie i ich sąsiedzi we wczesnym średniowieczu*. Warszawa-Lublin, 141-146.
- Oždáni O. 2009. Depoty bronzových predmetov z hradiska pri Nemeckej. *Slovenská Archeologia* 57, 1-56.
- Pieta K. 1982. *Die Puchov-Kultur*. Nitra.
- Poleska P. 2006. *Celtycki mikroregion osadniczy w rejonie podkrakowskim (= Biblioteka Muzeum Archeologicznego w Krakowie II)*. Kraków.
- Poleska P., Toboła G. 1987. *Osada grupy tywieckiej kultury lateńskiej na stanowisku 41 w Krzesławicach-Nowej Hucie I*. *Materiały Archeologiczne Nowej Huty* 11, 8-119.
- Przybyła M. S., Przybyła M. M. 2010. Osada z okresu halsztackiego w Modlniczce, pow. Kraków, w świetle kontaktów z terenami zakarpaccimi. W: J. Gancarski (red.), *Transkarpaccie kontakty kulturowe w epoce kamienia, brązu i wczesnej epoki żelaza*. Krosno, 529-574.
- Raczky P. 1995. New data on the absolute chronology of the Copper Age in the Carpathian Basin. W: T. Kovács (red.), *Neuere Daten zur Siedlungsgeschichte und Chronologie der Kupferzeit des Karpatenbeckens (= Inventaria Praehistorica Hungariae VII)*. Budapest, 51-60.
- Rodzińska-Nowak J. 2006. *Jakuszowice, stanowisko 2. Ceramika z osady kultury przeworskiej z młodszego i późnego okresu wpływów rzymskich i wczesnej fazy okresu wędrówek ludów (= Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego, Prace Archeologiczne 61)*. Kraków.
- Říhový J. 1979. Nadeln in Mähren und im Ostalpengebiete. *Prähistorische Bronzefunde* XIII, 5. München.
- Schovsbo O. 2007. *Tranbær Mosefund 1875-1896*. Århus.
- Schönfelder M. 2000. *Das Spätkeltische Wagengrab von Boé (départ. Lot-Et-Garonne) – Studien zu Wagen und Wagenrädern der jüngeren Laténezeit*. Dissertation zur Erlangung des Grades eines Doktors der Philosophie dem Fachbereich 6 Geschichte und Kulturwissenschaften der Philipps-Universität.
- Sowa K. 1997. *Tematyka scen narracyjnych na naczyniach kultury łużyckiej i kultury pomorskiej na tle przedstawień ikonograficznych kultur epoki brązu i wczesnej epoki żelaza w Europie* (nie publikowana praca magisterska w archiwum Instytutu Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego). Kraków.
- Szczepanek A. 2011. *Opracowanie antropologiczne szczątków ludzkich z grobów i innych obiektów kultury łużyckiej (maszynopis w archiwum Krakowskiego Zespołu do Badań Autostrad)*. Kraków.
- Szydłowska E. 1963. Diademy i zawieszki skroniowe grupy górnośląsko-małopolskiej kultury łużyckiej. *Archeologia Polski* 8, 44-68.
- Szydłowska E. 1968. Cmentarzysko kultury łużyckiej w Przeczycach, pow. Zawiercie. *Materiały. Tablice. Rocznik Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu*. *Archeologia* 5, 1-187.
- Tempelmann-Mączyńska M. 1985. *Die Perlen der römischen Kaiserzeit und der frühen phase der Völkerwanderungszeit im mitteleuropäischen Barbaricum. (= Römischgermanische Forschungen 43)*. Mainz.
- Trachsel M. 2004. *Untersuchungen zur relativen und absoluten Chronologie der Hallstattzeit 1*. Bonn.
- Trela-Kieferling E., Zajac M. 2011. *Analiza zabytków krzemienych ze stanowiska 2 w Modlniczce, pow. krakowski (maszynopis w archiwum Krakowskiego Zespołu do Badań Autostrad)*. Kraków.
- Woźniak Z. 1995. *Kultura pomorska a kultura lateńska*. W: T. Węgrzynowicz (red.), *Kultura pomorska i kultura grobów kłoszowych. Razem czy osobno?* Warszawa, 201-212.

Summary

Małgorzata Byrska-Fudali, Marcin M. Przybyła

Rescue research at site 2 in Modlniczka, Wielka Wieś commune

Site 2 in Modlniczka (AZP 101-55/57), Wielka Wieś commune, is located on the northern outskirts of Kraków, in the area of the Krzeszowice Rift (Fig. 1, 2). In 2008 and 2010, the Kraków Team for Motorway-Related Excavation Works carried out large-surface rescue works there. The works were related to the construction of the northern section of the Kraków ring road planned by the General Directorate for National Roads and Motorways. The works covered a total area of 401,84 ares.

5288 immobile objects and 146 069 artefacts of various types have been discovered at the Modlniczka site. Furthermore, 408 objects that turned out to be natural formations and 8 contemporary objects have been studied. Several flints from the Mesolithic period were the oldest findings at the site. The last phase of the functioning of the site was represented by single artefacts from the Early Middle Ages.

Some very interesting findings are linked to the Linear Band Pottery culture of the Early Neolithic period. The remains of a settlement (Fig. 4:1) date back to the early phase of this culture (the Zofipole period). In the later phases (the music-note phase and the Żeliezowce phase), a cremation burial site was located at the site – 39 cremation pit graves have been discovered. All of the burial sites were badly damaged due to soil conditions and very intense settlement activity of the later cultures. 16 of the burial sites contained grave gifts (Fig. 4:2-4; 5). Only 7 of the graves contained pottery, while stone adzes and hoes and flint tools have been found in 14 of them. The graveyard in Modlniczka is the first site containing cremation graves certainly dating back to the Linear Band Pottery culture and, at the same time, the first graveyard of this culture in Poland. So far, burials have only been discovered within settlements. Furthermore, in the context of the entire reach of this culture, the site is the only graveyard that contains cremation graves exclusively.

With respect to later phases of the Neolithic period, site 2 in Modlniczka features single artefacts and one object of the Malice culture, one settlement of the Pleszów-Modlnica group and the Wyciąże-Złotniki group of the Lengyel-Polgar cycle, as well as other younger material. The findings from the Pleszów-Modlnica group are most numerous. 15 movable objects (Fig. 6) and nearly 1000 immobile historic artefacts belonging to this culture have been discovered. The most interesting of these is a fragment (leg) of an anthropomorphic figure. The next stage of development of the Lengyel-Polgar cycle is represented by the Wyciąże-Złotniki group. Over 300 fragments of pottery and numerous flint artefacts can be linked with them. The most important of the discovered vessels are the fragments of an amphora and a profiled bowl with *Scheibenhenkel* handles, allowing for dating the Modlniczka materials to the late phase of the development of the Wyciąże-Złotniki group.

10 dugout objects are linked to the Wyciąże-Złotniki group. These include, apart from classic settlement hollows, two objects of a unique nature. The first of these is object 1125/1126 containing a deposit of semi-raw flint material (Fig. 7). The other is object 3767 containing a small cone bowl, a large cone

bowl, a bottle-shaped vessel and a fragment of a spout of a large amphora, all completely preserved. The dimensions of the hollow, its shape, orientation and the set of fully preserved vessels permit the speculation that this could be the remains of a skeleton grave, with the skeleton completely decomposed (Fig. 8).

Two hollows containing materials from the third stage of development of the Lublin-Volhynia culture have also been discovered at the site in Modlniczka. These are the western-most materials of this culture.

Apart from the materials of the above culture groups, the site also featured scarce materials of the Funnelbeaker culture and the Corded Ware culture. Single fragments dating back to the Corded Ware culture, including a fragment of a pot-like vessel with a wavy plastic strip (*Wellenleistentopf*), are of particular interest. Vessels like that are one of the forms most characteristic for the settlement pottery of the Corded Ware culture at its oldest stage of development.

In the Early Bronze Age, the area of the site was penetrated by the representatives of the Mierzanowice culture.

At the end of the Bronze Age, a large settlement of the górnośląsko-małopolska group of the Lusatian culture was established in Modlniczka. 1324 movable objects linked to this group have been discovered at the site (Fig. 18). A further 1141 hollows containing no artefacts may be linked to the Lusatian culture with high probability. These hollows formed spatial arrangements that could be reconstructed as remains of farmsteads (Fig. 23). It seems that a typical farmstead was oval or rectangle-like in shape. The dimensions varied, but usually the length was between 10 and 18 metres and the width between 6 and 14 metres. A farmstead would include between several and approximately 30 objects. In the case of clearly-outlined farmsteads, most of the hollows were located close to the farmstead boundary. The farmsteads were located on both of the gentle slopes of the Wedonka river valley, with the exclusion of the very bottom of the valley. They were also located on the uplands on both sides of the valley.

The site features very few post hollows that could be linked to the Lusatian culture. 20 hearths and 5 furnaces of this culture have been discovered, as well (Fig. 19).

The only dwelling constructions that can be linked with certainty to the Lusatian culture are three dugout buildings. Another dugout may be linked to the Lusatian culture with little certainty. Yet another structure may be interpreted as a small dugout or a large hollow. All these should be linked with Hallstatt period D and the Early La Tène period (Fig. 13).

Perhaps the most interesting immobile artefact of the Lusatian culture is object 3808, a large basin-like hollow 18 metres long and up to 13 metres wide, located at the border of the old river bed of the Wedonka river, in the centre of the site. Over 6500 fragments of pottery, flint tools, two stone axes and a bronze pin and hanger (Fig. 11), as well as 1217 animal bones (cattle, pig, goat/sheep, dog, cat, hare and horse) have been found in the hollow. However, the unusual feature is the presence of human bones. The hollow probably contained the remains of five adults and children. Some of the human bones have marks typical of post-consumption remains, which leads to the assumption that cannibalism was practised in the area of the site.

Another uncommon object that can be classified as a sacrificial hollow, has been marked as number 7056 (Fig. 21). Located within the old river bed of the Wedonka river, it was a circular hollow with a diameter of 150 cm. Wooden pegs were stuck in vertically along the walls. The object contained over 100 bones of cattle, sheep/goats and pigs, including numerous fragments of skulls.

The last category of uncommon objects are human burials. The most spectacular of these is a mass burial in hollow 1260 (Fig. 10). The skeletons of four persons were more likely thrown into a waste disposal hollow rather than buried there. However, they were equipped with grave gifts such as ceramic vessels, and the orientation of the bodies is consistent with burial practices of the górnośląsko-małopolska group of the Lusatian culture.

Other burials discovered in Modlniczka form a small group located in the north-eastern part of the site, also in the area of the layers of the old river bed of the Wedonka. They form a small, isolated graveyard with an area of approximately 50 m², composed of six graves. Three of these are cremation graves in the form of hollows (objects 7032, 7775 and 7777). Grave 7778 has the same form, but contains several unburned phalanges of another individual. The two other graves should be classified as bi-ritual, but of different types. Grave 7776 is a skeleton grave to which a small amount of burned remains of another individual were added (Fig. 22). Grave 7774 is a cremation grave in the form of a hollow to which some unburned bones of another individual were added. All of the graves contained no equipment, but only scarce fragments of Lusatian culture pottery.

60 580 fragments of Lusatian culture pottery and a large number of other clay, stone, bone, horn and metal artefacts have been obtained from the objects and the cultural strata. Their form is typical of the górnośląsko-małopolska group of the Lusatian culture from the fifth period of the Bronze Age and the Early Iron Age – the HaC phase (Fig. 9, 10 and 11). Some of them have a form limiting the dating to the HaD period and the Early La Tène period (Fig. 13). Apart from vessel pottery, other clay artefacts have been found at the site. One of the most interesting categories of these are the so-called stamp forms – 8 fragments of objects that could be classified as such have been found in Modlniczka. All of them have the form of a clay cylinder, with a roughly circular plate at the bottom – the stand. All of them probably had some sort of “wings” on the both sides of the cylinder with a line of horizontal holes punched through close to the point of contact with the cylinder (Fig. 14). A miniature vessel in the shape of a shoe (Fig. 14) is also an interesting artefact.

Relatively few (only 11) iron artefacts made of bronze have been discovered at the site (Fig. 16:1-7). Almost all of them are ornaments and clothing items. These include a triangle hanger with a handle, a bump element of a circlet, curved ornaments made of bronze and several types of pins, most of which have the pinhead flattened and formed into a handle. Only one of the pins found at the site does not clearly display the features typical of the Lusatian culture. Its pinhead is conical in shape, with an oval base, ornamented with circular grooves on the entire surface (Fig. 16:1). The way the pinhead was formed and the type of ornaments are similar to the pins with a small

vase-like head found in Alpine areas and dated as coming from between the HaB2 and HaC1 phases. A bronze fibula with an iron spring shank, a type of clasp with an ornamented bottom end of the body (*Fusszierfibel*, pseudo-*Certosa*), dated to the HaD3 phase (Fig. 16:7), in another interesting artefact. The only bronze tool discovered at the site is miniature cornet axe dated to the Late Bronze Age – the HaB3 phase (Fig. 16:6).

The site featured 15 bone and horn artefacts. Two of them should be classified as arrowheads (Fig. 16:8, 10). A small, round shield made of cattle shoulder blade, similar to the shield found in the grave of the Przerzyce “shaman” (Fig. 16:9) is an interesting artefact.

Several stone artefacts probably linked to the Lusatian culture have been found in Modlniczka. Two of the them could be classified as grinding plates. Fragments of three stone axes are interesting artefacts. Several hundred flint objects are related to Lusatian culture settlements. Of these, a group of 35 asymmetrical knives and inserts are worth noting (Fig. 17).

The analysis of the movable artefacts found at the site allowed for defining its chronological frames. The oldest objects allowing for dating is a miniature bronze axe with a cornet and an uncommon pin with a conical, corrugated head. These artefacts can be linked to the Late Bronze Age – the HaB3 period. This means that the beginning of the settlements should be linked to the Prokocim-Skotniki phase, in accordance with the chronological division of the Lusatian culture in the areas by Kraków. The end of the Lusatian culture settlement at the site can also be dated with relative precision. Among metal artefacts, the oldest object allowing for dating is a bi-metallic clasp with an ornamented bottom end of the body, which is most likely related to the HaD3 phase or the beginning of the La Tène period. The site also features pottery typical of the A and B La Tène period. The youngest materials found in the Modlniczka settlement should be classified as coming from the last phase of development of the Lusatian culture in the areas by Kraków, known as the Biskupice-Tynec phase.

After the end of the Lusatian culture settlement, a Przeworsk culture settlement was formed in the area of site 2 in Modlniczka. This settlement developed in the Late pre-Roman period and in the Roman influence period. 442 immobile objects and approximately 8,400 fragments of pottery are related to the Late pre-Roman period. 1,431 immobile objects and 63,520 pottery artefacts date back to the Roman influence period. Apart from pottery, numerous items of clothing, ornaments, coins, everyday artefacts and various types of tools have been found, as well.

The oldest period of settlement development displays strong influence of the La Tène culture, which is manifested by the presence of Celtic wheel-thrown pottery: graphite or painted, with some wheel-thrown craft pottery and dolium-type storage vessels. Celtic pottery is scarce, constituting not more 2% of the vessels dated to the Late pre-Roman period. Hand-made pottery, typical of the Przeworsk culture (Fig. 24) is predominant.

In the Roman influence period, the inventory of the Przeworsk culture pottery consists of both hand-made vessels and vessels produced with the use of a potter's wheel (Fig. 25 and 26). Vessels produced with the use of a potter's wheel constitute 48% of the pottery of this period. This group is

represented by the so-called craft pottery with a rough surface and storage vessels known as the *Krausengefäße*.

Fragments of *terra sigillata* pottery have also been discovered during excavation works. Most of them are small burned fragments from marsh deposit 2537.

Numerous iron artefacts have been obtained during the excavation works. Items of clothing include clasps, buckles, loose buckle tongues, belt ferrule and two pins. One Almgren 236c fibula from Roman provinces (Fig. 27:2) has also been found. The oldest clasps can be classified as Almgren groups III and IV (Fig. 27:1, 3). Almgren group V clasps were the most numerous, totalling 9 items (Fig. 27:4). Two "Sarmatian" clasps with a tall sheath and an upper string (Fig. 27:5) have been discovered at the site. The other large group of fibulae are clasps with a rolled-up bottom part of the body, belonging to Almgren group VI. Of these, a bronze one with a diagonally engraved bottom part of the body (Fig. 27:8) and a large, massive A.158 clasp (Fig. 27:9) are of interest. Six small fragments of items similar in shape to a clasp with a steps-like protrusion developed from non-divided clasps with a rolled-up bottom end of the body (Fig. 27:6) are interesting, as well.

A horseshoe clasp (Fig. 27:10) has been discovered in the upper layer of the backfill of object 442. Clasps of this type are found in the area of western Balts culture circle, but there are no direct analogies between them and the one found at the site. The item closest to the Modlniczka clasp has been found in a graveyard in Tylkowo, in the area of the Olsztyn group.

A gold pendant, discovered in marsh deposit 2537 is a very interesting artefact, made of thin, rolled-up gold wire and ornamented with granulation.

Two electrum Celtic coins have been found in the settlement. One is 1/8 of a stater, Pelczyska type. The other is formally a Boii starter. Traces of settlement of the Roman influence period included eight Roman coins. The oldest of these is a Vespasian denarius, the youngest – a Septimius Severus one.

Very few elements of weaponry have been found at the site. These include arrowheads, a mail ring and a plate-like cover of a sword hilt. Elements of a horseman's equipment – two iron bits – have also been discovered.

The largest category of iron artefacts at the site are artefacts that can be generally labelled as everyday items and tools. Of these, the upper part of an ornamented, profiled key discovered in the backfill of semi-dugout 2510 is interesting. In object 4398, a large iron anchor-like key (type D in Kokowski's classification) has been found (Fig. 28:9). The tools include partially preserved scissors (Fig. 28:4), numerous fragments of knives (Fig. 28:6), nails, bolts, needles (Fig. 28:7), staples, small anvils, ingot fire strikers, fragments of two files, two hammers (Fig. 28:1, 2), cornet-shaped chisel, staples, figure-of-eight iron chain link, punchers with a cornet (Fig. 28:8). Some other uncommon artefacts include a fragment of a saw, a ferrule of a shovel plough, a fragment of a sickle and two axes (Fig. 28:3, 5).

Beads are widely represented. Some of them are made of glass, some are flat, polygonal beads made of chalcedony.

Numerous horn and bone artefacts have been obtained in the course of the excavation works at site 2 in Modlniczka. Seven skates, two awls and fragments of combs are worth mentioning. The marshy old river bed of the Wedonka featured wooden items unique in the scale of the entire Przeworsk culture, with dendrochronological analysis suggesting mostly

the 1st and 2nd century BC. Apart from many beams, stakes and laths, more complex wooden items have been discovered, as well. Examples include swords for pounding flax and two plugs, probably elements of wooden carts. Another artefact being an element of a cart is a wooden wheel spoke (Fig. 29). The back-fill of the old river bed also contained a fragment of a wooden bowl produced with the use of a lathe, as well as a semi-finished kneading trough (Fig. 30).

Numerous housing structures have been discovered at the site in Modlniczka. Remains of 111 wooden buildings linked to the Przeworsk culture settlement have been identified. These included 100 dugout buildings, 4 ground log-structure buildings and 7 ground buildings with a post and beam structure.

Shallow semi-dugouts were the basic architectural forms at all stages of existence of the settlement (Fig. 31). The buildings in question were similar in form, with different arrangements of posts and beams in walls and roofs. Based on these differences, five types of such buildings have been specified.

Only 8 huts contained remains of heating devices in the form of small hearths, occasionally surrounded with calcareous stones. Few buildings contained relics of large furnaces.

The remains of four log-structure buildings have been found at the site in Modlniczka. Two such buildings, marked as 1928 and 4690, were erected over large earthen furnaces with walls built of large calcareous stones (Fig. 32, 33).

Two more ground log-structure buildings, marked as 143 and 229, stood next to each other. There is no certainty as to whether these were contemporary to each other or whether one was erected after the other had not longer been in use. The interiors of both buildings and the cultural strata around them included numerous iron artefacts and large amounts of slag, which permits the hypothesis that a forge was located there.

Five large ground buildings with a pole and beam structure have been discovered in the area of the site. The buildings were between 12 and 35 metres long and between 5.5 and 12 metres wide (Fig. 34). Building 2803 is unique in comparison with the other buildings of the settlement in Modlniczka (Fig. 35). It was located at the bottom of the river valley, which was most likely dry at the time. The building contained numerous fragments of wood (Fig. 36), including badly preserved remains of a woven wall. The building was a ground one, with a timber-frame structure, with posts supporting the roof and constituting the load-bearing frame of the walls, which were all made of woven material. Dendrochronological dating allowed for obtaining a date: 147 BC.

217 hearths dated to the Late pre-Roman period and the Roman period (Fig. 37) have been discovered at the site in Modlniczka. Approximately 150 hearths formed a regular, oval-shaped group and were very similar to one another. Most of them had a rectangle-like shape and a uniformly black fill with strong presence of wood coal.

Complex stone and clay construction furnaces are worth mentioning. A total of 14 such furnaces have been discovered. Objects 569, 2684, 6291, 1147 and 3044 had the shape of a deep hollow with a thickness of up to 1.5 metres and were approximately 2 metres in diameter. The presence of pugging suggests that some sort of clay constructions existed above them. Furnaces marked as 431, 442, 587 and 4690 had walls lined with large calcareous stones (Fig. 38). They were built on a plan of a circle with a diameter of between 2.2 and 2.8 metres

and were up to 1.5 metres deep. The fills of the upper parts of all of the furnaces consisted almost entirely of pugging rubble of the collapsed domes.

One pottery kiln, marked – together with a separate auxiliary hollow and the kiln inlet – as object 166/167/168 (Fig. 39), has also been discovered.

Two wells have been discovered at the site in Modlniczka (Fig. 40). Both are dated to the Late pre-Roman period. The first of these, marked as object 4801, had a “hooked” post and beam structure. The other well (object 6019) had the form of a quadrangular box, approx. 100 × 100 cm, made of horizontally placed pushed-on laths. The bottom part of the well casing was made of a hollowed out oak trunk 100 cm long and approx. 50 cm in diameter.

One of the most uncommon discoveries at the site is object 2537: a hollow at the edge of the river bed containing burned human bones and accompanying materials. The fill of the hollow contained 39 400 small fragments of pottery, numerous other artefacts and a large number of burned human bones.

In the eastern part of the site, at the edge of the Przeworsk culture settlement, a separate grave in the form of a hollow, marked as 6174 and dated to the B₁ phase of the Roman influence period, has been discovered.

An interesting object, marked as 3448, has been discovered in the old river bed of the Wedonka. Its fill contained fragments of pottery, five partially preserved, highly burned bronze clasps, animal bones and fragments of a skull of a mature man. It seems that this object and the wooden constructions (3451 and 3453) located nearby were a sacrificial ground located in the marshy part of the river valley (Fig. 41 and 42). The object functioned in the B₂/C₁ phase of the Roman influence period.

The settlement at site 2 in Modlniczka displays irregular building arrangement, adapted to the lie of the land, with no central square. The huts, dated to the late pre-Roman period, were scattered unevenly across the entire area of the site. The buildings dated to the early Roman influence period are also located all over the site, to the south reaching over the top of

the valley and expanding onto the neighbouring topographic low where objects dating back to the Late pre-Roman period have been found.

Approximately half of all of the buildings discovered at the site are linked to the Late pre-Roman period. In this period, the entire area of the site was in use.

The huts were always built with the longer axis along the bottom of the valley, on the East–West line. The arrangement of the buildings resulted from the lie of the land. Arranging some of the huts in a sort of rows was an attempt to use the lie of the land in an optimum manner.

It is difficult to clearly specify the original size of the settlement. The northern and southern boundaries, 500 m apart, have been identified. The size of the settlement on the North–South axis were conditioned by the lie of the land, while on the East–West axis, the settlement could expand along the river valley. During surface works, the area of the site was specified as 16 hectares and it seems that this is an acceptable size for a Przeworsk culture settlement.

The beginning of Przeworsk culture settlement at site 2 in Modlniczka has been established by means of dendrochronological analysis of wooden items discovered in the fill of the old river bed. The oldest dates are 174 BC, 147 BC and 136 BC, corresponding to the A₁ phase of the Late pre-Roman period. Only several artefacts can be attributed to this phase, there are no items that could be dated with certainty to this period. Other dates obtained through dendrochronological analysis are 108 BC and 94 BC. More artefacts and single immobile objects can be linked to this period (the A₂ phase).

The settlement in Modlniczka continued throughout the Roman influence period. The settlement was in its heyday during the Roman period. Most of the movable artefacts and objects come from this period. There are not enough objects allowing for determining the end of the existence of the settlement. Still, it should be assumed that the Przeworsk culture settlement lasted at least until the end of the C₂ phase or somewhat longer.

■